

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Diplomová práce

Bc. Marta Maria Harasimowicz

**Československá spartakiáda jako příklad
novodobého mýtu**

**Czechoslovak „Spartakiáda“ as a Case Study of Modern
Myth**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.

2017

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Petru Bílkovi, CSc. za podnětné a trpělivě vedení této práce. Děkuji také PhDr. Michalu Kopečkovi, Ph.D. za možnost účasti v diplomovém semináři a užitečnou zpětnou vazbu k prvním pokusům o uchopení tématu. Dále děkuji kolegům a kolegyním ze Spolků studentů historie FF UK za mnohé inspirativní diskuze, mému otci za podporu a Michalovi.

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

Bc. Marta Maria Harasimowicz

Abstrakt

Diplomová práce zkoumá československé spartakiády v kontextu teorie novodobých mytologií. Věnuje se proměnám podoby spartakiády a jejího ideologického obrazu v období od padesátých do osmdesátých let 20. století. Práce zkoumá spartakiádu jako kulturně sportovní událost i specifický typ kolektivního rituálu v podmínkách socialistické diktatury – zvláště se přitom zaměřuje na spartakiádní tradici generované narativy a jejich vývoj. Dále se také pokouší o reflexi možností uchopení spartakiády v kontextu estetiky performativity. Na pozadí rozboru těchto znaků a kulturních významů sleduje, jakou roli sehrávala spartakiáda a s ní spojená témata v utváření mytologií měnícího se komunistického režimu i jeho specifické festivity a jakou funkci plnila v procesu ideologické sebelegitimizace diktatury i prosazování konkrétních vzorců společenského soužití. Jednotlivé části práce reflektují spartakiádní narativy z hlediska základních naratologických kategorií času a prostoru. Poslední kapitolu tvoří případová studie, která se snaží přiblížit konkrétní způsoby emblematické cvičenců ve spartakiádních skladbách i jejich reprezentacích v oficiálních tiskovinách, a to na konkrétním příkladu vystoupení dětí a mládeže v letech 1955 a 1980.

Klíčová slova: československá spartakiáda, Československo 1948-1989, stalinismus, normalizace, sport, masová tělovýchovná vystoupení, rituál, ideologie, mýtus, novodobé mytologie, performativita, estetika performativity, sémiotika, sociální dějiny

Abstract

The thesis explores Czechoslovak Spartakiads in the context of modern mythologies theory. The analysis is concerned with reflection on changes of shape and ideological image of the Spartakiad from the 1950s to the 1980s. The thesis explores the Spartakiad as a cultural and sporting event and as an unique type of collective ritual in conditions of socialist dictatorship. The main focus is put on the narratives generated by the Spartakiad tradition and its evolution. Moreover it tries to regard possibilities to define the Spartakiads in the context of aesthetics of performativity. Based on analyzing those signs and cultural meanings, the thesis follows the role of the Spartakiad and Spartakiad-related subjects in formation of mythologies of the changing communist regime and its specific festivity, and also the Spartakiad's function in the process of the dictatorship's self-legitimation and in the promotion of concrete social coexistence models. Particular chapters of thesis are concerned with reflection on Spartakiad narratives in a relation to time and space as principal narratological categories. Last chapter contains a case study dedicated to performances of children and youth in 1955 and 1980 – this case study tries to approximate specific ways of emblematisation of gymnasts in Spartakiad compositions and in its representations in press and official printed matters.

Key words: Czechoslovak Spartakiad, Czechoslovakia 1948-1989, stalinism, normalization, sport, mass gymnastics events, ritual, ideology, myth, modern mythologies, performativity, aesthetics of performativity, semiotics, social history

Obsah

Úvod	8
1. Mýtus, rituál a možnosti jejich teoretické reflexe.....	13
1.1 Koncepce novodobého mýtu Rolanda Barthese	13
1.2 Rituál, událost, performativita	18
2. Kořeny, dějiny a základní rysy spartakiádních slavností	26
2.1 Myšlení Miroslava Tyrše a kořeny československé masové tělovýchovy.....	26
2.2 Válečné a poválečné dějiny československého tělovýchovného hnutí	30
2.3 Spartakiády v letech 1955-1990	33
2.4 Spartakiáda jako sémiotický problém	39
3. Spartakiáda a čas	42
3.1 Historický čas	43
3.1.1 I. a II. celostátní spartakiáda: „ <i>nový život</i> “ a „ <i>narozeniny země</i> “	44
3.1.2 III. celostátní spartakiáda a posttraumatická reflexe dějin ...	51
3.1.3 Normalizační spartakiády mezi autoreferenčností a opečováváním dědictví	53
3.2 Rituální čas	60
3.3 Čas události	71
4. Spartakiáda a prostor	75
4.1 Strahov	78
4.1.1 Symbol	79
4.1.2 Laboratoř moci	84
4.1.3 Performativní a rituální prostor	87
4.2 Praha	91
4.2.1 První spartakiády: Praha jako mytopoetická struktura	91
4.2.2 Normalizační spartakiády a ochočené město.....	99
4.3 Československo	103
4.3.1 Mytické ustanovování prostoru	103
4.3.2 Folklorismus jako metafora země	106
4.3.3 Normalizační emblematizace	109

5.	Spartakiáda a příběh: děti a mládež	
	jako příklad kolektivní postavy mytického vyprávění	113
5.1	„ <i>Nová směna</i> “ a kolektivistický ideál padesátých let	114
5.2	Rodina jako normativní model společenského soužití	
	v pozdním socialismu.....	126
6.	Závěr	138
	Bibliografie	145
	Sekundární literatura	145
	Prameny	154
	Seznam a zdroje příloh	166
	Příloha 1.	168
	Příloha 2.	170
	Příloha 3.	171
	Příloha 4.	172
	Příloha 5.	173
	Příloha 6.	174
	Příloha 7.	175
	Příloha 8.	176
	Příloha 9.	177

Úvod

U zrodu mého zájmu o spartakiádu stál úžas. Třicet let tradice, která neměla ve světě obdoby. Nepatřičně monumentální tvář stadionu – dnes trčící na mapě Prahy jako zapomenuté třetí oko. Pohled na tisíce cvičenek a cvičenců, v nichž jako by se zhmotňoval Kracauerův „ornament masy“ – kde už neexistují autonomní těla, nýbrž „nerozdělitelné komplexy [...], jejichž pohyby jsou matematickými demonstracemi“.¹ Splněný šílený sen autistického designera nebo naopak ožvládnutí noční můra, v níž totalitní moc bezostyšně předvádí svou způsobilost ovládat poddané až do posledního svalu? „Nositelem ornamentu je masa. Ne lid, neboť i když vždy tvoří obrazce, ty nevisí ve vzduchu, nýbrž vyrůstají ze společenství. Proud organického života se převaluje od osudem svázaných skupin k jejich ornamentům, které se projevují jako magická nutnost a jsou tak zatíženy významem, že se nenechají ztenčit na čisté čárové struktury. Také lidé vyloučení ze společenství, kteří si jako jednotlivé osobnosti jsou vědomi své vlastní duše, selhávají při tvoření nového vzoru. Pokud vstoupili do pořadu, pak přes ně ornament nepřešel. Byla by to barevná kompozice, kterou by nebylo možné dopočítat do konce, neboť její hroty se jako zuby hrábí pohroužily do duševních mezivrstev, z nichž ještě zůstal nějaký zbytek. [...] Jedině jako členové masy, ne jako individua věřící, že se formují zevnitř, jsou lidé zlomky nějakého obrazce. Ornament si je sebeúčelem.“² Kradla lidem strahovská vystoupení duše?

Československé spartakiády, které byly organizovány v pětiletých intervalech v letech 1955–1985,³ představují unikátní fenomén, a to jak v rámci dějin masových tělovýchovných cvičení či sportovních událostí, tak i jako velmi svérázný a jedinečný prvek festivity komunistického režimu. Vzhledem k tomu, že se jednalo jak o sportovní událost, tak o fenomén politický, ideologický, sociální a – v neposlední řadě – i estetický, představují podnětný materiál nejen pro historické a společenské vědy, nýbrž také pro literární teorii, sémiotiku či kulturní

¹ KRACAUER, Siegfried. Ornament masy. In KRACAUER, Siegfried. *Ornament masy : Eseje*. Praha: Academia, 2008, s. 66-67.

² Tamtéž.

³ Výjimku tvořil rok 1970, kdy byla spartakiáda zrušena na základě obav z možných nepokojů. S organizací spartakiády se počítalo i pro rok 1990, do jejich příprav ovšem zasáhla sametová revoluce, a tak se nakonec slavnosti uskutečnily v pozmeněném a skromnějším formátu.

antropologii. První pokus o odbornou reflexi tohoto tématu učinil Vladimír Macura v jedné z kapitol své knihy *Šťastný věk*.⁴ Dlouhodoběji se spartakiádám věnuje historik Petr Roubal, jenž se v několika odborných člancích pokusil představit spartakiády na pozadí širší tradice hromadných tělovýchovných vystoupení⁵ a v kontextu teorií disciplinace těla a biopolitiky Michela Foucaulta.⁶ V podobných kontextech se na téma spartakiád zaměřila i americká socioložka Vanda Thorne.⁷ V omezenějším rozsahu se této látce věnovaly také Libora Oates-Indruchová⁸ a Blanka Činátlová.⁹ Přestože se nejedná o téma zcela nezpracované, nevznikla ovšem dosud kolem studia československých spartakiád odborná debata, a to ani v oblasti historických věd, ani v oblasti věd o umění. Navzdory své společenské váze a bohatství výzkumného materiálu nepodnítila zmíněná problematika ani mnoho pokusů o její, ať už odbornou nebo popularizační, syntézu. Jedinou

⁴ MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (Symboly, emblémy, mýty 1948-1989)*. Praha: Pražská imaginace, 1992.

⁵ ROUBAL, Petr. Politics of Gymnastics. Mass gymnastic displays under communism in Central and Eastern Europe. In *Body and Society*. Roč. 9 (2003), č. 2, s. 1-25; ROUBAL, Petr. Mass Gymnastic Performances under Communism: The Case of Czechoslovak Spartakiads. In APOR, Balázs – APOR, Péter – RESS, E. A. (eds.). *The Sovietization of Eastern Europe: New Perspectives on the Postwar Period*. Washington: New Academia Publishing, 2008, s. 171-180; ROUBAL, Petr. Tělo národa: Československá spartakiáda z pohledu genderu. In HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.). *Vyvlastněný hlas : Proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*. Praha: Slon, 2015, s. 321-349.

⁶ ROUBAL, Petr. Incarnar le communisme : L'esthétisation de la gymnastique de masse et la mise en scène de la discipline. In *La Nouvelle Alternative*. Roč. 20 (2005), s. 159-178; ROUBAL, Petr. A didactic project transformed into the celebration of a ritual: Czechoslovak Spartakiads 1955-1990. In *Journal of Modern European History*. Roč. 4 (2006), č. 1, s. 90-113; ROUBAL, Petr. Jak ochutnat komunistický ráj. Dvojí tvář československých Spartakiád. In *Dějiny a současnost*. Roč. 28 (2006) č. 6, s. 28-31; ROUBAL, Petr. „Dnes na Strahově promluví masy.“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955-1990. In *Kuděj*. Roč. 8 (2006) č. 2, s. 79-89.

⁷ THORNE, Vanda. Těla v pohybu : Masová gymnastika jako kolektivní sociální představení. In *Sociální studia*. Roč. 8 (2011), č. 1, s. 99-117; okrajově také: THORNE, Vanda. *Ideologies and Realities of the Masses in Communist Czechoslovakia*. Pittsburgh, 2005. Disertační práce. University of Pittsburgh, Faculty of Arts and Sciences.

⁸ Především v článku: OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. Genderově bezpříznakový diskurs? : Tělo v teorii tělesné kultury. In *Filosofický časopis*. Roč. 50 (2002) č. 6, s. 971-989.

⁹ ČINÁTLOVÁ, Blanka. Dederon a stadion aneb Tělo poučené z krizového vývoje. In BÍLEK, Petr – ČINÁTLOVÁ, Blanka (eds.). *Tesilová kavalérie : popkulturní obrazy normalizace*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2010, s. 124-134.

přehledovou publikaci, která podrobněji zpracovává dějiny spartakiád, je tak monografie Petra Roubala *Československé spartakiády*,¹⁰ jež vznikala zčásti paralelně s předkládanou diplomovou prací. Doposud se spartakiáda nedočkala analýzy, která by se zaměřovala na její prozkoumání z odborných východisek estetiky (nebudeme-li počítat několik podobných pokusů z doby socialismu, které již ovšem lze brát pouze jako historický pramen). Mezi dosud publikovanými výsledky badání chybí taktéž text, který by se zevrubněji věnoval vyloženě rozboru symbolických a kulturních významů, které spartakiáda vytvářela v širokém kontextu dobového diskurzu.

Výzkum, který se stál podkladem pro tuto práci, byl s různou intenzitou uskutečňován od jara 2013. V rámci svého badání jsem se zaměřila na různorodý pramenný materiál, který dokumentoval koncepci jednotlivých ročníků slavností a jejich ohlas (metodické příručky k nácviku, propagační publikace, ohlasy v dobovém tisku, obrazové a filmové materiály, upomínkové předměty). V zájmu zachování přehlednosti práce jsem se ve výsledném textu rozhodla prakticky zaměřit jenom na část prozkoumané látky. Předkládaná práce tak stojí na dvou pilířích, z nichž prvním je obecná koncepce spartakiád jako organizovaných kulturně sportovních událostí, a druhým jejich reprezentace v oficiálních tiskovinách, čímž jsou rozuměny především propagační knihy vydávané ke každému ročníku akce a články v periodickém tisku. Přestože by jistě tvořilo zajímavou výzvu srovnání reprezentací spartakiády v Čechách a na Slovensku, v předkládané práci jsem se omezila na materiál, který má svůj původ v českém prostředí (nejedná se však o výhradně českojazyčné prameny).

S ohledem na koherenci textu jsem po delší úvaze odstoupila od původního záměru zařadit do něj i analýzu reflexe spartakiády po pádu režimu, která by vyžadovala zkoumání poněkud nesourodého korpusu pramenů a zapojení odlišné metodologie než ta, kterou jsem použila pro rozbor starší látky. Výslednou podobu práce značně ovlivnila také skutečnost vydání monografie Petra Roubala, která se zaměřuje mimo jiné na část témat, jež jsem prvotně měla v úmyslu zařadit do tohoto textu. Do jisté míry jsem tak rezignovala na detailnější srovnání jednotlivých cvičících skupin a rozbor vztahu spartakiádní tradice k otázkám genderových norem a vnímání tělesnosti, které podnětným způsobem zpracovává Roubalova kniha. Taktéž z hlediska kompozice práce jsem se rozhodla pracovat nikoliv s nabízejícím

¹⁰ ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. Praha: Academia, 2016.

se chronologickým rámcem, nýbrž s výrazněji problémovým uspořádáním témat, která se ovšem snažím analyzovat v diachronní perspektivě.

Práce se věnuje proměnám podoby a veřejného obrazu spartakiády v období od padesátých let do konce osmdesátých let v kontextu novodobých mytologií a mytického myšlení obecně. Mou snahou je vnímat spartakiádu jako text v širokém slova smyslu, tedy jako sémanticky koncipovanou diskurzivní činnost. Cílem je na pozadí rozboru těchto znaků a kulturních významů sledovat, jakou roli sehrávala spartakiáda a s ní spojená témata v utváření mytologií měnícího se komunistického režimu i jeho specifické festivity a jakou funkci plnila v procesu ideologické sebelegitimizace diktatury i prosazování konkrétních vzorců společenského soužití. Dílem se také věnuji reflexi spartakiády coby specifického performativního žánru a pokouším se o načrtnutí možností její estetické definice.

Jako teoretický základ a výchozí bod pro uvažování o spartakiádní tradici mi posloužily koncept novodobého mýtu Rolanda Barthesa a teorie estetiky performativity Eriky Fischer-Lichte, kterou považují za mimořádně inspirativní uchopení fenoménu performativity jakožto modu sociokulturní komunikace. V kapitole 1. se věnuji podrobnějšímu představení těchto dvou klíčových teoretických východisek, v omezenější míře nás však v jednotlivých částech práce budou doprovázet i další teoretikové a teoretičky. Vzhledem k strukturní provázanosti novodobých mytologií s tradičním mytickým myšlením se budeme často vracet také ke k němu se vztahujícím konceptům. Kapitola 2. se zaměřuje na představení historického pozadí spartakiád a přehledu třicetiletého vývoje slavností, přičemž v její poslední části se snažím rovněž načrtnout základní osy jejich reflexe coby sémiotického problému. Vlastní analýze spartakiád v kontextu jejich mytologického významu jsou věnovány kapitoly 3. až 5. V kapitolách 3. a 4. se snažím zamyslet nad spartakiádní tradicí z hlediska základních naratologických kategorií času a prostoru s přihlédnutím k jejich nejčastějším konceptualizacím v rámci spartakiádních narativů. Kapitola 5. tvoří případová studie zaměřená na podrobnější rozbor vystoupení dětí a mládeže i jejich reflexe v diachronní srovnávací perspektivě. Na příkladu konkrétních tematizací dětství a mládí se snažím přiblížit způsoby emblematické jednotlivých cvičících skupin, kterých využívala spartakiádní mytologie a také estetickou i ideologickou proměnu samotných skladeb i okolo spartakiádního diskurzu, k níž oproti původnímu stalinistickému konceptu došlo v období normalizace.

Představení celistvého obrazu československých spartakiád i kompletní rozbor všech témat, která se v jejich kontextu nabízejí coby výzkumný materiál, zcela jistě přesahuje rámec jedné diplomové práce a vydalo by na několik obsáhlých textů. Ani předkládaná práce tedy možnosti reflexe onoho fenoménu i bohatství pramenného materiálu nevyčerpává. I přesto doufám, že tvoří důstojný příspěvek k diskuzi o možnostech uchopení československé spartakiády coby jedinečného příkladu socialistické festivity v obecnějším sociokulturním kontextu.

1. Mýtus, rituál a možnosti jejich teoretické reflexe

V následující kapitole se zaměříme na představení teoretických východisek, které nás budou doprovázet v analýze československé spartakiády coby sociokulturního fenoménu, a tedy teorie novodobé mýtologie vypracované francouzským filozofem a sémiotikem Rolandem Barthesem a estetiky performativity, kterou ve stejnojmenné knize popsala německá divadelní teoretička Erika Fischer-Lichte. V širším měřítku se podíváme také na některé další možnosti teoretické reflexe performativity a specifického performativního jevu, jímž je rituál.

Zkoumání spartakiády paralelně v těchto dvou kontextech lze považovat za přínosné nejen kvůli její očividné spojitosti s oběma kategoriemi, nýbrž také s ohledem na silné vnitřní provázání mýtu i rituálu, které je patrné jak v případě jejich tradičních „inkarnací“, tak i v moderní době. Důležitá jsou potom pro nás i znakovost a významovost, které jsou jak pro novodobý mýtus, tak i pro rituál zakládajícím principem.¹¹ V neposlední řadě se oba tyto fenomény výrazně zasazují na své sociální funkci, kterážto se v případě spartakiády zdá jako klíčová dimenze.

1.1 Koncepce novodobého mýtu Rolanda Barthesa

Úvahy Rolanda Barthesa o novodobém mýtu vychází z centrální téze, že mýtus je promluvou svého druhu, a tedy svébytným komunikačním a signifikačním modelem. Proto se také mýtus neztělesňuje v konkrétních předmětech, ale naopak může být jeho nosičem i ztvárněním všechno – autorovými slovy: „[mýtus se n]edefinuje předmětem svého sdělení, ale tím, jakým způsobem toto sdělení vyslovuje“.¹² Přestože pojmy „mýtus“ a „promluva“ jsme zvyklí spojovat s orální či textuální dimenzí, materií sdělení zde mohou být i jevy, které podobnou povahu nemají. Formulace promluvy se odehrává na půdorysu specifického vztahu *označujícího* a *označovaného* – pro dešifrování mýtické promluvy je klíčové pochopení korelace,

¹¹ Katerina Clark v návaznosti na antropologické koncepce definuje rituál jako „*takové sociální úkony, v nichž jejich účastníci pocítují koncentraci největšího množství kulturních významů*“ (CLARK, Katerina. *Sovětský román : Dějiny jako rituál*. Praha: Academia 2015, s. 27).

¹² BARTHES, Roland. Mýtus dnes. In BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004, s. 107.

která tyto členy spojuje ve *znak*, který je „*celkem sdružujícím oba členy*“.¹³ Barthes popisuje tento vztah na příkladu kytice růží. Kytice růží *značí* něčí vášeň, v konkrétní fyzické rovině neboli v rovině prožívání se však označované i označující spojuje v jeden fenomén – znak, tedy „*růže obdařené vášní*“. Na úrovni analýzy pracujeme tak se třemi členy – „*tyto růže obdařené vášní lze totiž důsledně a oprávněně rozložit na růže a vášeň: jedno i druhé existovalo předtím, než došlo k jejich propojení a k utvoření onoho třetího předmětu, jímž je znak*“.¹⁴ Oproti označujícímu, které je vždy samo o sobě prázdné, teprve znak je naplněn určitým smyslem.

Zmíněné tříčlenné schéma platí dle Barthesa i pro mýtus, zároveň však jako specifikum mýtu uvádí autor skutečnost, že mýtus je *sekundárním sémiologickým řetězcem*. To, co je v primárním (jazykovém) systému znakem, v případě mýtu je redukováno do pozice prostého označujícího. Různým materiím mytické promluvy je tak v rámci ní přisouzena jednotná funkce označujícího, a to bez ohledu na jejich vnitřní sofistikovanost.¹⁵ Mýtus uchopuje všechno jako označující a jeho základní charakteristikou je tak reproduktivita: výsledné členy existujících sémiologických řetězců posouvá mýtus dál, a na jejich základě buduje další a další řetězce, jejichž výsledky jsou nové znaky.

Pro uchopení povahy mytické promluvy je pak rovněž nutné počítat s její příběhovostí – jak píše Barthes, „*smysl mýtu jakožto souhrn jazykových znaků má svou vlastní hodnotu, tvoří součást nějakého příběhu*“.¹⁶ Kompletní *smysl* tak zahrnuje komplexní postulát jistého vědění, minulosti, paměti a řádů událostí i idejí.¹⁷ V paradoxním vztahu ke smyslu stojí forma, která naopak tíhne k jisté chudosti, jež si žádá signifikaci: „*forma nepotlačuje smysl, pouze jej ochuzuje, oddaluje, nakládá s ním podle potřeby. Máme pocit, že smysl umírá, avšak se jedná o odročenou smrt: smysl ztrácí svou hodnotu, ale uchovává si život, z něž se bude vyživovat forma mýtu*“.¹⁸ Smysl tvoří pro formu okamžitou rezervu příběhu – forma z něj čerpá a je v něm zakořeněna, avšak zároveň se v něm skrývá. Dle Barthesa je

¹³ Tamtéž, s. 111.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž, s. 112-113.

¹⁶ Tamtéž, s. 115.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž, s. 116.

právě ona „hra na schovávanou“ podstatou mýtu: forma mýtu je nediskutovatelným přítomným obrazem, jehož přítomnost a hmatatelnost je však podřízena konceptu, který se ve formě předkládá. Příběh, odvíjející se mimo formu je „*konceptem, který celou formu pohltí*“.¹⁹ Podstatou konceptu je přitom jeho historičnost a intencionalita – právě on je pohnutkou pro formulaci mýtu a skrze něj je do mýtu vsazen nový příběh. Vztah konceptu mýtu a jeho smyslu je „*bytostně vztahem deformace*“²⁰ – koncept vždy do jisté míry deformuje smysl. Je vhodné přitom zdůraznit, že sdělovací vrstva mýtu má značně otevřenou povahu a opírá se o asociativní potenciál bez předem určených hranic. Charakteristickým znakem vnitřní struktury mýtu je její analogičnost.²¹ Jednota mýtického sdělení vzniká pak především na základě jeho komunikativní a sociální funkce.

Mýtus jako promluvu definuje jeho intence, a to nesrovnatelně výrazněji než jeho doslovná vrstva. Ze své podstaty je tak mýtická promluva *hodnotou* samou o sobě, kterou nesankcionuje pravda. Napětí mezi intencí a doslovnou vrstvou paradoxně ovlivňuje i způsoby čtení mýtu tím, že přítomnost ony konkrétní intence umožňuje kdykoli rozporovat. Tuto situaci vysvětluje Barthes na proslaveném příkladu časopisecké fotografie salutujícího afrického vojáka, kterou chápe jako mýtickou promluvu, jejíž předmětem je vyprávění o francouzském imperialismu a kolonialismu. Dvojí (a poměrně kontrastní) možnost čtení této fotografie tak otevírá možnost se proti jejímu mýtickému chápání ohradit právě na základě argumentace její doslovnou rovinou: „*Francouzské impérium? Ale my tu máme přece jen prostý fakt: toho statečného černouška, který salutuje jako skutečný francouzský hoch.*“²² K samotné podstatě mýtu patří jeho imperativní a interpelativní povaha, přičemž potenciálním adresátem této interpelace je každý recipient. Zároveň se mechanismus fungování mýtické promluvy zasazuje na neustálém zastírání ony interpelativní vrstvy jejím průběžným zobecňováním a modelováním zdání jisté „nevinosti“ sdělení.²³ Mýtus působí přirozeně: navozuje dojem, jako by obraz organicky vyvolával daný koncept, jako by označující zakládalo označované.²⁴

¹⁹ Tamtéž, s. 117.

²⁰ Tamtéž, s. 120.

²¹ Tamtéž, s. 124-125.

²² Tamtéž, s. 122.

²³ Tamtéž, s. 124.

²⁴ Tamtéž, s. 128. Jak si všímá současně působící sémiotik Marcin Napiórkowski, „[j]ednotlivé prvky v mýtické představivosti jsou nejen nadány významem, nýbrž také do sebe ‚zapadají‘ –

Právě ve chvíli, kdy recipient může beze zbytku onu přirozenost vzít za svou, dostává mýtus své podstaty.

Jak píše Barthes, mýtus podléhá dějinám, a to ve dvou ohledech: svou relativní formou a svým konceptem, který je „*od přirozenosti dějinný*“.²⁵ Proto je možné mýtus zkoumat jak v synchronním kontextu, tak i v kontextu diachronním: jako vývoj mýtických vyprávění na pozadí dějinných proměn nebo jako retrospektivu dříve fungujících mýtů. V sociálně politickém kontextu se zdá neodmyslitelným provázání mýtu s ideologií. Jejich vztah dilem souvisí s tradiční funkcí mýtu, kterou bylo vysvětlování světa. Stejně jako dávné mýty, i novodobý mýtus má ambici skýtat komplexní vysvětlení řádu světa. Dle Barthes je úkolem mýtu „*zakořeňovat dějinnou intenci v přirozenosti a nahodilost ve věčnosti*“.²⁶ Proto je mýtus, jehož polem působnosti jsou všechny roviny mezilidské komunikace, ideálním nástrojem ideologie. Jestliže svět propůjčuje mýtu historickou skutečnost, která je – jak si všímá Barthes – omezena způsobem, jímž byla vytvořena nebo využívána, mýtus jako by obnovoval přirozený obraz této skutečnosti a harmonizoval jej tím, že ho naoko zbavuje ony lidské signifikace. Přestože je úlohou mýtu vyprazdňování skutečnosti, „*[m]ýtus nepopírá věci, jeho funkcí je naopak o nich mluvit: mýtus je jednoduše očišťuje, činí je nevinnými, zakořeňuje je v přirozenosti a věčnosti, dodává jim jasnost, která není jasností vysvětlení, nýbrž konstatování*“.²⁷ Model poznání, který spěje k tlumočení *samozřejmosti* řádu skutečnosti, je zároveň prostředkem k dosažení klidu,²⁸ což tvoří další podobnost mezi novodobým

vzájemně se vysvětlují a objasňují. V tomto smyslu je mýtus totální a nezná prázdná, bezvýznamná místa [...]“ (NAPIÓRKOWSKI, Marcin. *Mitologie współczesne : Relacja o poczynaniach i przygodach krajowców zamieszkałych w globalnej wiosce*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2013, s. 52).

²⁵ Barthes 2004, cit. d. (poznámka č. 11), s. 135.

²⁶ Tamtéž, s. 140.

²⁷ Tamtéž, s. 141. Na podobný aspekt mytického myšlení naráží i Jan Patočka, který tvrdí, že „*[ž]ít v mýtu znamená mít životní otázky rozřešeny, a to dříve, než se člověku vůbec kladou*“ (PATOČKA, Jan. *Vznik filozofie*. In REZEK, Petr (ed.). *Mýtus, epos a logos*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku – Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 1991, s. 112).

²⁸ Viz Barthes 2004, cit. d. (poznámka č. 11), s. 141. Napiórkowski v tomto kontextu poznamenává, že funkcí všech mýtů je odpovídat na prvotní lidskou potřebu pocítování smysluplnosti (Napiórkowski 2013, cit. d. (poznámka č. 24), s. 49).

ideologickým mýtem a tradičními mýty.²⁹ V tomto kontextu je důležité zdůraznit, že Barthes považuje mýtus za depolitizovanou promluvu, jejíž úhlavním cílem je činit jevy a věci nevinnými.³⁰ V Barthesově pojetí existují v moderním světě jen dvě metody uchopování skutečnosti, a to na jedné straně její reduktivní postulování (které Barthes ztotožňuje s ideologií) a na straně druhé naopak předkládání reality jako v posledku nepropustné a neredukovatelné, jež lze vymezit jako poetizaci. Obě dvě tyto metody považuje autor *Mýtu dnes* za nestabilní a excesivní, blízké magickému chování.³¹

Z hlediska tématu naše práce a možné aplikace Barthesovy teorie na společenské a kulturní jevy spojené s levicovými diktaturami ve východním bloku se může na první pohled zdát jako paradoxní (či přinejmenším překvapivé), že se autorovy úvahy o vztahu mýtu a ideologie nesou takřka výhradně v duchu reflexe mýtu jako inherentní složky ideologie „buržoazní“. V onom uvažování se jako stěžejní jeví mocenské postavení dané ideologie. Budeme-li jako opak k prosazování moci chápat revoluci, je nabíledni, že řeč, jejíž funkci je jakási falešná neutralizace skutečnosti (ono „činění věcí nevinnými“) se dostává do příkrého rozporu se vším, co se mocenský řád snaží zpochybnit, rozvrátit či reformulovat. Revoluci pojímá Barthes jako svého druhu katarzi, jejíž mechanismus – na rozdíl od „pseudokatarzního“ zážitku zakoušení samozřejmosti řádu – nespočívá v setření možných otazníků nad skutečností, nýbrž v jakémsi nazření její mnohavrstevnaté podoby. Proto, jak píše Barthes, „řeč, jež je ve vlastním slova smyslu revoluční, nemůže být řečí mytickou“.³² Zároveň má mýtický způsob myšlení přímou souvislost s udržováním *statu quo*: „Mýty nejsou ničím jiným než [...] neustálým, neúnavným podněcováním, lstivým a neúprosným požadavkem, který se domáhá, aby se všichni lidé rozpoznali ve svém věčném, a přesto zastaralém obraze, který byl jednoho dne vytvořen a tváří se, jako by tu musel být navěky.“³³ Jestliže Barthes

²⁹ Například Zdeněk Neubauer popisuje tradiční mýtus jako epifanii pravého „přirozeného světa“ (NEUBAUER, Zdeněk. *Mythus*. In *Člověk a náboženství*. Praha: Křesťanská akademie, 1991, s. 41). Myšlení v mytických příbězích pak považuje za prostředek k dosažení souladu se skutečností (tamtéž, s. 53).

³⁰ Barthes 2004, cit. d. (poznámka č. 11), s. 141-142.

³¹ Tamtéž, s. 156-157.

³² Tamtéž, s. 144.

³³ Tamtéž, s. 153.

razí tézi, že „*statisticky vzato stojí mýtus na straně pravice*“,³⁴ my na základě zkoumání širší dějinné zkušenosti můžeme toto tvrzení upřesnit s tím, že mýtus stojí na straně moci. Tímto dostává poněkud neutrálnějšího významu i dobově příznakové vymezení „*buržoazní*“ ideologie v autorově teorii.

1.2 Rituál, událost, performativita

Chceme-li vést úvahy o (ať již řízených nebo spontánně vznikajících) festivitech jednotlivých politických režimů, jako ústřední pro jejich reflexi se i ve vztahu k novodobému mýtu jeví pojem *rituálu*. Pro jeho uchopení nám mohou být nápomocné poznatky religionistiky, sociologie náboženství a divadelní vědy.

Jak píše Erika Fischer-Lichte ve své *Estetice performativity*, religionistika ze začátku chápala rituál jako fenomén, který plní ve vztahu k mýtu služebnou roli. Mýtus byl v tomto pojetí primárním materiálem, který rituál pouze zobrazoval či ilustroval.³⁵ Obrat v uvažování o rituálu nastal na přelomu 19. a 20. století, kdy se rituálu začala přisuzovat autonomní funkce. Religionista William Robertson Smith ve svém díle *Lectures on the Religion of Semites* z roku 1889 vyslovil tézi, že mýtus zaujímá vůči rituálu sekundární roli a slouží především interpretaci ritu: je od rituálu odvozen. Ve středu zájmu Smithe se ocitla i společenská povaha obou fenoménů a jejich praktické fungování. Všimá si, že rituál je pevně určen, zatímco mýtus může podléhat proměnám. Jestliže rituál je náboženskou povinností, víra v mýtus se šíří organicky a její přijetí či odmítnutí je do značné míry záležitostí vůle lidí.³⁶ Společenství vzniká na základě společné účasti v rituálu a z rituálního seskupení se následně může stát společenstvím politickým (jak poznamenává Fischer-Lichte, „*[j]edná se tu zjevně o performativní akty, které vyjevují to, co samy provádějí – sociální skutečnost společenství*“³⁷).

Dle autorky *Estetiky performativity* argumenty, které stály o zrodu vědy o rituálech, se podobají východiskům, na jejichž základě vznikla divadelní věda – v obou případech se jednalo o převrácení jistých hierarchických pozic (mýtus vs. rituál,

³⁴ Tamtéž, s. 146.

³⁵ FISCHER-LICHTE, Erika. *Estetika performativity*. Mníšek pod Brdy: Na konáři, 2011, s. 40.

³⁶ SMITH, William Robertson. *Lectures on the Religion of Semites*. London: Adam and Charles Black, 1894, s. 17-18.

³⁷ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 41.

dramatický text vs. představení) a upuštění od analýzy textu ve prospěch zaostření na performanci.³⁸ Otázka formování společnosti v kontextu performativní události je přitom stěžejní nejen pro vědu o rituálech či sociologii náboženství, nýbrž i pro divadelní vědu. Německý teoretik Max Herrmann přichází na začátku 20. století se svým konceptem představení, který se zakládá mimo jiné na tézi, že vznik společnosti je neodmyslitelnou složkou každé divadelní performance. Představení samotné označuje za *svátek* a vymezuje jako dynamický proces zasazený do interakce mezi účinkujícími a diváky. Estetický rozměr představení nevzniká dle něj na základě předlohy či jejího konceptu, nýbrž právě na základě ony interakce všech zúčastněných. Specifická estetičnost divadelního představení je postavena na jeho událostní povaze.³⁹ Samotná Fischer-Lichte přitom zdůrazňuje, že představení je vždy *společenskou* událostí a k samotné povaze divadelní performance patří jistá míra političnosti, která je neoddělitelná od její estetické složky. Onu političnost je záhodno chápat funkčně, tedy jako vyjednávání mocenských pozic mezi zúčastněnými. Proto je dle Fischer-Lichte politickým také představení či performance bez politického námětu: „v *estetice performativity se neoddělitelně snoubí oblast umění, společenského života a politiky*“.⁴⁰ Vzhledem k tomu, že se jedná o obecný a univerzálněji platný model vztahu, poznatky estetické reflexe performativity lze aplikovat i na řadu mimouměleckých fenoménů. Autorka v tomto kontextu ne zcela překvapivě uvádí příklad masových politických inscenací, jakou byly třeba sjezdy NSDAP.

Společenská vzniká skupinovým provozováním rituálu,⁴¹ přičemž ze sociálního hlediska je v rituálu dění samotné důležitější než to, co se děje.⁴² Dle religionisty Victora Turnera je rituál zároveň prostředkem k obrodě i prostředkem k etablování skupin jako společnosti.⁴³ Za klíčové přitom považuje Turner dva základní mechanismy. Prvním z nich je rituálem vyvolaný okamžik intenzivního zakoušení pospolitosti, díky kterému zaniká pocit rozdílů mezi jednotlivými účastníky. Druhý představuje specifické rituální využití symbolů, které se stávají mnohoznačnými

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž, 48-49.

⁴⁰ Tamtéž, s. 56-59, 70.

⁴¹ Tamtéž, s. 71-73.

⁴² Tamtéž, s. 49.

⁴³ TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004, s. 95-122; Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 253.

nositeli významu, což aktérům i divákům umožňuje při jejich čtení zapojit různé interpretační rámce.⁴⁴ V návaznosti na Turnerovu teorii zdůrazňují němečtí teatrologové Ursula Rao a Klaus-Peter Köpping pluralitu významů, která platí nejen pro jednotlivé rituálem využívané symboly, nýbrž i pro rituály jako celky, a událostnost rituálu, který je dle nich transformativním aktem: „[rituálu je] připisována schopnost všemožně transformovat jak jednotlivé kontexty jednání a významu, tak všechny rámce, konstitutivní prvky a osoby, a tím připsat osobám i symbolům nový status“.⁴⁵ Prahová úloha rituálu se dle Rao a Köppinga dotýká nejen sociální a prožitkové oblasti, nýbrž i dimenze kognitivní: jedná se o proměnu, která u jednotlivce ovlivňuje vnímání reality.

Událost je klíčovým pojmem pro teoretickou reflexi performativity. Jako její základní znak chápe Erika Fischer-Lichte znepréhlednění hranice mezi publikem a aktérem, autorem a recipientem, účinkujícím a přihlížejícím. Dalším znakem události je její specifická časovost. Začátek, průběh a konec události jsou určovány jednáním všech zúčastněných subjektů. Jak píše Fischer-Lichte, tímto způsobem se „modifikuje vztah mezi materiálním a znakovým statusem objektů performance i vykonaných aktů“.⁴⁶ Materiální status performance se emancipuje od jejího znakového statusu, čímž účinek působení objektů a aktu přestává být plně závislý na významech, které jim lze přiřadit a vymyká se tak interpretačním muštrům. V tomto kontextu lze tvrdit, že se událost nachází v opoziční pozici vůči *dílu*. Zatímco dílo je produktem jednání tvůrce a podléhá interpretaci recipienta (je tedy objektem dvou jasně vymezených a oddělených aktivit dvou subjektů),⁴⁷ v rámci události zůstávají tyto aktivity nevymezeny. Událost nepodléhá hermeneutickému paradigmatu, nemá být *pochopena*, nýbrž *zakoušena*.⁴⁸ Každý pokus o výklad, jazykový popis či interpretaci události vedou ke vzniku textu, a tak spadají do jiného znakového a kognitivního systému s vlastní materialitou.⁴⁹ V kontextu

⁴⁴ Turner 2004, cit. d. (poznámka č. 43), s. 137-141.

⁴⁵ RAO, Ursula – KÖPPING, Klaus-Peter. Die „performative Wende“: Leben – Ritual – Theater. In RAO, Ursula – KÖPPING, Klaus-Peter (edd.). *Im Rausch des Rituals: Gestaltung und Transformation der Wirklichkeit in körperlicher Performanz*. Münster – Hamburg – London: Lit, 2000, s. 10; cituji dle: Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 253.

⁴⁶ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 27.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž, s. 228.

⁴⁹ Tamtéž, s. 231.

řízených událostí, kterými jsou například umělecké performance, je pak nutné rozlišovat mezi inscenací a představením.⁵⁰ Inscenace se pohybuje na úrovni předpokladu: tvoří ji její záměr a předpoklad, že výsledek inscenování bude vnímán diváky. Představení naopak vzniká až oním konkrétním vnímáním. Ústřední kategorií je zde přítomnost neboli prezentnost. Fischer-Lichte ji chápe nejen jako časovou dimenzi, nýbrž i jako způsob zakoušení skutečnosti, který je svého druhu protipólem k uvažování v kategoriích reprezentace: *„K přechodu z řádu reprezentace do řádu prezentnosti dochází náhle. Zjevovaný divadelní prvek je vnímán ve svém fenomenálním bytí a má na vnímatele tělesný účinek. Proces utváření postavy, budování fikčního světa a symbolického řádu je náhle přerušen. Na jeho místo nastoupí ‚splývání‘ vnímajícího subjektu s vnímaným objektem, jehož následkem je oddání se proudu asociací, které se vynořují, nebo reflexe vlastního života. Jakmile vládu přebere zpět řád reprezentace, bude vnímatel sotva schopen pokračovat v utváření postavy a kauzálního řetězce přesně v okamžiku, kdy byl znenadání nucen přestat. Chtě nechtě bude muset navázat na moment, jež si vybavuje, čímž se pokus utvářet významy pomocí hermeneutického procesu jeví jako značně sisyfovská práce.“*⁵¹ Opoziční vztah prezentnosti vůči reprezentaci spočívá tedy hlavně v krajně odlišných kognitivních procesech, které obě tyto kategorie uvažování podněcují. Namísto disciplinovaného a jasně formulovatelného hermeneutického procesu vstupuje v případě zakoušení prezentnosti nahodilé a nestrukturované řetězení asociací, v němž se stírá hranice mezi rozumovou úvahou a prožitkem či afektem. Řád reprezentace je provázán s předvídatelnou a ovlivnitelnou dynamikou vnímání. Oproti tomu řád prezentnosti je zakořeněn v percepční multilabilitě,⁵² a tedy předpokladu, že se v průběhu vnímání může jeho způsob libovolně a nepředvídatelně měnit. Zároveň jsou obě kategorie v receptivním procesu svým způsobem komplementární.

Studia performativity zakládají nutnost redefinice pro hermeneutiku a sémiotiku zásadních vztahu mezi subjektem a objektem a označujícím i označovaným. Zatímco hermeneutika a sémiotika vychází z jejich jasného oddělení a představy o fixní (a potenciálně opakovatelné) povaze artefaktu,⁵³ performance ruší

⁵⁰ Tamtéž, s. 271.

⁵¹ Tamtéž, s. 226.

⁵² Tamtéž, s. 213.

⁵³ Tamtéž, s. 19.

dichotomičnost subjektu a objektu, a tak rozšiřuje pole fenoménů, na které je nutné se zaměřit při jejím čtení. Znakem a potenciálním označujícím se zde stává vše vnímatelné, přičemž, jak píše Fischer-Lichte, jednomu označujícímu může odpovídat více označovaných.⁵⁴ Performance zároveň není artefaktem, který je z definice něčím trvalým.

K základním rysům performativity patří její formativní potenciál ve vztahu k identitě zúčastněných. V tomto kontextu lze navázat na teorii Judith Butler, která se performativitou zabývá v kontextu utváření genderových identit.⁵⁵ Dle Butler je gender (neboli kulturní rod) každého jednotlivce performativně konstruován opakováním v každodenním životě určitých norem a s nimi spojeného chování. Performativní akt v jejím pojetí směřuje k materializaci daného ideálu mužství nebo ženství a spočívá v reprodukci daného konání, čímž je mu dán kauzativní účinek.⁵⁶ Materializace těla v rámci konkrétního pohlaví se uskutečňuje skrze performování těchto kulturních norem, je tedy ve vztahu k oněm normám i k samotnému performativnímu aktu sekundární. Klíčové pro ukonstituování identity není přitom pochopení vztahu performativu k materializaci, nýbrž spíše v průběhu aktu vytvářené očekávání vyjevení významu: očekávání vytváří svůj vlastní předmět.⁵⁷ Performativní utváření identity je tedy procesem ztělesňování (*embodiment*), který Butler označuje za „*způsob provedení, zdramatizování a reprodukce historické situace*“.⁵⁸ Performativní akty utvářejí identitu jako tělesnou a společenskou skutečnost a svým stylizovaným opakováním kulturně i historicky determinují tělo

⁵⁴ Tamtéž, s. 20.

⁵⁵ Tuto teorii Butler poprvé nastínila ve své knize *Gender Trouble* z roku 1990 (BUTLER, Judith. *Gender Trouble : Feminism and the Subversion of Identity*. London – New York: Routledge, 1990). Dále ji rozvíjí především v dílech *Bodies That Matter* (BUTLER, Judith. *Bodies That Matter*. London – New York: Routledge, 1993; české vydání: BUTLER, Judith. *Závažná těla : o materialitě a diskurzivních mezích pohlaví*. Praha: Karolinum, 2016) a *Excitable Speech* (BUTLER, Judith. *Excitable Speech*. London – New York: Routledge, 1997).

⁵⁶ Srov. MIZIELŃSKA, Joanna. *Pleć, ciało, seksualność : od feminizmu do teorii queer*. Kraków: Towarzystwo Autorów a Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2006, s. 52.

⁵⁷ Viz předmluvu k vydání knihy *Gender Trouble* z roku 1999, cituji dle: BUTLER, Judith. *Uwikłani w pleć*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2008, s. 19.

⁵⁸ BUTLER, Judith. *Performative Acts and Gender Constitution : An Essay in Phenomenology and Feminist Theory*. In CASE, Sue-Ellen (ed.). *Performing Feminism : Feminist Critical Theory and Theatre*. Baltimore – London: Johns Hopkins University Press, 1990, s. 270-282; cituji dle: Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 34-35.

i identitu.⁵⁹ V tomto kontextu je však zajímavé znovu navázat na Victora Turnera, který na základě svého studia rituálu hovoří zároveň o tzv. liminální zkušenosti, kterou skýtá účast v performativním aktu. Chápe ji jako stav labilní meziexistence „*uprostřed a mezi pozicemi určenými zákonem, návyky, konvencemi a ceremoniály*“.⁶⁰ Podobně jako Judith Butler, zdůrazňuje tedy Turner kauzativní potenciál performativního aktu. V obou teoriích pak hraje důležitou roli postřeh ohledně jisté vyšinutosti a dekontextualizace, které k performativnímu aktu patří. Na základě své četby Derridovy eseje *Signatura událost kontext*⁶¹ přichází Judith Butler se závěrem, že „*moc performativu je odvozena právě z jeho dekontextualizace, z jeho odtržení od dosavadního kontextu a schopnosti přijímat nové kontexty*“.⁶² Moc performativního aktu se tak skrývá v jeho oscilaci mezi opakovatelností a excesem.

Ve svých úvahách o estetice performativity se Erika Fischer-Lichte ve značné míře věnuje i jevu, který bychom mohli vymezit jako performativitu každodennosti. Upozorňuje na to, že spolu se vznikem a rozvojem zábavního průmyslu a na zážitek orientované kultury sílí estetizace všedního života.⁶³ Jak píše, od devadesátých let 20. století je poukazováno na to, že estetizaci a zdivadelnění podléhají i neumělecké performance, a že se stále zvětšuje prostupnost hranic mezi uměleckými a neuměleckými představením, což je patrné především u slavností konaných ve veřejném prostoru. Právě tyto události mění veřejný prostor na prostor liminální.⁶⁴ Příklad politických shromáždění a sportovních událostí přitom dokazuje životnost prvotní funkce komunitního rituálu, jímž bylo vytvoření společenství. Jedná se o klíčový prvek pro oba typy události, a to bez ohledu na míru jejich inscenovanosti. Z hlediska liminálního potenciálu je přitom pozoruhodný právě příklad sportovních utkání. Jak poznamenává Fischer-Lichte, „*[s]polečně provolávaná hesla, prováděna gesta a jednání a také společně prožívané emoce proměňují fotbalové fanoušky jednotlivých klubů v členy této [fanouškovské] obce. Při mezinárodních*

⁵⁹ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 35.

⁶⁰ Turner 2004, cit. d. (poznámka č. 43), s. 96.

⁶¹ České vydání: DERRIDA, Jacques. *Signatura událost kontext*. In *Texty k dekonstrukci*. Bratislava: Archa, 1993, s. 277-306.

⁶² BUTLER, Judith. *Walczące słowa : Mowa nienawiści i polityka performatywna*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2010, s. 168.

⁶³ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 282.

⁶⁴ Tamtéž, s. 283-284.

*utkániích se pak sportovní fanda stává součástí společenství národního. Afektivní identifikace s konkrétním fotbalovým klubem nebo vlastním národním týmem vzniká už před samotným zápasem, ale až afirmací a intenzitou při samotné hře dochází k vytvoření společenství. [...] Výjimečný emoční stav, vstup do společenství i pro sportovní utkání – podobně jako pro slavnosti – charakteristické střídání pravidelnosti a excesů uvádějí všechny zúčastněné do stavu radikálního ‚mezi a uprostřed‘, čímž jim zprostředkovávají liminální prožitek“.*⁶⁵ Zároveň je vhodné zdůraznit, že estetická zkušenost ani inscenovanost nemohou fungovat jako kritéria pro rozlišování uměleckých a neuměleckých představení, a to především proto, že je lze v konečném důsledku uplatnit na oba typy performance. Fischer-Lichte s poukazem na Richarda Schustermana uvádí, že společným prvkem všech představení je skutečnost *dramatizování* události, která spočívá v rámování určitých scén, jež je odlišuje od prvků „nerámovaných“ a umožňuje jim přinášet „delší životnost zkušenosti i jednání“.⁶⁶ Autorkou citovaný antropolog Milton Singer v tomto kontextu píše o tzv. kulturních performancích, které vymezuje jako „nejmenší pozorovatelné jednotky určité kulturní struktury, jimž daná kultura vyjadřuje své sebezobrazování, sebepojetí a předvádí, vystavuje je jak před svými členy, tak před ostatními“.⁶⁷ Kulturní performance se v tomto pojetí liší od každodennosti svým zdramatizováním⁶⁸ a vyšší mírou autoreferenčnosti.

Teorie performativity jsou pro studium sociokulturních fenoménů přínosné především tím, že dané jevy zkoumají v předem neohrazené perspektivě – jako organicky se zjevující a proměňující, a nikoliv omezené autorským konceptem či mocenským záměrem. Představení není zde chápáno jako obraz a odraz života, nýbrž, jak píše Fischer-Lichte, jako „život sám“.⁶⁹ Proto je možné pomocí těchto konceptu uchopovat složitější kulturní jevy v celé jejich šíři, s přihlédnutím k jejich sociální, estetické a kognitivní dimenzi, a to se zřetelem ke všem zúčastněným – tedy jak k aktérům či původcům, tak i k divákům. Pro uvažování o novodobých

⁶⁵ Tamtéž, s. 287.

⁶⁶ Tamtéž, s. 290.

⁶⁷ SINGER, Milton. *Traditional India : Structure and Change*. Philadelphia: American Folklore Society, 1959, s. XIIIn; cituji dle: Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 290-291.

⁶⁸ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 291.

⁶⁹ Tamtéž, s. 297.

mýtech je estetika performativity užitečná jako nástroj k pochopení určitých specifických modů vyprávění.

2. Kořeny, dějiny a základní rysy spartakiádních slavností

Koncepčně navazovala Československá spartakiáda na činnost tradičních tělovýchovných organizací konce 19. a první poloviny 20. století a na koncept tělesné výchovy, jenž v českém prostředí formuloval a vyvíjel zakladatel Sokola Miroslav Tyrš. Jeho hlavním rysem bylo nesoutěživé pojetí tělesných aktivit, důraz na pravidelnost i kolektivitu (ta se významným způsobem projevovala i ve vnitřním uspořádání jednotlivých organizací, jež bylo založeno na součinnosti lokálně situovaných menších složek – tzv. jednot) a také otevřenost i masovost. Z toho logicky vyplývalo kladení zvláštního důrazu na disciplíny, které umožňovaly propojení všech těchto prvků v praxi, z nichž ústřední postavení si vydobyla gymnastika.

V obecné rovině navazoval Tyršův Sokol svým zaměřením a způsobem práce na historicky starší německé turnerské hnutí, založené v roce 1811 pruským pedagogem Friedrichem Ludwigem Jahnem.⁷⁰ Na rozdíl od turnerského hnutí disponoval ovšem Sokol komplexním teoretickým kanonem v oblastech politického působení a estetiky, vypracovaným samotným Tyršem především v dílech *Náš úkol, směr a cíl* (1871), *Tělocvik v ohledu esthetickém* (1873) a *Základové tělocviku* (1873).

2.1 Myšlení Miroslava Tyrše a kořeny československé masové tělovýchovy

Středobod Tyršova uvažování tvořily ideje dobrovolné kázně a kolektivismu. Základním společenstvím, na které se ve svých dílech odvolával, byla sokolská komunita (chápána jednak jako prostředí konkrétní jednoty, jednak jako Sokol jako celek). Vztah jednotlivce k sokolskému hnutí měl však být formativním prvkem pro rozvíjení vztahu ke společenství národnímu, autorovými slovy: „*A tak tedy při všem*

⁷⁰ Rok 1811 je záhodno považovat spíše za orientační datum vzniku hnutí – jedná se o období, kdy Jahn začal organizovat veřejná tělovýchovná cvičení pro berlínské studenty, které posléze inspirovaly vznik turnerských spolků v dalších pruských městech. Z Pruska se turnerské hnutí rozšířilo i do ostatních německých zemí a časem bylo adaptováno jako součást školní výuky (viz ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. Praha: Academia, 2016, s. 27-28, 30-31). Aktivita hnutí se soustřeďovala na propagaci méně a středně náročných gymnastických cviků a jejich kolektivní provozování. Čistě tělovýchovná složka byla kombinována s osvětovou a kulturní činností, pojatou v nacionalistickém duchu a zaměřenou na širokou veřejnost.

*konání a rozjímání tři svazky ty především na zřeteli míti sluší, postupně širší a širší, především svazek ve spolku jednotlivém, pak onen mezi Sokolstvem veškerým a na konec i ten, jenž k všemu národu nás všechny víže“.*⁷¹ Taktéž samotné sokolské hnutí v sobě spojovalo povahu elitní organizace s ambicí stát se hnutím v národním rámci univerzálním.⁷² Specifická společenská úloha Sokola dle Tyrše převyšovala úlohu ostatních zájmových spolků, jednak kvůli svému zacílení na co nejširší společenské vrstvy, jednak pak kvůli svému přínosu v oblasti tělesné a mravní výchovy, které měly vést k obecnému posilování statečnosti, obranyschopnosti a ušlechtilosti lidu. Proto se Tyrš domníval, že je jaksi přirozeným cílem sokolského výchovného působení zrušení hranice mezi cvičenci a přihlížejícím obcenstvem: „*my nejsme jen k tomu, aby jiní na nás se dívali a snahám našim přizvukovali, zde musí časem veškeré obcenstvo ne zmizet, ale z obvodu střídavě na závodističtvo vstoupit a po jistá léta na něm se tužit“.*⁷³ Veškeré snažení přitom mělo vést k ústřednímu cíli, jímž bylo posílení národa. Národní úděl a s ním spojenou dějinnou úlohu Sokola chápal Tyrš v širším historiozofickém kontextu, který vycházel z dobově poplatného sociálně darwinistického uvažování. Věřil, že „*[v]eškeré dějiny jak tvorstva vůbec tak lidstva zvláště jsou věčný boj ,o bytí a trvání‘, v němž podlehne a vyhyne, co k životu nadál je neschopno a celku závadno“.*⁷⁴ Z toho odvozoval, že malý národ musí vyvíjet o to větší snahu o svůj zdravý vývoj, a to jak v kontextu morálním, tak i fyzickém – ba, že je pro něj v rámci sebezáchovy dokonce nutné soustavně směřovat k tomu, aby v mravním, duševním a tělesném rámci nad ostatními národy vynikal. Úkolem Sokola tak mělo být udržování národa ve stavu všestranné zdatnosti a ustavičná práce na posilování ony zdatnosti. Program hnutí přesahoval z roviny praktické činnosti jednot do roviny jakéhosi univerzálně platného etického postoje: dle Tyrše bylo nutné, aby „*každý jednotlivec, každý spolek v oboru svém se všemi silami se činil, by každý v odboru zvoleném za cílem nejvyšším se ubíral“*⁷⁵ a zároveň, aby se každý jednotlivec ve svém konání za všech okolností řídil ohledem na prospěch

⁷¹ TYRŠ, Miroslav. *Náš úkol, směr a cíl*. In *Rádce sokolský*. Praha: Česká obec sokolská, 1897, s. 23.

⁷² „*Řečeno jednou, že naše snaha po rozvoji za dovršenou se pokládati nemůže, pokud každý kdo Čech, též Sokolem se nestal.*“ (Tamtéž, s. 28.)

⁷³ Tamtéž, s. 29.

⁷⁴ Tamtéž, s. 30.

⁷⁵ Tamtéž, s. 33.

společenství jako celku. Morální a tělesnou zdatnost a svornost chápal jako základní podmínku obranyschopnosti národa – jak psal, „[k]de [...] jádro života zdrávo jest, tam platí celek částem nade vše, tam není místa pro zradu, netečnost a sketnost, jen o prospěch osobní a vlastní záchranu sobětně dbalé a v době rozhodné úsilí části šlechetnější mařící; jen tam je možno, by nikdo nesměle neb zrádně neodstoupil, by celý národ stál a setrval jako rek jediný, o jehož neprůlomné brnění roztříští se na konec meče vražedné“.⁷⁶ Miroslav Tyrš byl rovněž průkopníkem estetické reflexe tělovýchovy. Rozvíjení estetické kvality gymnastických vystoupení chápal jako jednu ze svých programových snah, která měla sokolské hnutí odlišit od turnerů a zároveň přiblížit antické tělovýchovné tradici. Pojítkem mezi tělocvikem a uměním bylo dle Tyrše sochařství, které chápal jako svého druhu výtvarný pendant k tělovýchově: stejně, jako bylo účelem antického sochařského umění vytvářet krásné nápodoby lidských těl v pravidelných tvarech, bylo úkolem tělovýchovy tvarovat živá těla. Sokolská cvičení tak měla modelovat těla soudobých příslušníků českého národa k obrazu antických soch.⁷⁷ Jak píše Petr Roubal, „[č]eský sokol [...] nemusel být nutně silnější než německý turner, ale rozhodně musel být krásnější“.⁷⁸ Estetika cvičení byla pro Tyrše významnější než jejich výkonnostní složka a samotný proces nacvičování morálně závažnější nežli jeho výsledek: krása a hodnota cvičení se dle něj rodila skrze kázeň a sebeovládání. Cílem bylo, aby se tělo „úplně opanovalo, aby každý pohyb přesně a charakterističně a přitom přece nenuceně se provedl“.⁷⁹ Z toho vyplývala i metodika sokolského cvičení, která se zakládala na jednoduchých rytmizovaných cvicích, vykonávaných kolektivně se zachováním zvláštního důrazu na spolupráci i řízenou interakci cvičenců, kde podoba jednotlivých na cvičišti vykonávaných činností byla podřízena celkovému výtvarnému konceptu. Vzájemně spolupracující a dokonale disciplinovaná těla měla být živým materiálem pro vytváření obrazů, které na sebe nejčastěji braly podobu rozmanitých pravidelných geometrických tvarů.⁸⁰

Pro naplnění programové snahy o šíření osvěty a zároveň snahy o propagaci činnosti navenek i o posilování identifikace členů s mateřskou organizací se stály

⁷⁶ Tamtéž, s. 35.

⁷⁷ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 53.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ TYRŠ, Miroslav. *Tělocvik v ohledu esthetickém*. Praha: Knihovna Tyršův odkaz, 1926, s. 13.

⁸⁰ Tamtéž, s. 56.

ideálním nástrojem hromadná tělovýchovná vystoupení. Tradici jejich pořádání započal Sokol již krátce po svém vzniku v roce 1862⁸¹, přičemž vrcholem realizace této koncepce byly všesokolské slety, pořádané od roku 1882.⁸² První všesokolské slety vytvořily specifický kanon rituálních prvků a organizačních i estetických východisek, který se – i přes významné posílení rozsahu těchto akcí na začátku 20. století a proměnu objektivních podmínek – udržoval v platnosti víceméně po celé jejich dějiny a významně ovlivnil i formát hromadných tělovýchovných cvičení, které na sokolskou tradici posléze navázaly. Patřilo k nim ritualizované zahájení a ukončení sletu, hierarchické uspořádání programu vlastního cvičení, které vrcholilo fyzicky náročnějším vystoupením mužů,⁸³ provázání sletu se sítí doprovodných kulturních akcí a explicitní snaha o aktivní průnik do veřejného prostoru formou průvodu městem⁸⁴ či vystupování v krojích i mimo prostory cvičiště. Přestože se již před první světovou válkou slety těšily přízni a nezanedbatelné finanční pomoci oficiálních orgánů města Prahy a jednotlivých městských částí,⁸⁵ teprve vznik samostatné republiky z nich učinil státem protežovanou masovou slavnost,⁸⁶ která ve své sémiotické vrstvě měla čerstvě vzniklému Československu dodávat široký rezervoár symbolů a mýtických narativů.⁸⁷

⁸¹ Původně měla tato vystoupení podobu menších veřejných cvičení jednot, besed či veřejných cvičebních hodin (GREXA, Ján – Strachová, Milena. *Dějiny sportu : Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita : Fakulta sportovních studií, 2011, s. 144).

⁸² Počínaje IV. všesokolským sletem v roce 1901 i se snahou o udržení jisté pravidelnosti v podobě šestiletých intervalů mezi jednotlivými slety.

⁸³ Až do roku 1901 byly všesokolské slety pouze záležitostí mužských cvičenců.

⁸⁴ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 60.

⁸⁵ Tamtéž, s. 62.

⁸⁶ Roubal hovoří v tomto kontextu o „*etatizaci sletů*“. Viz např. Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 83.

⁸⁷ Jak píše Roubal, typickým znakem snah mladého státu o vynalezení vlastní mytologie byla „*aspirace [...] prezentovat sebe sama jako něco víc než jen stát, tj. jako spirituální a estetickou kategorii, a ne pouhou mechanickou byrokratickou instituci. Na rozdíl od mnoha neúspěšných pokusů o takovou sebereprezentaci (příkladem může být pseudosakrální památník na pražském Vítkově), mohl Sokol československému státu ve svých sletech nabídnout obraz sebe sama jako instituce trvalé (díky organistním snahám přímo nadčasové), dynamické, duchovní a krásné*“ (tamtéž, s. 71).

Činnost Sokola formálně inspirovala vznik jiných tělovýchovných organizací, které vycházely z politických prostředí, jež se z různých důvodů měly problém ztotožnit se sokolským hnutím jako takovým (popřípadě byly samotnými sokoly v rámci jednotného hnutí z politických důvodů odmítány). Jako první taková organizace vznikl v roce 1897 sociálně demokratický Svaz dělnických tělovýchovných jednot. V roce 1902 byla založena katolická tělovýchovná organizace Orel, která získala významnou pozici především na Moravě a Slezsku, posléze pak i na Slovensku.⁸⁸ Na základě rozkolu ve Svazu DTJ začala v roce 1921 jako samostatný subjekt působit komunisticky orientovaná Federace dělnických tělovýchovných jednot (v roce 1926 vystřídaná Federací proletářské tělovýchovy⁸⁹). Na formát všesokolských sletů navázaly dělnické tělovýchovné jednoty svými dělnickými olympiádami (Svaz DTJ) a spartakiádami (Federace DTJ), Orel pak tzv. orelskými slety.⁹⁰ Svou podobou a náplní ve velké míře kopírovala tato hromadná vystoupení sokolské slety, snažila se však (s různou mírou explicitnosti) zapojit do slavností symbolické prvky prezentující vlastní světonázory jednotlivých uskupení. Zejména pro levicové jednoty byl také příznačný vehementně vyjadřovaný ideologický distanc od sokolského hnutí.

2.2 Válečné a poválečné dějiny československého tělovýchovného hnutí

V září 1938 se Československá obec sokolská, Orel a Svaz DTJ spojily ve Svazu občanské pohotovosti. Federace proletářské tělovýchovy byla po uzavření mnichovské dohody vládním výnosem zakázána.⁹¹ 5. prosince 1938 byly nařízením Tisovy vlády zrušeny a rozpuštěny všechny tělovýchovné spolky, které působily na území nově vzniklé Slovenské republiky (jejich majetek propadl Hlinkově gardě).⁹² Na území Protektorátu Čechy a Morava byly zpočátku Československá obec

⁸⁸ Tamtéž, s. 88.

⁸⁹ ŠTERC, Jaroslav. *Československé spartakiády : nejmasovější projev naší tělesné výchovy*. Praha: Olympia, 1975, s. 9-10.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ KÖSSL, Jirí; KRÁTKÝ, František; MAREK, Jaroslav. *Dějiny tělesné výchovy II*. Praha : Olympia, 1986, s. 158.

⁹² UHLÍŘ, Jan Boris. *Nástin vývoje domácí sokolské protinacistické rezistence v letech 1938-1941*. Praha, 1997. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, s. 253-264.

sokolská, Orel a Svaz DTJ jako samostatné organizace ponechány, omezily ovšem svou činnost na apolitické tělovýchovné, kulturní a osvětové aktivity. Velká část činovníků napříč hnutími se záhy zapojila do odboje, Sokolu se podařilo dokonce vytvořit paralelní ilegální struktury s názvem Obec sokolská v odboji.⁹³ Již krátce po vzniku protektorátu se činnost tělovýchovných spolků ocitla ve středu zájmu gestapa, čehož důsledkem se mnozí činovníci posléze stali oběťmi perzekuce. 12. dubna 1941 byla přípisem říšského protektora Konstantina von Neuratha činnost Sokola zastavena, začátkem října téhož roku byla zahájena tzv. *Akce Sokol*, v jejímž důsledku byly stovky sokolů zatčeny a odvečeny do věznic i koncentračních táborů.⁹⁴ 8. října byl Sokol úředně rozpuštěn. V listopadu téhož roku byl vydán zákaz činnosti Orla na území Moravy, po kterém v 30. září 1942 následovala úřední likvidace spolku.⁹⁵

Po válce byla činnost tělovýchovných organizací, až na Federaci proletářské tělovýchovy,⁹⁶ obnovena. Dosud negativní vztah komunistické levice k Sokolovi se významně proměnil.⁹⁷ V té době začala komunistická strana prosazovat myšlenku sjednocené československé tělovýchovy, pro jejíž realizaci se sokolské hnutí z mnoha důvodů jevílo jako vhodný základ. Zprv disponoval Sokol nezanedbatelnou praktickou zkušeností sjednocování tělovýchovného hnutí za druhé republiky, v němž jakožto nejmasovější ze spolků hrál klíčovou roli. Zadruhé, coby organizace, jejíž mnozí členové vzdali nejvyšší oběť v boji proti nacismu, mohlo sokolské hnutí jednotné poválečné tělovýchově poskytnout silný a mezi širokou společností významně rezonující zakladatelský mýtus. Konečně

⁹³ WALDAUF, Jan. *Sokol : malé dějiny velké myšlenky : Díl první*. Luhačovice: Nakladatelství Atelier IM Luhačovice, 2007, s. 76. Otázce zapojení Sokola do odbojové činnosti se šir věnují práce Jana B. Uhlíře: viz UHLÍŘ, Jan Boris. *Nástin vývoje domácí sokolské protinacistické rezistence v letech 1938- 1941*. Praha, 1997. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin; UHLÍŘ, Jan Boris. *Sokol za protektorátu : Organizovaná rezistence ČOS*. Praha, 2005. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin; UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938-1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001.

⁹⁴ UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938-1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001, s. 72-80.

⁹⁵ Kössl a kol. 1986, cit. d. (poznámka č. 91), s. 178.

⁹⁶ Tamtéž, s. 158.

⁹⁷ Roubal poznamenává, že předzvěstí této změny byl jistý názorový posun, ke kterému došlo již koncem 30. let, viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 95.

původní Tyršovy myšlenky usilování o celistvou fyzickou a mravní výchovu národa konvenovaly komunistickému ideálu celkové přestavby společnosti a snahy o vytvoření „nového člověka“.⁹⁸ S konečnou platností snahy o sjednocení tělovýchovy umožnil únorový převrat. Dne 27. února 1948 rozhodl Ústřední akční výbor Národní fronty o začlenění všech tělovýchovných, sportovních a turistických spolků, svazu a klubu do Sokola, který měl od té doby plnit funkci zastřešující složky pro socialistický výchovný systém.⁹⁹ Vedoucí úloha Sokola v tělovýchově byla uzákoněna v červenci následujícího roku.¹⁰⁰ Vztah sokolského hnutí k poúnorové moci byl přesto trpký, čemuž dali sokolové výraz v průběhu XI. všesokolského sletu v létě 1948, kdy došlo ze strany účastníků k mnoha protikomunistickým protestům a manifestačním gestům (nejznámější z nich se odehrálo během slavnostního průvodu, kdy sokolové prošli kolem vládní tribuny mlčky a s otočenými hlavami). V odpovědi na tyto sletové události a na demonstrativní vystoupení při pohřbu Edvarda Beneše přistoupil režim k represím a personálním čistkám v organizaci.¹⁰¹ Přestože v letech 1949-1953 došlo ke shora řízeným intenzivním snahám o reorganizaci Sokola v souladu s původním záměrem vytvořit z něj komunistickou zastřešující tělovýchovnou organizaci, postupně začaly mezi komunisty převažovat skeptické hlasy ohledně možnosti jeho přetvoření. Přijetím nového zákona o organizaci tělesné výchovy a sportu v prosinci 1952¹⁰² bylo řízení oblasti tělovýchovy a sportu převedeno pod Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport (o pět let později byl SVTVS nahrazen nově zřízeným Československým svazem tělesné výchovy a sportu). Československá obec sokolská byla z podnětu ÚV KSČ pro „*přežívající ,sektářské spolkářství‘*“¹⁰³ zrušena.¹⁰⁴

⁹⁸ Roubal si všímá podobnosti mezi sokolským a komunistickým diskurzem, které ve své hyperboličnosti a patosu padaly v radikalizované poválečné společnosti na úrodnou půdu, viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 98-99.

⁹⁹ Kössl a kol. 1986, cit. d. (poznámka č. 91), s. 189.

¹⁰⁰ Zákon č. 187/1949 Sb. O státní péči o tělesnou výchovu a sport, § 6.

¹⁰¹ Uhlíř – Waic 2001, cit. d. (poznámka č. 94), s. 145-147.

¹⁰² Zákon č. 71/1952 Sb. O organizaci tělesné výchovy a sportu.

¹⁰³ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 115.

¹⁰⁴ Viz Uhlíř – Waic 2001, cit. d. (poznámka č. 94), s. 157-158.; Waldauf 2007, cit. d. (poznámka č. 93), s. 268-272.

2.3 Spartakiády v letech 1955-1990

Název „spartakiáda“ (odvozen od jména vůdce povstání římských otroků Spartaka) poprvé použil pro pojmenování hromadných cvičení DTJ Jiří František Chaloupecký v roce 1921.¹⁰⁵ Pragmatickou motivaci pro jeho zavedení byla snaha o odlišení cvičení pořádaných komunistickou Federací DTJ od paralelně se konajících „dělnické olympiády“, již pořádal sociálně demokratický Svaz DTJ. V době svého vzniku plnil však tento název také důležitou symbolickou funkci, a to v několika rovinách. V první řadě se jednalo o přihlášení se k tradici antických sportovních závodů, tedy o jakési konkurenční pojetí záměru, který v názvu svých slavností obsáhl již dříve Svaz DTJ. Zároveň vytvářel odkaz ke gladiátorovi Spartakovi pomyslnou linku, která jednoduchým způsobem spojovala tělesnou aktivitu se zažitým imagináriem třídního boje (příběh Spartakova povstání zaujímá v marxistické teorii pozici kanonického příkladu třídního boje v podmínkách starověkého otrokářského zřízení).¹⁰⁶ Název „spartakiáda“ rovněž čitelně odkazoval k nedávné bouřlivé minulosti dělnického hnutí, respektive k německému Svazu spartakovců a tzv. povstání spartakovců, k jehož potlačení v roce 1919 přispěla sociální demokracie – byl tedy dalším prostředkem ke zřetelnému vymezení se vůči politicky konkurenční iniciativě Svazu DTJ.¹⁰⁷ Pořadatelé I.

¹⁰⁵ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 11.

¹⁰⁶ Samotný Chaloupecký se ve svém článku *O názvu Spartakiáda* v časopise Federace DTJ *Výboj* ze dne 15. ledna 1922 k postavě Spartaka vyjádřil takto: „*Celé středo- a novověké dějiny dělnického hnutí neskýtají ani jediné osoby, jejíž jméno by spojovalo tři ideje: proletariát – revoluce sociální – tělocvik. Teprve starověk dal nám jméno: Spartakus, gladiátor, tedy cvičený zápasník, vůdce lidových zbojníků, sympatický Janošík starého Říma, otrok a buditel první organizované revoluce proletariátu proti třídě vykořisťovatelů, konečně vytrvalec, jenž za svoji věc se zbrání v ruce padl. Lze-li naléztí lepšího symbolu pro naše federované, přenechám klidné úvaze všech. Soudím však, že bychom byli veliké věci schopni, kdyby se každý z nás Spartakovi alespoň – podobal.*“ (cituji dle: *Podíl školství na Československých spartakiádách*. Praha: Ústav školských informací při Ministerstvu školství ČSR : Odbor vědeckých, technických a ekonomických informací, 1985, s. 10-11.)

¹⁰⁷ EDELMAN, Robert. *Serious Fun : A History of Spectator Sports in the U.S.S.R.* New York – Oxford: Oxford University Press, 1993, s. 38. Víceméně paralelně s pojmenováním pro tělovýchovné slavnosti FDTJ vzniká stejný název pro mezinárodní ochotnické sportovní slavnosti konané v Sovětském svazu, které měly být v původním zámyslu komunistickou alternativou k olympijským hrám – odmítaným Sověty jakožto aristokratická iniciativa, jejíž specifické pojetí

celostátní spartakiády v roce 1955 byl Chaloupeckého název převzat jakožto symbolické přihlášení se k tradicím předválečného dělnického tělovýchovného hnutí, a to i přestože rozsahem a organizační koncepcí navazovaly spartakiády více na všesokolské slety. S iniciativou uspořádat k desátému výročí osvobození Československa Rudou armádou masové tělovýchovné slavnosti, které by se svým formátem podobaly dřívějším sletům, přišla vláda v průběhu roku 1953. První pracovní porada Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport týkající se organizace celostátní spartakiády se uskutečnila ve dnech 12.–13. prosince 1953, za účasti předsedy SVTVS gen. Františka Jandy a vedoucích pracovníků Evžena Pennigera a Jaroslava Šterce,¹⁰⁸ jenž byl i autorem původní rámcové koncepce slavností.¹⁰⁹ Oficiálně byly přípravy spartakiády zahájeny ve dnech 27.–28. března 1954 na rozšířeném zasedání SVTVS.¹¹⁰

Na rozdíl od všesokolských sletů se organizace spartakiád nezakládala na činnosti konkrétní tělovýchovné organizace či jejích menších jednotek, nýbrž byla organizována centrálním štábem, který na nižších úrovních a v dílčích otázkách spolupracoval s jednotlivými státními orgány, institucemi a organizacemi (armáda, školy, ROH, Svazarm, Pracovní zálohy, Sokol¹¹¹ apod.). Spartakiádní štáb pracoval pod hlavičkou zastřešujícího tělovýchovného svazu (v roce 1955 pod Státním výborem pro tělesnou výchovu a sport, poté pod Československým svazem tělesné výchovy a sportu), jeho složení však bylo v rámci organizace každé jednotlivé celostátní spartakiády sestaveno ad hoc ze zástupců ČSTV, ÚV KSČ, ministerstev

amatérského sportu bylo považováno za neinkluzivní vůči proletářským vrstvám. Taktéž iniciátoři sovětské spartakiády (poprvé konané v srpnu roku 1928) se snažili vymezit vůči sociálně demokratickým dělnickým olympiádám. Zdá se, že neexistují prameny, které by mohly spolehlivě dokázat nebo vyvrátit kauzální vztah mezi vznikem pojmenování pro maninskou spartakiádu v roce 1921 a zrodem názvu pro sovětské sportovní hry. Dvojí uplatnění tohoto názvu pro sportovní/ tělovýchovné slavnosti pořádané v 20. letech však můžeme zcela jistě považovat za důkaz toho, že síť asociací spojená s názvem „spartakiáda“ obecně silně rezonovala v komunistickém tělovýchovném hnutí té doby.

¹⁰⁸ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 44.

¹⁰⁹ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 117.

¹¹⁰ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 47.

¹¹¹ Po zrušení dosavadního Sokola používala tento název celostátní organizace, jejímž úkolem bylo zastřešování tělovýchovných a sportovních aktivit na vesnicích.

školství a obrany a nezávislých odborníků.¹¹² Místem konání, jimž byl Spartakiádní stadion na Strahově (původně postaven pro Sokol), navazovaly spartakiády na tradici všesokolských sletů. Strahovským slavnostem předcházely menší místní, okrskové, okresní a (do roku 1960) krajské spartakiády,¹¹³ a dále řada doprovodných závodů v jiných sportovních disciplínách či turistických akcí.

I. celostátní spartakiáda se vyznačovala megalomanským programem, který sestával z úvodních Dnů mládeže a hlavních dnů (Dny dospělých, Den Svazu pro spolupráci s armádou a Den armády) a trval dohromady devět dnů. Celkem bylo v rámci těchto slavností předvedeno 29 skladeb, které vedle dvou slavnostních průvodů (průvod dětí a mládeže a průvod dospělých) doplnil Festival lidové umělecké tvořivosti, série tělovýchovných a sportovních vystoupení menšího rozsahu s účastí zahraničních hostů (tzv. Večery družby), Jezdecký den a Den vodních sportů na Vltavě. V estetické rovině kopírovaly jednotlivé skladby této spartakiády symboliku využívanou sovětskými masovými slavnostmi, kterou v omezené míře kombinovaly s cvičením sokolského typu. Na přípravě skladeb se podílel široký okruh s komunisty spřízněných umělců, kteří se často rekrutovali z řad meziválečné avantgardy.¹¹⁴

II. celostátní spartakiáda měla, co se týče své koncepční stránky, k prvním slavnostem poněkud paradoxní vztah. Na jednu stranu na I. celostátní spartakiádu navazovala obecnou formulí a explicitním přihlášením se k jejímu odkazu, na druhou stranu byly při organizaci slavností v roce 1960 – v souvislosti s neblahými pořadatelskými zkušenostmi¹¹⁵ a kritickými ohlasy odborné obce –

¹¹² ROUBAL, Petr. Jak ochutnat komunistický ráj. Dvojí tvář československých Spartakiád. In *Dějiny a současnost*. Roč. 28 (2006) č. 6, s. 28. Roubal si všímá, že značnou část oněch odborníků již od počátků spartakiádní tradice tvořili bývalí sokolové, jako například Jaroslav Šterc, Jiří Žižka či Jana Berdychová.

¹¹³ Program těchto vystoupení v sobě kombinoval autorské skladby, vytvořené lokálními kolektivy organizátorů, se skladbami připravovanými centrálně (zpravidla byl ovšem častěji realizován druhý ze zmíněných typů). Viz ŽIŽKA, Jiří – ŽLÁBEK, Jan. *Od podia ke Strahovu*. Praha: Olympia, 1989.

¹¹⁴ Roubal zmiňuje například Milču Majerovou, Jožku Šaršeovou či Jiřího Krohu. Viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 125.

¹¹⁵ Hlasy kriticky hodnotící pomalý průběh příprav, absenci vyhovujícího technického zázemí či nerealistická očekávání při plánování I. celostátní spartakiády najdeme i v dobových oficiálních tiskovinách. Jaroslav Šterc ve své publikaci z roku 1975 v tomto kontextu vysloveně píše, že

implementovány mnohé významné koncepční změny, které se týkaly jak procesu příprav, tak i estetiky slavností. Počet skladeb byl značně redukován a předspartakiádní dění (okrskové, okresní a krajské spartakiády) bylo rozloženo do dvou let.¹¹⁶ Program celostátních slavností byl rozdělen do dvou čtyřprogramových cyklů, věnovaných zvlášť dětem a mládeži i dospělým. Jednotlivé skladby se v rámci konkrétních programových celků opakovaly. V rámci doprovodných akcí bylo navázáno na formát mezinárodních Večerů družby, dále se konala řada sportovních závodů. V rámci II. celostátní spartakiády došlo také k výraznému zvětšení role expertů při přípravě slavností, a naopak ke zmírnění přímého vlivu KSČ. Organizační model, který byl při přípravách nastolen, se udržel až do pádu režimu.¹¹⁷

III. celostátní spartakiáda předznamenala mnohé koncepční změny, které se posléze naplno projeví v podobě normalizačních spartakiád. Délka strahovských slavností byla zkrácena na pouhé čtyři dny, koncepce dvou cyklů pořadů byla nahrazena jediným cyklem, sestaveným ze dvou souvislých, střídajících se programových odpolední, z nichž každé bylo opatřeno vlastním heslem („*Zpěv míru*“ a „*Vítězství patří nám*“). Počet skladeb byl redukován na 12.¹¹⁸ Časově úspornější koncepce se projevila jako organizačně a technicky náročnější, a tak i při organizaci samotných vystoupení získala na významu role technických odborníků, kteří měli na starosti hudební režii či vytyčování značek. Novinkou bylo ustavení zvláštní programové komise, která dohlížela na tvorbu skladeb a hudebních doprovodů, a z toho vyplývající systematizace spolupráce s autory skladeb, choreografy, výtvarníky, hudebníky a techniky.¹¹⁹ Přípravu jednotlivých skladeb dostaly na starost předem ustálené autorské kolektivy, které se zodpovídaly programové komisi. Zatímco v předchozích spartakiádách vznikaly skladby izolovaně, nyní byla jejich tvorba striktně podřízena primární celkové programové

„nebylo to vždy bez chyb. Někdy se chtělo víc, než na co stačily síly“ (Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 48).

¹¹⁶ Jak píše Šterc, posléze byl tento dvouletý rytmus vyhodnocen jako nepříznivý pro proces nacvičování (tamtéž, s. 52) a při plánování další spartakiády zrušen.

¹¹⁷ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 251.

¹¹⁸ Vzhledem k tomu, že stranické vedení už v průběhu příprav poměrně drasticky snížilo rozpočet akce (viz Roubal 2016, cit. d., s. 169), lze ovšem pochybovat o tom, zda se v případě volby skromnějšího formátu jednalo čistě o koncepční záměr organizátorů.

¹¹⁹ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 57.

konceptci.¹²⁰ Na podobě skladeb III. celostátní spartakiády se výrazně projevil distanc od socrealistické estetiky I. spartakiády, který byl částečně formulován odborníky již v průběhu příprav spartakiády v roce 1960, zejména distanc od nejvíce kritizovaného využívání explicitních obrazů, „*přehnané symbolizace*“¹²¹ a stylizace pomocí netělovýchovných prostředků.¹²² V rámci koncepce příprav se organizátoři vrátili k jednorocnímu cyklu. Byly zrušeny krajské spartakiády, a zároveň rozšířen počet okrskových a okresních slavností. Taktéž byla posílena turistická složka předspartakiádního dění. Zajímavostí je, že vedle tradičních sportovních doprovodných akcí se v témž roce paralelně konala také celostátní spartakiáda cvičenců s tělesným postižením.¹²³ Pro zahraniční odborníky byl uspořádán seminář o hromadných tělovýchovných vystoupeních, kterého se dle oficiálních informací zúčastnilo 85 osob z celkem 27 zemí.¹²⁴

Skutečnost, že se politické uvolnění v druhé polovině šedesátých let podepsalo i na způsobech ideologického uchopování tělovýchovy, dokazuje změna oficiálního názvu spartakiády, ke které došlo už v rané fázi plánování (posléze neuskutečněné) spartakiády 1970. Adjektivum „*celostátní*“, které bylo zjevným kalkem z ruského „*všesojuznaja*“¹²⁵ nahradilo pro domácí kontext přirozenější slovo „*československá*“. Koncepce IV. československé spartakiády¹²⁶ významně navazovala na spartakiádu předchozí, dostupné prameny však poukazují na její ještě zřetelnější posun směrem k celistvě esteticky a režijně promyšlenému a, co se týče požadované tělesné zdatnosti cvičenců, náročnosti nácviku a složitosti choreografie, odborně vyspělejšímu pojetí.¹²⁷ Přestože byly slavnosti takřka

¹²⁰ Tamtéž, s. 81.

¹²¹ Tamtéž, s. 80.

¹²² Viz SERBUS, Ladislav – KOS, Bohumil – MIHULE, Jaroslav: *Historický vývoj a základy tělovýchovných vystoupení v ČSSR*. Praha: SPN, 1962, s. 114.

¹²³ Jak si všímá Roubal, „[v] mezinárodním kontextu šlo o velmi raný projev respektu k handicapovaným sportovcům, protože například paraolympijské hry se ve stejném městě jako olympijské hry konají teprve od roku 1988“ (Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 165).

¹²⁴ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 62.

¹²⁵ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 116.

¹²⁶ Oficiální název plánované spartakiády v roce 1970 i přes jeho proměnu vzhledem k názvům předchozích ročníků zahrnoval pořadové číslo. Počínaje rokem 1975 obsahovaly oficiální názvy již jenom letopočet.

¹²⁷ „IV. československá spartakiáda vykazuje další pokrok ve srovnání s třemi předešlými spartakiádami, a to v uspořádání programu, v režii, ve volbě skladeb a jejich úrovni a náročnosti

kompletně programově a logisticky připraveny, kvůli obavám z možných nepokojů bylo nakonec rozhodnuto o jejich zrušení. Místo spartakiády se na okresní a okrskové úrovni konala akce s názvem Tělovýchovné slavnosti 1970, jejíž politické zarámování bylo však – i přes volbu méně bombastického formátu a zmíněný strach z nesouhlasné společenské reakce – podobné: slavností byly předkládány jako součást oslav 25. výročí osvobození Československa sovětskou armádou.

Pro normalizační spartakiády, konané v letech 1975, 1980 a 1985 byla charakteristická značně menší variabilita přístupů, než tomu bylo v případech předchozích spartakiád, a obecná nedůvěra v inovace. Program, estetika a ideologický rámec pozdních spartakiád byly vystaveny na identickém půdorysu, což se vyjadřovalo již v mottech jednotlivých ročníků, variujících uspořádání týchž slov („*Za mír, za socialismus*“ v roce 1975, „*Za mír – za socialismus*“ v roce 1980, „*Za socialismus – za mír*“ v roce 1985). Přesto normalizační spartakiády převrátily model organizace cvičení uplatňovaný na spartakiádách předchozích. Dřívější rozdělení cvičenců podle sociálních a profesních skupin nahradilo výrazně akcentované rozdělení podle genderového a věkového klíče (za výjimku lze považovat pouze skladby určené pro armádu a existence zvláštních skladeb určených pro učňovskou a vysokoškolskou mládež). Převážná většina skladeb pro všechny věkové kategorie byla koncipována jako vystoupení zástupců jednoho pohlaví. Oproti předchozím spartakiádám byla novinkou společná skladba pro dorostenky i dospělé ženy a skladba pro rodiče s nejmenšími dětmi. V rovině programové koncepce pokračovaly normalizační spartakiády v modelu dvou opakovaných programových odpolední. Každé programové odpoledne bylo komponováno ze skladeb různých věkových skupin. Úlohu tradičního završení celé spartakiády plnilo fyzicky náročné vystoupení Československé armády. Odlišný kompoziční a koncepční přístup je akcentován v propagačních materiálech ke slavnostem: „*V uplynulých pětadvaceti letech došlo k výrazným změnám v obsahu a organizaci masových vystoupení. Vzrostla náročnost na pohybovou úroveň cvičenců, hlouběji se uplatňovala diferenciaci k věkovým kategoriím. Zejména od roku 1965 začaly přinášet skladby mnoho prvků a směrů pro vlastní tělovýchovnou praxi, pro stavbu cvičebních hodin v odborech základní a rekreační výchovy, ve*

choreografické a rytmické. Ve IV. ČSS se projevuje příklon k výběrovým skladbám i k vyšší náročnosti masových skladeb. Některé skladby kladly nároky na velké pohybové celky, což je zase nevýhodné pro malé tělovýchovné jednoty.“ (Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 64).

*sportovní a moderní gymnastice, tedy pro zvyšování úrovně tělovýchovného procesu.*¹²⁸ Vedle stále výraznější expertizace koncepce došlo rovněž k zřetelnějšímu průniku spartakiádní estetiky s dobovou masovou kulturou, což se vyjadřovalo zejména v hojném využívání populární hudby v jednotlivých skladbách (do kolektivní paměti se jako neznámější případ podobného propojení zapsala skladba starších žákyň *Poupata* z roku 1985, jejíž zvukový doprovod tvořila původní píseň od Michala Davida).

Nácvik na spartakiádu v roce 1990 narušila sametová revoluce, po níž vyvstalo dilema, zda v pořádání slavností pokračovat. V reakci na výzvu vedení ČSTV se zapojení cvičitelé a cvičenci z 78 % vyslovili pro zachování spartakiády.¹²⁹ Přesto se nakonec spartakiáda uskutečnila ve výrazně skrovnějším formátu a rozsahu – na menším stadionu Evžena Rošického a s nenápadným názvem *Pražské sportovní hry 1990*.

2.4 Spartakiáda jako sémiotický problém

I přes zřejmou inspiraci ve všesokolských sletech, a přestože předchůdcovství v sokolské tradici nebylo v kontextu spartakiád popíráno, bylo na onu tradici pohlíženo spíše jakožto na jisté historické pozadí či kulturní kód, které spartakiáda sice využívala, ale s nimiž se zároveň musela poměřit a předčít je jakožto kvalitativně nový a odlišný jev.¹³⁰ Navzdory využití obdobné koncepce slavností a podobného rázu obřadnosti, představovala spartakiáda skutečně již od začátku značně kreativní příklad překódování tohoto estetického pozadí. V první řadě zde byla patrná snaha o naprostou univerzálnost vyznění události. V nejprimitivnější rovině se projevovala v oficiálním pojetí akce jakožto oslavy jednotlivých kulatých výročí osvobození Československa Rudou armádou zpod nacistické okupace, což už na první pohled propůjčovalo spartakiádě celospolečensky sdílený referenční rámec (oproti tomu všesokolské slety navazovaly termínem konání výhradně na svou interní organizační tradici a – i přes hojné využívání obecně vlastenecké

¹²⁸ CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981, s. 161.

¹²⁹ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 338.

¹³⁰ MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (Symboly, emblémy, mýty 1948-1989)*. Praha: Pražská imaginace, 1992, s. 66.

symboliky – ve své programové vrstvě se snažily spíše upozadovat odkazy na konkrétní historické, politické či společenské události). V dalších rovinách se směřování ke společenské univerzalitě projevovalo především v samotné organizaci spartakiády, která se neopírala o konkrétní tělovýchovnou organizaci, nýbrž skrz zapojení mnoha organizací a složek státu vytvářela zdání synergie rozmanitých oblastí a odvětví veřejné i soukromé činnosti – zcela jinak než sokolská vystoupení, která i přes vnitřní diferenciaci organizace a snahu o šíření obecného poslání zdatnosti, mravnosti či svornosti zůstávala předvedením konkrétního a svým způsobem i elitního hnutí.¹³¹ Spartakiáda se naopak, jak píše Vladimír Macura, měla „*tvářit jako podnik, při kterém se zcela ruší hranice mezi hledištěm a jevištěm, při kterém ti „cvičící“ i ti „pozorující“ jsou společně účastní téhož rituálu, společné kreace na téma obraz života socialistické země*“.¹³²

Typickým pro spartakiádní estetiku je moment současného prolomování několika binarit. Základní z nich je binarita ducha a těla. Významné uvolnění opozičního vztahu mezi tělem a duchem je příznačné obecně pro socialistické vnímání tělesnosti. Základní funkcí těla je zde role nástroje, jenž bude organicky propojen s myslí a prožitkem, a který se v onom těsném a přirozeném spojení s duchem stane nositelem žádoucích postojů či jevů. Jednota těla a ducha byla silně zdůrazňována v socialistických učebnicích tělesné výchovy,¹³³ přitom příznačné zde bylo i přiznávání zvláštní hodnoty obecně chápáné funkčnosti těla a aspektu prožitku při účasti na tělesné aktivitě, jež – dle slov dobového teoretika tělesné kultury Zdeňka Šprynara – měla být „*zdrojem dobré pohody, radosti, přátelství a opravdových soudružských vztahů*“.¹³⁴ V případě spartakiády se ono nebinární chápání tělesného/ materiálního a duševního/ nemateriálního realizovalo v totální sémantizaci těla a sebemenšího tělesného pohybu, jež se projevovalo v samotné

¹³¹ I přestože Tyršem předpokládaným a zdůrazňovaným cílem sokolské organizace bylo působit na celý národ a „*hledět, aby se nakonec všechen lid ocitl v jejím okruhu*“ (viz Tyršův manifest *Náš úkol, směr a cíl* a Waldauf 2007, cit. d. (poznámka č. 93), s. 15-20), přístup sokolů k nečlenům hnutí vycházel z předpokladu jisté nerovnosti. Na činnost v Sokole bylo pohlíženo jako na výraz pokročilé fáze občanské uvědomělosti. Aktivita organizace měly spíše nastolovat správnou agendu než vyjadřovat hodnoty a rozpoložení lidu.

¹³² Macura 1992, cit. d. (poznámka č. 130), s. 68.

¹³³ OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. Genderově bezpříznakový diskurs? : Tělo v teorii tělesné kultury. In *Filosofický časopis*. Roč. 50 (2002) č. 6, s. 974.

¹³⁴ Cituji dle: Oates-Indruchová 2002, cit. d. (poznámka č. 133), 985.

konceptu slavností.¹³⁵ S tímto úzce souviselo i znepřehlednění hranice mezi jednotlivcem a kolektivem (které, jak uvidíme dále, v období padesátých let oscilovalo i kolem takřka celkového zrušení onoho diferentního vztahu). Konečně prezentuje spartakiáda zvláštní typ politické podívané, v níž sice masa cvičenců má tvořit stavební materiál pro budování konkrétního vyprávění o vzájemném vztahu společnosti a moci,¹³⁶ ve kterém se ovšem zároveň jaksí rozvolňuje a ruší hranice mezi bezprostředně účinkujícími a přihlížejícími, stejně tak, jako se – skrz performování jednotnosti a synchronizovanosti společnosti i univerzálnosti konkrétních způsobů kolektivního chování a společenských mechanismů – stírá zřetelný předěl mezi vládoucím a ovládaným.

Funkce spartakiády je primárně estetická a jejím základním cílem se stává estetizovat disciplínu¹³⁷ a odsoudit chaos a nahodilost ve prospěch řádu. Náklonnost k řádu vydává spartakiádní estetika zároveň za jaksí přirozenou a nežádající si zvláštní vynucování dispozici každého jedince.¹³⁸ Zároveň pracuje spartakiáda s výrazně určeným rezervoárem hodnot (jako je krása, síla, radost, zodpovědnost, práce, obranyschopnost), kteréžto hodnoty se snaží prezentovat jako organicky propojené a příznačné pro život v socialismu, a na základě jejichž afirmace staví své směřování k sjednocení společnosti v souboru společných rituálů.

¹³⁵ „Významová zátíženost všech prvků skladeb a dalších spartakiádních podniků v této souvislosti neobyčejně vzrůstá. V porovnání s nimi se někdejší sokolská cvičení zdají být pouze obsahově vyprázdněnou, ryze formální konstrukcí. Spartakiáda naopak položila důraz na totální sémantizaci a ideologizaci všeho: „Není už pohyb pro pohyb. Každé vystoupení má svůj smysl, svou myšlenku, srozumitelnou a působivou...“ vystihuje to ve svém komentáři Jiřina Dumasová.“ (Macura 1992, cit. d. (poznámka č. 130), s. 69.)

¹³⁶ Petr Roubal nachází ve spartakiádě příklad dokazující foucaultovskou interpretaci historické transformace rituálu přehlídky, podle níž s nástupem modernity dochází k jakési výměně rolí mezi poddanými a panovníkem: k přesunu od ukazování majestátu moci, jehož adresátem je ovládaný k předvádění přehlídky poddaných panovníkovi (ROUBAL, Petr. *Foucault na Strahovském stadionu*. [online]. c2007. [cit. 2013-08-08]. Dostupné z: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/seminare/cuhra/Foucault_na_Strahovskem_stadionu.pdf>.)

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Jak píše Macura, „Ve stylizaci spartakiádního cvičení není spatřováno nic odtrženého od života, je to spíše ideál, který by měl být i v každodennosti naplněn: odstranění individuální nahodilosti, svévolnosti pohybu ve prospěch jediné, z jednoho centra organizované akce.“ (Macura 1992, cit. d. (poznámka č. 130), s. 70)

3. Spartakiáda a čas

Uvažujeme-li o spartakiádě jakožto o novodobém mýtu, je vhodné si všimnout, že se tento mýtus ve své narativní vrstvě ve výrazné míře opírá o specifické uchopení kategorií spojených s časem. Dimenzí, ve kterých fenomén spartakiády odkazuje k času, je několik. Zaprvé se jedná o čas historický, který je jak pro zakladatelský mýtus, ze kterého spartakiádní tradice vyrůstá, tak i pro průběžnou sebeidentifikaci spartakiády v intencích dobové politiky dějin naprosto klíčový. Zadruhé je to rituální čas, který pro sebe spartakiáda (coby moderní společenský rituál) ustanovuje, a který zabydluje. Konečně můžeme hovořit také o časovosti spartakiády jako performativní události a specifickém „vnitřním“ využití kategorie času v rámci koncepce jednotlivých programových celků, skladeb a vystoupení.

Mircea Eliade v kontextu vztahu mýtu k dějinám píše o specifické ontologii mýtického myšlení. Reálná povaha předmětu nebo úkonu vzniká dle něj pouze tehdy, když se jedná o opakování určitého předem ukonstituovaného archetypu.¹³⁹

Všechno, co nemá exemplární vzor je dle Eliadeho „zbaveno smyslu“, a tedy i zbaveno ontologické podstaty. Napodobováním archetypu dochází k propojení přítomnosti s dobou mytickou: ten, kdo reprodukuje archetypální úkon je „přenesen do mytického času, kde se tento exemplární úkon poprvé vyjevil“.¹⁴⁰

Podobný mechanismus se dá do jisté míry pozorovat i v případě moderních mýtů. Přestože moderní mýtus neodkazuje k mýtické době, nýbrž k historicky danému souboru obecných hodnot a nezřídka i ke konkrétním historickým faktům, pracuje s nimi z velké míry jakožto s látkou mýtickou, což se projevuje zejména v jejich vyabstrahování z přesnějšího kontextu a tíhnutí k jejich nekritickému přijímání coby „danosti“, dále pak i ve využívání určitých narativně rétorických schémat jako metafory dějinného vývoje. Ve společenské a rituální vrstvě je rovněž pro moderní mýtus klíčová figura opakování, díky které vytváří tento typ fenoménu svou vlastní a specifickou časovost. Jak uvidíme níže, platí to i tehdy, když se ona mýtická látka zakládá na v jádru racionalistickém uvažování, jimž byly v případě spartakiády (a

¹³⁹ ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu : (Archetypy a opakování)*. Praha: Oikumené, 1993, s. 29.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 30.

obecně v případě řízených sociokulturních fenoménů doby socialismu) marxistický historický materialismus¹⁴¹ a expertní diskurz.

3.1 Historický čas

V oficiálních materiálech k jednotlivým spartakiádám je velice patrná snaha zařadit spartakiádní tradici do širšího historického kontextu. Odehrává se to na třech základních rovinách, jimiž jsou dějiny československého státu, dějiny československého tělovýchovného hnutí a dějiny třídního boje. Tyto roviny se v jednotlivých aplikacích s různou intenzitou (která do velké míry závisí na dataci jednotlivých materiálů) protínají.

Jestliže Marx a Engels v Komunistickém manifestu psali, že „*dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů*“, ¹⁴² autoři oficiálních tiskovin představujících spartakiádu tuto tézi ve svých výkladech československé historie a dějin tělovýchovného hnutí často uplatňují důsledně. Zřetelné historické zarámování spartakiádní sebe prezentace se zároveň dá chápat i jako odraz obecné obsese tzv. vědeckého komunismu historickou vědou a dějinností obecně. Znakem odkazujícím k dějinám třídního boje byl, jak jsme psali v předchozí kapitole, samotný název slavností, který navazoval na jméno starověkého vůdce povstání otroků Spartaka. V rámci konkrétnějšího uchopení tématu třídního boje sahají ovšem autoři oficiálních materiálů a doprovodných textů spíše než po podobně kanonických obrazech marxistické teorie, po příkladech z nejnovějších československých dějin nebo po obecnějším pojmosloví z této oblasti.

¹⁴¹ Marxova teorie chápe dějiny jako výsledek interakce člověka s okolním světem, jehož součástí je zejména utváření ekonomických vztahů. Historický proces se podle Marxe opírá nikoliv o ideje, nýbrž o proměnu materiálních podmínek, proto je v jeho spisech zdůrazňováno, že by ve středu historikova zájmu „*neměly být abstraktní ideje či proměny státní moci, nýbrž v první řadě společnost, hospodářství, práce a jejich vzájemná interakce, která klíčovým způsobem ovlivňuje ‚nastavbu‘ (kulturu, politické myšlení, státní formy apod.), jejíž podobu tento proces dále odráží.*“ (SOMMER, Vítězslav. *Marxismus a historiografie*. In ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol. *Základní problémy studia moderní a soudobých dějin*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014, s. 145-146.)

¹⁴² MARX, Karel – ENGELS, Bedřich. *Manifest Komunistické strany*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, s. 33.

3.1.1 I. a II. celostátní spartakiáda: „nový život“ a „narozeniny země“

Jedním z leitmotivů spartakiádního korpusu metafor je v padesátých a šedesátých letech metafora vítězství. O vítězství se píše v kontextu zdárného vystoupení jednotlivých cvičenců („*Přeji vám vaše vítězství, cvičenci I. celostátní spartakiády!*“¹⁴³, „*Vítězství sokolského dorostu*“¹⁴⁴), zároveň ale také v kontextu organizace samotné spartakiády („*Spartakiáda zvítězila!*“¹⁴⁵) a propagace tělovýchovy („*Naše cvičící mládež a s ní veškeré statisícové divactvo poznalo ve spartakiádních dnech, že tělovýchova vítězně soutěží se sportem, to jest s kopanou, hokejem, házenou a s jinými oblíbenými masovými sporty.*“¹⁴⁶). II. celostátní spartakiáda se konala přímo pod heslem *Socialismus u nás zvítězil* a obsahovala dvě skladby, které vítězství výrazně tematizovaly, a to skladbu mužů *Za vítězstvím* a závěrečnou skladbu žen *Život vítězí nad smrtí*. Motiv vítězství byl tímto způsobem ještě zřetelněji, než tomu bylo o pět let dříve, předložen jako středobod socialistické filozofie dějin. Vítězství socialismu a míru se v tomto pojetí jeví jako cíl dějin – ovšemže cíl, který je paradoxním způsobem zároveň samozřejmý i nesamozřejmý. Na jedné straně vítězství je už dáno, na straně druhé je o ně třeba stále pilně usilovat vlastní prací a aktivním zájmem. Cestou k dosažení celosvětového triumfu socialismu a míru je přitom především obracení se k vlastní zemi – v komentáři ke skladbě *Za vítězstvím* v propagační publikaci *II. celostátní spartakiáda* čteme: „*O vítězství svobodné práce a míru usilují všichni pokrokoví lidé na celém světě. [...] Ano, my občané socialistického Československa chceme mír a chceme pracovat pro*

¹⁴³ MAJEROVÁ, Marie. Chvála spartakiády. In MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 7.

¹⁴⁴ HAVLÍČKOVÁ, Sylva – PŘIBÁŇ, Vilém. *Dny radosti*. Praha: Československý ústav zahraniční, 1955, s. 15.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 22. Viz také barvitý popis příprav spartakiády v jiné propagační publikaci k I. celostátní spartakiádě: „*Marně se nepřátelská zahraniční propaganda snažila odvrátit mysl našeho lidu od spartakiády. Marně vyzývala, aby se nenacvičovalo, marně šířila pesimismus a paniku tvrzením, že spartakiáda zkrachuje. Po novém roce se přes všechny překážky rozvinul život v nácvikových hodinách na plné obrátky.*“ (MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 11-12.)

¹⁴⁶ Majerová 1956, cit. d. (poznámka č. 143), s. 7.

rozkvět naší krásné vlasti.“¹⁴⁷ Skladba žen *Život vítězí nad smrtí* svérázným způsobem zapojuje vítězství míru do existenciálního a takřka eschatologického kontextu: „Více než 29 tisíc cvičenek vytvořilo obraz zeměkoule, která, zpustošena válkou, se brzy zaplnila květy a plody lidské práce. Vystoupení končilo oslavou vítězství tvořivých sil nad ničivými silami válečnými.“¹⁴⁸ Příznačné je, že i zde jsou jako cesta k vítězství předkládány práce a tvořivost, které se zároveň stávají antitezí války. Šťastný přerod zpustošené zeměkoule ve svět oplývající hojností značí svého druhu konec dějin, což podtrhuje i zařazení skladby na závěr celé spartakiády a skutečnost, že se vystoupení zúčastnil pro onu dobu rekordní počet cvičenek.¹⁴⁹ Ne bez významu se zdá, že dvě skladby explicitně věnované tématu vítězství byly určeny jaksi komplementárním skupinám dospělých žen a mužů.¹⁵⁰

Reprezentace I. celostátní spartakiády v oficiálních tiskovinách významným způsobem tematizují dobu první republiky jakožto období, kdy byly položeny základy pro spartakiádní tradici a zároveň dobu zůstávající v příkrém kontrastu vůči šťastné přítomnosti. Předválečné období je líčeno jako doba nespravedlnosti, bídy a všeobecného strádání¹⁵¹ – doba, kdy „každý přírůstek v rodině znamenal další bídu a starosti rodičů, jak uživit rodinu“. ¹⁵² Publikace *První celostátní spartakiáda 1955* cituje například dojemné svědectví z dopisu dělnice Amalie Kratochvílové z Veselí na Moravě Československému rozhlasu: „*Ted', když přijímač ztichl a*

¹⁴⁷ DOSTÁLOVÁ, Milena – BLAŽEJOVÁ, Jarmila – ČÍŽKOVÁ, Jana – ŠOTOLA, Jiří – ŠIKTANC, Karel. *II. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství – Vydavatelství ÚV ČSTV, 1961, nestr.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 18.

¹⁵⁰ Ne nepodobný kompoziční záměr můžeme sledovat i v případě III. celostátní spartakiády v roce 1965, kdy ústřední skladby *Zpěv míru* a *Vítězství patří nám!*, kterými vrcholily jednotlivá programová odpoledne a která obou programovým celkům propůjčily názvy, vykonávaly v rámci genderových vzorů a na ně vázané symboliky vzájemně se doplňující skupiny dospělých žen (*Zpěv míru*) a vojáků (*Vítězství patří nám!*).

¹⁵¹ Deník *Večerní Praha* dne 25. června 1955 citoval prvního náměstka předsedy STVS Viléma Muchu: „Vzpomínáme na mladé cvičence, kteří cvičili na Manínách. Byly to špatně živěné, nuzně ošacené dělnické děti. Děti vykořisťované třídy. A dnes? Jaký je to radostný pohled na šťastnou, zdravou mládež, dobře živěnou, urostlou, která svou fyzickou zdatností hravě překonává námahu cvičení.“ (Pracovní zálohy. Bravo! Váš úsměv je na místě. Je jako vaše vystoupení – vítězný. In *Večerní Praha*. Roč. 1, č. 73 (25. června 1955), s. 4.).

¹⁵² Havlíčková – Příbání 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 4.

*dcerka již spí, maně moje vzpomínky zalétají zpět do mých mladých let. Jaký byl život služby a tovární dělnice? Ústrky, ponižování, hlad a nemoc. [...] Vždycky jsem si přála, aby moje děti měly lepší život“.*¹⁵³ Jedná se také o dobu poznamenanou represemi vůči ideovým odpůrcům, z nichž autoři textů vyzdvihují především dělnické tělovýchovné hnutí. „*Ach, vy bílí andílkové pracovních záloh! Víte vy, v čem jsme my cvičili, děti své doby? Úbor žen byl skládané kalhoty z hrubé bavlněné tmavomodré látky, které se nad kolenem zapínaly na manžetku, bílá plátěná halena s límcem, pásek a černé cvičky. Jediná živá barva byl červený šátek na babku, zakrývající vlasy. A dorostenky – ty odívaly šatečky režné, skoro vězeňské barvy...*“¹⁵⁴ vzpomíná Marie Majerová ve své *Chvále spartakiády*. Skromné úbory v těžkých, nevzhledných barvách však podle ní již tehdy vyvažovalo nadšení a odhodlanost cvičenců, které měly moc vytvářet pevné pouto mezi vystupujícími a diváky – skromnější, avšak ne nepodobné poutu, které (jak uvidíme dále) mělo vznikat mezi cvičenci a publikem na spartakiádě: „*A přece, přece jsme plály, úzkostlivě se vyřizovaly, hlídaly zákryty, a hlavně – žily jsme horoucně s diváky v nadšeném srozumění, šťastny vítězstvím Federovaných dělnických tělovýchovných jednot.*“¹⁵⁵ Počátky dělnického tělovýchovného hnutí se v oficiálních textech z roku 1955 jeví jako období heroického překonávání překážek: „*Zde nadšení a pevná vůle dělnických mas opravdu vytvořila divy a – jak se říká – hory přenášela. Bez jakékoliv finanční podpory, naopak, vystavena persekuci a pronásledování ze strany tehdejší buržoasní vlády, mravenčí pílí, obětavostí a nezištnou prací přímo vydupala dělnická masa stadion na Maninách.*“¹⁵⁶ S neutěšeným údělem prvorepublikových průkopníků má kontrastovat současnost, kdy „*[t]ělovýchovné a sportovní hnutí nenaráží [...] na persekuci, nepřízeň, pronásledování a umělé překážky ze strany vlády. Právě naopak. Má zajištěnu všestrannou přízeň i podporu jak morální, tak finanční.*“¹⁵⁷

¹⁵³ Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 203.

¹⁵⁴ Majerová 1956, cit. d. (poznámka č. 143), s. 7.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Havlíčková – Příbáň 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 6. Dle zjištění Petra Roubala ve skutečnosti nebyl odpor státních orgánů vůči maninské spartakiádě tak dramatický, ba státní úřady přistoupily k této narychlo připravované akci s výraznou benevolencí a během týdne vydaly potřebná úřední povolení a poskytly účastníkům slevu na jízdném. Viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 89-90.

¹⁵⁷ Havlíčková – Příbáň 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 6.

Synekdochou celkové proměny země je rovněž proměna poslání ozbrojených složek, jejichž úloha jako by v novém zřízení ztrácela svou represivní povahu – deník *Práce* 6. července 1955 píše: „*To již není a nikdy nebude četnický a policejní aparát, jehož každé vystoupení bylo v minulosti spojeno s tragickým osudem nejlepších synů a dcer dělnické třídy. Vždyť v řadách příslušníků ministerstva vnitra jsou i potomci těch, kteří položili v Duchcově, v Košutech, u Lidového domu v Praze i na jiných místech republiky život za naši světlou přítomnost.*“¹⁵⁸

Přestože byla spartakiáda koncipovaná jako oslava výročí osvobození Československa spod nacistické okupace, samotná druhá světová válka se jako téma v námětech samotných skladeb a v propagačních textech v padesátých letech objevuje jen velmi zřídka.¹⁵⁹ Nijak zvlášť explorovaným motivem se nezdá být ani motiv osvobození. Deník *Obrana lidu* se o něm zmiňuje v komentáři k nástupu dětí a mládeže během druhého spartakiádního dne a přivolává nadčasové (a v propagandě rozmanitých režimů běžně využívané) obrazy setkání vojáka a dítěte a vítání osvobozené armády květinami: „*Možná, že některé děvče nebo chlapec si ještě vzpomene, že ve čtyřech letech utíkal k tanku sovětských vojáků a jak něžně ho pozvedl rudoarmějec. Mezi těmito chlapci a děvčaty jsou jistě ti malí caparti, kteří s náručí bezů objímali naše osvoboditele.*“¹⁶⁰ V jiném článku na stejné stránce je osvobození poměrně překvapivě pojmenováno jako „*milá vzpomínka*“ a originálním způsobem přirovnáno k tanci: „*Každý si [...] musí vzpomenout, jak před deseti lety na Václavském náměstí a všude v ulicích Prahy i v jiných městech a obcích naší vlasti se roztančili vojáci naší bratrské Sovětské armády.*“¹⁶¹ Neexplicitní narážkou na osvobození se zdá být využití hudby tradičního ruského *kazačoka* ve skladbě pro žáky od devíti do jedenácti let. Rituální poděkování sovětské armádě otevřelo zahajovací projev Antonína Zápotockého,¹⁶² tématu

¹⁵⁸ Na stráži šťastných dnů. In *Práce*. Roč. 11, č. 162 (6. července 1955), s. 3.

¹⁵⁹ Za celých třicet let konání spartakiád byla patrně jedinou skladbou, která přímo tematizovala druhou světovou válku skladba *Osvobození Sovětskou armádou nastupujeme do radostné budoucnosti*, představená 5. července 1955.

¹⁶⁰ Před deseti léty nesli náruč bezu. In *Obrana lidu*. Roč. 14, č. 153 (26. června 1955), s. 1.

¹⁶¹ Vracejí nám milé vzpomínky. In *Obrana lidu*. Roč. 14, č. 153 (26. června 1955), s. 1.

¹⁶² „*Netajíme ani svůj vděk našemu velikému příteli a spojenci Sovětskému svazu a jeho vítězné armádě za to, že byli nezapomenutelnými strůjci našeho osvobození z potupného jha fašistické okupace.*“ (Projev presidenta republiky Antonína Zápotockého. In MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 35.)

osvobození věnoval ovšem prezident jedinou větu. Okamžiku osvobození (a Slovenskému národnímu povstání) byla částečně věnována společná skladba vojáků, žen a dětí s názvem *Osvobození Sovětskou armádou nastupujeme do radostné budoucnosti*, během níž se – po zvuku dělových salv symbolizujících poslední boje, na ploše stadiónu dokonce objevily tanky ozdobené sovětskými a československými vlajkami. Jen nepřímou tematizovaly osvobození skladba pro společný nástup žactva a dorostu¹⁶³ a skladba posluchačů hornické školy v Duchcově, která uzavírala spartakiádní Dny mládeže. Obraz začínal akrobatickým cvičením na vysokých konstrukcích, v jehož průběhu další skupina cvičenců a cvičenek pomocí barevných látek vytvářela nápisy „*Dík SSSR*“, „*Dík KSČ*“, „*Mír*“ a rusky „*Mup*“, následně pak také vlajky obou států. Jak psala Večerní Praha, „[k] bouři nadšení uchvátil diváky závěr – po výstřelu raket se nad stadionem vznesl červený kouř, mírová holubice a pod ní vlajky země tábora míru zavěšené na padáčcích.“¹⁶⁴ Lze považovat za příznačné, že estetická a tělovýchovná koncepce tohoto cvičení se značně vzdalovala od sokolských vzorů, a naopak zřetelně napodobovala estetiku sovětských masových slavností. Zjednodušená a obecná podoba použitých verbálních útvarů posilovala interpelativní povahu sdělení skladby.¹⁶⁵

Jakkoli motiv samotného osvobození je v prvních spartakiádách paradoxním způsobem upozaděn, ve funkci ústřední výpovědi ho nahrazuje odkaz k budovatelskému nadšení po válce následujících let. Příběh budování socialismu se v oficiálním diskurzu slévá s přítomností, a zároveň vybízí k bilancování. Výroční povaha spartakiádních slavností se tak spíše než v oslavě osvobození projevuje v oslavě jubilea soudobého československého státu – jakýchsi „narozenin země“.¹⁶⁶ Proto autoři propagačních textů k I. a II. celostátní spartakiádě s oblibou

¹⁶³ Viz kapitolu 5.1 této práce.

¹⁶⁴ Závěrečný obraz strhuje odvahou cvičenců. In *Večerní Praha*. Roč. 1, č. 72 (24. června 1955), s. 4.

¹⁶⁵ Mohli bychom zde parafrázovat Barthes: „*Sovětské impérium? Ale my tu máme přece jen prostá slova poděkování.*“

¹⁶⁶ „*Ale neříkejme pražská spartakiáda, říkejme československá. Byla přece dílem celé země. Země, která měla právě patnácté narozeniny.*“ (Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 23). Může se zdát překvapivé, že spartakiády po celou dobu své existence téměř opomíjely téma Vítězného února, k němuž se – pokud vůbec – vztahovaly jen prostřednictvím letmých zmínek o pouťovém „sjednocení“ československé tělesné výchovy. Zároveň ve sportovním a

zdůrazňují letopočet, který dělí aktuální slavnosti od roku 1945, jak je tomu například v anaforicky komponovaném úvodu k publikaci *Dny radosti*: „*Deset let svobody, deset let nového života mužů a žen, kteří nevědí, co je to strach o zítřek, deset let nového života matek, které nevědí, co je to bázeň o život svých dětí, deset let nového života dětí, které nevědí, co je to hlad – to je velká věc v historii každého národa. V roce 1955 v květnu uplynulo deset takových let v historii nás, Čechů a Slováků. [...] Deset let nového života oslavoval vpravdě všechen náš lid, každý pracující bilancoval úspěchy celé země i své vlastní.*“¹⁶⁷ „Nový život“, který Československu vtisklo období poválečného obrození, se vyznačuje razným pokrokem a všeobecným zlepšením životních, sociálních a ekonomických podmínek, kterému se nemůže rovnat nic v dosavadních dějinách země: „*Československo bylo už v minulosti po dlouhá desetiletí zemí s vyspělým průmyslem. A přesto nyní dokázalo během krátkých deseti let svoji průmyslovou výrobu dále zdvojnásobit. Na Slovensku vzrostla dokonce třiapůlkrát. Zemědělství začalo dávat i plodiny, dříve v zemi nikdy nepěstované.*“¹⁶⁸ Spartakiáda má být oslavou tohoto úspěšného období, zároveň je ale chápána jako plod civilizačního skoku, ke kterému přispělo celkové ovzduší ve společnosti – „*[o]živala v prostředí, které bylo výmluvným svědectvím svědomité a cílevědomé lidské práce*“.¹⁶⁹ Jak čteme v publikaci *II. celostátní spartakiáda*, „*[b]ez těch patnácti let by spartakiáda vůbec nebyla. Bez nově vybudovaných čtvrti měst a vsí a nových závodů, bez záruky lidské práce, bez Staveb a Tratí mládeže, bez dobrovolné pomoci, bez lékařské péče, která je zdarma, bez nových jeslí a družstev a škol, bez patnácti let poctivého lidského úsilí, o němž se mohl přesvědčit na vlastní oči každý, kdo v těch letních dnech roku 1960 přijel k nám.*“¹⁷⁰ Příznačné je, že je tematizován také celkový pokrok v oblasti tělovýchovy. Jestliže při přípravách první spartakiády v roce 1954

tělovýchovném prostředí bývala spartakiáda při jednotlivých výročích Února naopak používána jako jeden z emblémů poúnorových výdobytků. Například redakce sportovního časopisu *Stadión* umístila na obálku speciální přílohy k 30. výročí převratu snímek z vystoupení žen na Československé spartakiádě 1975. V bilancujícím článku *Cesta dlouhá třicet let* v této příloze se psalo o I. celostátní spartakiádě jako o „velkém svátku tělovýchovy“, který přispěl k poúnorové reformě a modernizaci tělovýchovného systému. Viz *Stadión*. Roč. 26, č. 8 (21. února 1978).

¹⁶⁷ Havlíčková – Příbáh 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 3.

¹⁶⁸ Tamtéž; originální interpunkce.

¹⁶⁹ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 23.

¹⁷⁰ Tamtéž.

pronesl Antonín Zápotocký, že „*I. celostátní spartakiáda musí být vedena myšlenkou předčít a překonat po všech stránkách to, co až doposud bylo ukázáno na dřívějších sokolských sletech, dělnických olympiádách a spartakiádách*“,¹⁷¹ předseda ÚV ČSTV František Vodslon ve svém projevu při zahájení II. celostátní spartakiády po úvodní poznámce, že se tato spartakiáda koná „*ve znamení morálně politické jednoty našeho lidu*“, již klidně konstatuje: „*Druhá celostátní spartakiáda je výsledkem poctivé přípravy statisíců cvičenců, plodem nadšené dobrovolné činnosti a práce naší mládeže, cvičitelů a sportovců, je dílem všeho lidu. Je výrazem rozmachu československé tělesné výchovy, která v podmínkách budování socialismu, díky vydatné pomoci strany a vlády, dosáhla nebývalých úspěchů. Ještě nikdy v minulosti nebylo u nás tak bohatého života v tělovýchovném hnutí a nebylo dosaženo takové masovosti i sportovních výsledků.*“¹⁷² V tomto kontextu se nezdá překvapivé, že vedle oslavy pokroku je také spartakiáda příležitostí k zdůraznění optimistických vyhlídek do budoucna. Futuristickou vizi, v níž technologický a vědecký pokrok prostupují každodennost každého občana a jdou v ruku v ruce s posílením společenské role tělovýchovy a sportu, líčí ve svém projevu v roce 1960 prezident Antonín Novotný: „*V naší společnosti se bude stále více uplatňovat věda a technika ve výrobě i přímo v životě každého člověka. Budeme stále více lidem ubírat těžkou práci, automatizovat výrobní procesy, zkracovat pracovní dobu. To bude klást velké nároky na člověka, nebývale vzroste podíl duševní práce v životě lidí, neboť vývoj a uplatnění nové techniky v průmyslové a zemědělské výrobě bude vyžadovat, aby pracující byli na vysoké technické a odborné úrovni. A proto také v příští komunistické společnosti se stane tělovýchova a sport nezbytnou potřebou každého člověka.*“¹⁷³ Spartakiáda je nejen svědectvím šťastné přítomnosti, nýbrž také důkazem správného směřování země a společnosti, díky němuž není na místě

¹⁷¹ Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 10.

¹⁷² Projev předsedy ÚV ČSTV Františka Vodsloně při zahájení II. celostátní spartakiády. In DOSTÁLOVÁ, Milena – BLAŽEJOVÁ, Jarmila – ČÍŽKOVÁ, Jana – ŠOTOLA, Jiří – ŠIKTANC, Karel. *II. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství – Vydavatelství ÚV ČSTV, 1961, nestr.

¹⁷³ Z projevu prvního tajemníka ÚV KSČ a presidenta republiky Antonína Novotného. In DOSTÁLOVÁ, Milena – BLAŽEJOVÁ, Jarmila – ČÍŽKOVÁ, Jana – ŠOTOLA, Jiří – ŠIKTANC, Karel. *II. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství – Vydavatelství ÚV ČSTV, 1961, nestr.

dělat si starosti o budoucnost. V oslavné básni Vítězslava Nezvala *Sborový zpěv* čteme:

*„Může-li tisíc lidí na jeden jediný povel,
tisíc, přes tisíc lidí, kteří se neznali,
neznají svoje jména, neznají, neznali se,
mohou-li na jeden povel vytvořit zahradní záhon,
není důvodu, sestro, není důvodů, bratře,
není důvodu zoufat, člověče, soudruhu,
nad tím, co uložil nám náš nejnáročnější zítřek.“*¹⁷⁴

I v roce 1975 jako jednu ze základních charakteristik spartakiády najdeme větu:
*„Vývoj spartakiád, to je stálá cesta vpřed.“*¹⁷⁵

3.1.2 III. celostátní spartakiáda a posttraumatická reflexe dějin

Mezi všemi propagačními publikacemi, vydávanými v průběhu třiceti let konání slavností, výrazným způsobem po formální i obsahové stránce vyčnívá publikace k III. celostátní spartakiádě z roku 1966. Oproti reprezentativním albům většího formátu připraveným ke dvěma prvním spartakiádám a následně ke třem normalizačním spartakiádám se jedná o poměrně útlou obrázkovou knihu ve formátu A4 s minimem textu.¹⁷⁶ Fotografie přetištěné v této publikaci kladou bezprecedentní důraz na zobrazení života cvičenců mimo samotná vystoupení. Velice originální je také úvodní text ke knize z pera Oty Pavla a Arnošta Lustiga, který se i přes své patetické pojetí vyhýbá dobovým rétorickým schémátům a I. i II. spartakiádou ustálenému rezervoáru „spartakiádních“ témat. Ústředním tématem eseje je paměť a její kulturní přenos. Jedná se patrně o jedinou v dějinách spartakiád

¹⁷⁴ NEZVAL, Vítězslav. Sborový zpěv. In NEZVAL, Vítězslav. *Z domoviny : Chrpy a města*.

Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 267-271.

¹⁷⁵ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 14.

¹⁷⁶ Skromnější rozsah a formát publikace může být dán celkově výrazně menším rozpočtem, kterým organizátoři III. spartakiády disponovali. Jak píše Roubal, III. celostátní spartakiáda byla patrně obecně ze strany vlády a stranických špiček nejméně protežovanou spartakiádou. Zmiňuje se také o otevřené kritice samotného konceptu spartakiád, mimo jiné ze strany Ministerstva školství. Viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s.168-169.

publikaci, která hlavní místo v úvaze o historických kořenech spartakiádní tradice propůjčuje antice: postavě Spartaka a vzpomínce na spartánský přístup k utužování těla. Zároveň se zřejmě jedná o jedinou spartakiádní publikaci, která se zřetelným způsobem obrací k tématu světových válek jakožto traumatické zkušenosti československé společnosti.¹⁷⁷ Autoři připomínají Spartaka coby hrdinu boje proti útlaču,¹⁷⁸ přičemž ve své úvaze poukazují na vztah jeho činů ke kategorii krásna: „*Na cestě, kterou prošel, bylo nakonec šest tisíc křížů a na nich šest tisíc jeho mrtvých vojáků. Ale už pouhá myšlenka na statečnost tohoto muže nás dojmá. Není jen symbolem vzpoury a nejstarším ztělesněním statečnosti, kterou potřebuje člověk, aby měl právo k svobodě; v jeho činu, předem odsouzeném k marnosti, je také něco krásného.*“¹⁷⁹ V tragickém údělu Spartaka vidí Pavel a Lustig jistou paralelu k nedávné těžké československé minulosti. Dějiny první poloviny 20. století jsou dle nich sdíleným traumatem – „*[k]aždý z nás si i v době míru nese v sobě krůpěj minulé války, a nejen té minulé. Všechno, co prožila lidská pokolení, se sčítá.*“¹⁸⁰ Právě ona traumatická minulost má být ovšem formativním zážitkem pro mírové snahy: „*V tomto století, kdy se člověk ponořil nehlouběji do temna svých činů a zároveň prvně dosáhl pevně své opravdové možnosti, jak proměnit tuto hvězdu v domov pro všechny své obyvatele, v tomto jediném století tedy zabili lidé ve válkách mezi sebou víc lidí, než kolik jich před několika málo stoletími bylo vůbec na celé zeměkouli. Proto snad člověka dojmá všechno, v čem je mír obsažen.*“¹⁸¹ V onom kontextu chápou autoři i předválečné spartakiády jako odraz představy dělníků, kteří „*vyšli z první světové války*“ o vpravdě svobodné zemi a jejich

¹⁷⁷ Zájem o téma válečných traumat, stejně jako rezignace na tematizaci budovatelského nadšení souzní s dobovými tendencemi v krásné literatuře a filmovém umění (viz např. JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989 : III. 1958-1969*. Praha: Academia, 2008, s. 279-292.). V tomto kontextu se zdá příznačné, že oba autoři eseje byli v době přípravy publikace spisovateli na vzestupu.

¹⁷⁸ „*Lze si představit muže v nedostatečném oblečení, který byl gladiátorem v Capui a nezemřel v aréně, kde měl stokrát za sebou umřít, ale stal se velitelem největšího povstání proti lidské bídě a proti ponižování člověka otroctvím více než dva tisíce let nazpět po stránkách lidské historie.*“ (LUSTIG, Arnošt – PAVEL, Ota. Úvod, k němuž jsme nechtěli dát název. In DOBROVODSKÝ, Vladimír (ed.). *III. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1966, nestr.)

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Tamtéž.

činnost a snahu – jako reakci na to, že nově vzniklá republika onu představu nenaplňovala. Spartakiáda je dle nich oslavou svobody a síly země a její společnosti. Rigidní vojenskou spartánskou výchovu a její vztah k tělu kladou Pavel a Lustig do kontrastu s dobrovolnou a inkluzivní povahou spartakiádního nácviku, jenž je dle nich výrazem demokracie.¹⁸² Specifický dějinný přínos spartakiády spatřují v tom, že tělovýchovu propojila s mírovým usilováním.¹⁸³ V závěru textu se ve stejném duchu autoři pozastavují nad klady a zápory spartakiády, což se ve světle dobové kritiky akce dá chápat i jako polemiku s těmito skeptickými hlasy: „Jednou budou jistě zvážena všechna aktiva, která spartakiáda přináší generacím, jež se jí už pravidelně zúčastňují. Snad to nebude jen kázeň, snad to nebude jen smysl pro odvahu [...] a snad to nebude rovněž jen smysl pro melodii a obratnost a budou zvážena i pasíva, jako je třeba nákladnost všech příprav. Ale tato pasíva jsou dalekonásobně vyvážena, neboť je lepší vydávat peníze na cvičení než na válku.“¹⁸⁴

3.1.3 Normalizační spartakiády mezi autoreferenčností a opečováváním dědictví

Jestliže spartakiády v padesátých a šedesátých letech přistupovaly k československým tělovýchovným tradicím značně selektivně a v odkazech k dějinám tělovýchovného hnutí se zaměřovaly téměř výhradně na glorifikaci maninské spartakiády a decentnější připomínání sokolských sletů jakožto vzoru masovosti a důkladné odborné přípravy, v období normalizace se začíná v kontextu spartakiády otevřeněji tematizovat předválečné tělovýchovné hnutí v celé jeho šíři. Dobrým příkladem zde může být kniha prominentního funkcionáře ČSTV a bývalého sokolského činovníka Jaroslava Šterce *Československé spartakiády*:

¹⁸² „Psali jsme v tomto úvodu už o spartánských chlapcích, jejichž přísná výchova se stala okřídlenou, snad nebyla řeč o spartánských dívkách, které byly nejvyspělejší ve starém Řecku, ale to obojí bylo výsadní postavení, kdežto československá spartakiáda chlapců a děvčat a mužů a žen ze všech koutů země se stala výrazem demokracie, která rozšířila tyto dary tělesného zdraví a tělesné krásy na všechny, a nikoli z důvodů, v jejichž pozadí stojí výhradně zájmy armády, jako v antickém Řecku a nejenom tam, a nejenom v té době.“ (tamtéž).

¹⁸³ „Samozřejmě nejsme první, kdo vymezil takový význam tělesné kultury, ale nikdo dosud tak nezasvětil tuto kulturu míru.“ (tamtéž).

¹⁸⁴ Tamtéž.

nejmasovější projev naší tělesné výchovy, která v sobě propojuje odbornou a propagační funkci. Kniha představuje pojednání o dějinách hromadných tělovýchovných slavností v Československu od I. všesokolského sletu až k Tělovýchovným slavnostem 1970, přičemž nechybí v ní informace o žádném z velkých tělovýchovných vystoupení konaných v českých zemích (včetně poměrně detailních číselných údajů),¹⁸⁵ a to bez ohledu na zaštiťující organizaci – ať se jednalo o některé z dělnických tělovýchovných hnutí, Sokola nebo Orla. Zároveň obsahuje Štercova kniha pozoruhodný výklad dějin československého tělovýchovného hnutí v kontextu dějin třídního boje. Základní tézi je zde, že „*tělovýchovná vystoupení měla vždy třídní ráz*“.¹⁸⁶ Činnost Sokola hodnotí autor jako boj za zájmy buržoazie, ovšemže sokolská organizace dle něj „*měla i podíl na boji proti Rakousku-Uhersku a za národní osvobození*“.¹⁸⁷ Dle Šterce docházelo v prvotní fázi činnosti Sokola k systematickému zastírání třídního konfliktu mezi vládnoucí třídou a proletariátem, který však koncem 19. století vyplul na povrch v podobě otevřeného boje, „*jehož výsledkem [byl] v roce 1897 vznik dělnických tělocvičných jednot, které spojovaly tělesnou výchovu s bojem proti kapitalismu a za novou socialistickou společnost*“.¹⁸⁸ O prvorepublikových sokolských sletech uvažuje autor v kontextu ustalování politického charakteru nově vzniklého státu a považuje je za akce, které byly i přes širokou celospolečenskou podporu ve vleku mocenských záměrů buržoazie.¹⁸⁹ Rozkol v dělnickém tělovýchovném hnutí v roce

¹⁸⁵ Slovensku se autor věnuje až v kontextu hromadných cvičení pořádaných po druhé světové válce – pravděpodobně z důvodů významného propojení slovenského tělovýchovného hnutí s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou, což přeci jen v době vydání knihy mohlo představovat nevíтанě kontroverzní téma.

¹⁸⁶ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 13.

¹⁸⁷ Tamtéž. Na podobný výklad úlohy tělovýchovného hnutí v československých dějinách narazíme i v o deset let pozdější propagační publikaci, která cituje slova předsedy ÚV ČSTV Antonína Himla: „*Masová tělovýchovná vystoupení v Československu mají velkou tradici. V průběhu desetiletí vycházela z rozdílných ideových pozic a měnil se jejich obsah i forma, ale jejich hluboký politický význam zůstával. Pomáhala k národnímu uvědomění českého národa v Rakousku-Uhersku, při sjednocování lidí v období rostoucího nebezpečí fašismu, v jejich mobilizaci pro plnění úkolů socialistické výstavby po roce 1948.*“ (DEMETROVIČ, Ernest – PROCHÁZKA, Karel – RICHTER, Anton – TEMPÍR, Miloslav. *Československá spartakiáda 1985*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1986, s. 43).

¹⁸⁸ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 13.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 10.

1921 chápe Šterc jako následek „*zrady pravicových sil sociální demokracie*“.¹⁹⁰ Nápadná podobnost této interpretace s dikcí *Poučení z krizového vývoje*¹⁹¹ se vzhledem k dataci textu nezdá náhodná. Nutno říci, že i v předmluvě ke knize z pera předsedy politickovýchovné komise ÚV ČSTV Jaroslava Marka je vývoj československé výchovy zasazován do širšího kontextu politických proměn roku 1968, a to zcela v intencích onoho, pro oficiální normalizační diskurz kanonického, výkladu Pražského jara.¹⁹² Nahromadění floskulí a dobových argumentačních schémat v této předmluvě (poukazování na zákeřnost záměrů „pravice“, zdůrazňování kontinuity jako záruky „*správného směru*“ vývoje a naopak odsouzení diskontinuity jako odchylky od normy) je dobrým příkladem jevu, který Michail Bachtin vymežil jako tzv. autoritativní mluvu, a který spočívá v repetitivnímu přístupu k formě a obsahu výpovědí, jimž se utvrzuje ustálený řád.¹⁹³ Jak poznamenávají mnozí badatelé pozdního socialismu, charakteristické pro ideologický jazyk té doby bylo čím dál větší uzavírání se do sebe sama a

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 11.

¹⁹¹ Viz *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. Sjezdu KSČ : Resoluce k aktuálním otázkám jednoty strany*. Praha: Svoboda, 1971.

¹⁹² Marek poznamenává, že „*pokroková kontinuita*“ československého tělovýchovného hnutí nevznikla samočinně, nýbrž že „*o její zachování a upevňování bylo nutné bojovat s nejrůznějšími konzervativními a reakčními silami*“, což „*[d]okumentoval [...] i vývoj v období, kdy v tělovýchovném hnutí opoziční pravicové síly zneužily původního smyslu a cíle zasedání ÚV KSČ z ledna 1968 k destrukci socialistického systému tělesné výchovy*“.¹⁹² Vymezuje se vůči revizionistické kritice spartakiád jakožto „*přežitku kultu osobnosti*“ a naopak podtrhuje jejich souvislost s „*leninským*“ přístupem ke kulturnímu dědictví a „*marxisticko-leninskými principy socialistického systému tělesné výchovy*“. V úvodu předmluvy taktéž v duchu *Poučení* a poněkud vulgárnější představy o marxistické historiozofické teleologii formuluje absolutizující tezi-postulát, dle kterého poznání dějin tělovýchovného hnutí má usměrňovat jeho aktuální vývoj: „*Poznání kontinuity vývoje tělovýchovného hnutí je jednou z podmínek, že naše úsilí v oblasti tělesné výchovy půjde vždy správným směrem, že budeme důstojnými pokračovateli a uskutečňovateli všech pokrokových tělovýchovných tradic a že již nikdy nepřipustíme, aby pravice opakovala v jiné variantě své záměry.*“ (MAREK, Jaroslav. Předmluva. In ŠTERC, Jaroslav. *Československé spartakiády : nejmasovější projev naší tělesné výchovy*. Praha: Olympia, 1975, s. 3-4.)

¹⁹³ BACHTIN, Michail Michajlovič. *Román jako dialog*. Praha: Odeon, 1980, s. 115-118.

ztrácení na dynamice,¹⁹⁴ což vedlo k jeho specifické ritualizaci a performativizaci, kdy se floskule opakovaly „*právě proto, aby zněly jako autoritativní mluva, která má vyšší platnost*“.¹⁹⁵ Antropolog Alexei Yurchak hovoří v tomto kontextu o „hypernormalizaci“ ideologie.

Přestože se v pozdějších letech diskurz kolem normalizačních spartakiád nezřídka snažil omezovat prvoplánově ideologické promluvy, v koncepční rovině oficiálních materiálů k jednotlivým spartakiádám můžeme pozorovat mnohé prvky hypernormalizace. Nejvýraznějšími z nich je používání výrazně ustáleného rezervoáru metafor a příměrů, kompoziční podobnost textů a autorefenčnost. Základními vztažnými body normalizační spartakiády již nejsou historie či aktuální společenské dění, nýbrž spartakiáda a tělovýchova samotné. Jako hlavní cíl slavností se explicitně uvádí propagace a popularizace tělesné výchovy jakožto hodnotné rekreační aktivity i svého druhu nástroje občanské výchovy.¹⁹⁶ Nejčastější rétorickou figurou se stává zdůrazňování inherentního vztahu tělovýchovy ke společenskému životu v socialistickém Československu („*Československá spartakiáda sa stala veľkým kultúrným i politickým kolektívnym činom, v ktorom sa do litery naplnila zásada, že telesná výchova v našom socialistickom štáte je organickou súčasťou života širokých vrstiev lidu.*“¹⁹⁷). Hypernormalizační tendence ilustrují nejen takřka identická hesla spartakiád v letech 1975, 1980 a 1985 („*Za mír, za socialismus*“, „*Za mír – za socialismus*“,

¹⁹⁴ KOLÁŘ, Pavel – PULLMANN, Michal. Nenápadný půvab ideologie. In KOLÁŘ, Pavel – PULLMANN, Michal. *Co byla normalizace? : Studie o pozdním socialismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 52.

¹⁹⁵ Tamtéž. Viz také: YURCHAK, Alexei. *Everything Was Forever, Until It Was No More : The Last Soviet Generation*. Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2005, s. 50; 74-76.

¹⁹⁶ „*Spartakiáda úspešne naplnila i svoj nevlastnejší smysl – získať pro telesnou výchovu ďalší statisíce našich občanů, zejména mladých lidí. Predsednictvo ÚV KSČ, vláda a ÚV Národnej fronty ČSSR vyjadrujú presvedčenie, že pro všetky účastníky spartakiády i pro ďalší občany se telesná výchova, sport a turistika stanou pravidelnou a obľíbenou súčasťou jejich života, že jim budú prinášať radosťné chvíle ve voľnom čase, že napomohou k upevneniu harmonicky rozvinutej osobnosti socialistického človeka, uvedomelého budovateľa socialistického spoločenstva v našej vlasti*“ (Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 18); „*Cílem spartakiády je přivést další cvičence, sportovce a turisty i další občany k aktivní tělesné výchově a k vyššímu podílu při plnění náročných úkolů rozvoje socialistické společnosti*“ (Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 44).

¹⁹⁷ Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 19.

„*Za socialismus – za mír*“), nýbrž – dosti kuriózním způsobem – také okazionální prohlášení ÚV KSČ, Ústředního výboru Národní fronty a vlády, která obsahují větší počet takřka identických vět.¹⁹⁸ Jazyk těchto prohlášení se vyznačuje typickým pro ideologické promluvy doby normalizace nahromaděním substantiv („*Zvláště upřímné poděkování patří všem cvičencům v místech, okrscích, okresech, městech a při závěrečných dnech v Praze za jejich vytrvalost, vysokou morálku, uvědomění a kázeň, za vynikající splnění úkolů.*“¹⁹⁹ „*Její strhující průběh vyjádřil hrdost a lásku pracujících a mládeže ke své socialistické vlasti, důvěru a podporu politice Komunistické strany Československa a Národní fronty, hluboké city přátelství k Sovětskému svazu.*“²⁰⁰) nízkým počtem sloves a stylisticky vadným opomíjením spojek („*Svým úspěšným průběhem od obcí, měst a okresů až po vyvrcholení na Strahově, svou celkovou atmosférou stala se spartakiáda velkolepou a spontánní manifestací našeho lidu za socialismus, za politiku Komunistické strany Československa, za přátelství k Sovětskému svazu, za mír a společenský pokrok ve světě, výrazem jeho hlubokého socialistického vlastenectví a internacionalismu.*“²⁰¹).

Zatímco spartakiády v padesátých a šedesátých letech kromě prezentace současnosti rázně hleděly vpřed a zároveň (zejména v letech 1955 a 1960) silně akcentovaly snahu formulovat zakladatelský mýtus nového státního zřízení (motiv osvobození, znovunastolení míru a prosazení sociálních jistot), normalizační spartakiády se takřka výhradně soustřeďují na nynějšek. Budoucnost – včetně přechodu od socialistického společenského zřízení k vyspělejšímu zřízení komunistickému²⁰² – chápou spíše jako nerušené pokračování šťastného dneška, v němž všechny „*základní životní otázky našeho lidu*“ jsou vyřešeny.²⁰³ Jedněmi

¹⁹⁸ Viz Příloha 1. této práce.

¹⁹⁹ Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 41.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 18.

²⁰² V duchu historiozofické teleologie marxismu pracují oficiální texty s premisou, že socialismus je přechodnou fází k finální nejvyspělejší formě socioekonomického systému, kterou je komunismus.

²⁰³ „*Prošli jsme vítěznou třicetiletou cestou. Vyřešili jsme základní životní otázky našeho lidu a dokázali tak přednosti socialistického zřízení. Vytvořili jsme dílo, které má a bude mít v dějinách naší země, v dějinách našich národů vždy významné místo. Toto dílo, dílo našeho pracujícího lidu, je zdrojem našeho optimismu a důvěry v budoucnost. Je zdrojem naší jistoty, že pod vedením*

z ústředních motivů akcentovaných v textových reprezentacích i v libretech jednotlivých spartakiádních skladeb jsou stabilita a zdraví, přičemž stabilita se dokonce dostává na úroveň jednotícího koncepčního principu.²⁰⁴

I přes upozadění historických odkazů a paralel se zároveň normalizační spartakiády zřetelněji obracejí k v prvních spartakiádách spíše opomíjenému a nekonkretizovanému motivu osvobození. Odkazy k „*vyvrcholení národně osvobozenického boje československého lidu a osvobození naší vlasti Sovětskou armádou*“ tvoří preambule spartakiádních prohlášení ÚV KSČ a vlády. Boj za osvobození se stává nadčasovým závazkem a referenčním bodem, od kterého se odvíjí úvahy o rozvoji tělovýchovy a zdravém vývoji země („*Chtěli bychom, aby tak, jak se rozhořival osvobozenický boj, sílil a mohutněl proud aktivity celého tělovýchovného hnutí vstříc spartakiádě.*“²⁰⁵). Nově se tematizuje především v příběhu dukelské operace, která plní funkci posvátného zakladatelského mýtu československo-sovětského přátelství, a jehož spartakiáda využívá jako symbolického rámce při zahájení tzv. spartakiádní štafety:²⁰⁶ „*Stojíme tu na posvátné půdě, na ktorej sa krvou pečatilo bratrské spojenectví so Sovietskym zväzom a kde desiatitisíce československých a sovietskych vojakov položili svoje životy za slobodu našej vlasti. Keď si pripomíname túto slávnú minulosť, utvrdzuje nás to*

Komunistické strany Československa, v těsném spojení a v bratrské spolupráci se Sovětským svazem a dalšími socialistickými zeměmi dosáhneme nových úspěchů při výstavbě vyspělé socialistické společnosti, na cestě ke komunistické budoucnosti.“ (Z projevu soudruha Gustáva Husáka na Pražském hradě při shromáždění k 30. výročí vyvrcholení národně osvobozenického boje a osvobození Československa Sovětskou armádou. In CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1975*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1976, nestr.)

²⁰⁴ Jak ovšem píše Roubal, „[z]dá se, že neměnnost normalizačních spartakiád nebyla reflexí společenské reality, ale naopak pokusem symbolicky ‚zamaskovat‘ hluboké společenské změny, jež stabilitu existujících mocenských vztahů nabourávaly. Touha po ‚klidu a pořádku‘ se ovšem neomezovala jen na nejvyšší stranickou špičku, která se tím snažila udržet moc, ale sdílela ji i nemalá část společnosti, již překotné sociální změny děsily.“ (Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 216-217.)

²⁰⁵ Z projevu předsedy ÚV ČSTV Antonína Himla při slavnostním zapálení spartakiádního ohně v Praze na Strahově. In CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981, s. 3.

²⁰⁶ Spartakiádní štafety se konaly od r. 1975 na trase Dukla – Bratislava – Praha. Tradice navázala na lokální pochodňové běhy a štafety, které byly v rámci předspartakiádního dění uskutečňovány již od podzimu roku 1954.

v presvedčení a rozhodnutí plniť odkaz dukelských hrdinov a pokračovať v úspešnom budovaní vyspelej socialistickej spoločnosti. Celé československé telovýchovné hnutie začalo s prípravou Československej spartakiády 1980, ktorá je svojím ideovo-programovým zameraním neoddeliteľne spätá s oslavami 35. výročia národooslobodzovacieho boja nášho ľudu a oslobodenia našej vlasti Sovietskou armádou.²⁰⁷ V oficiálnych proslovoch je mnohem výraznejší, než tomu bylo doposud, připomínána role Sovětského svazu a jeho armády ve vítězství nad fašistickým Německem. Zvláště zajímavá je v tomto kontextu příznačně státoprvná díkce úvodního slova místopředsedy ÚV ČSTV Júlia Chvalného k upomínkové publikaci k první normalizační spartakiádě v roce 1975, kde se hovoří mimo jiné o nerozlučné spojitosti národního boje za svobodu a nezávislost „s vítězstvím Sovětské armády, se socialistickými společenskými přeměnami, s přátelstvím, spojenectvím a spoluprací se socialistickými zeměmi, především však s národy Sovětského svazu“.²⁰⁸ Připomínány (avšak v podružnější pozici) jsou v rámci předspartakiádního dění i menší lokální boje a příběh vyhlazení Lidic, ke kterému odkazuje jedna z tradičních akcí doprovodného turistického srazu na pražském Džbánu.

Dalším specifickým normalizačních spartakiád ve vztahu k historii je výraznější odkazování k národnímu kulturnímu dědictví, které se vyjadřovalo v zařazení do programu cvičení s doprovodem hudby českých klasiků. Každá normalizační spartakiáda zahrnovala jednu takovou skladbu: první z nich byla v roce 1975 skladba pro ženy ke Smetanovým symfonickým básním *Z českých luhů a hájů* a *Vltava*, po níž v roce 1980 následovala zahajovací skladba prvního programového odpoledne s doprovodem Janáčkovy *Symfoniety* (cvičili žáci a žákyně středních škol), a konečně v roce 1985 další skladba pro ženy, založená na *Slovanských tancích* Antonína Dvořáka. „Experimentální“ zařazení prvního z těchto vystoupení na spartakiádu se neobešlo bez kontroverzí. Kritizované bylo samotné propojení klasické hudby se spartakiádním cvičením, které bylo zezáčátku částí veřejnosti

²⁰⁷ Z prejavu podpredsedu ÚV ČSZTV a predsedu Ústredného štabu Československej spartakiády 1980 Júliusa Chvalného pri slávnostnom otvorení spartakiádnej štafety Dukla – Bratislava – Praha. In CHVÁLNY, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981, s. 5.

²⁰⁸ CHVÁLNY, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1975*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1976, nestr.

shledáváno jako dehonestace Smetanova díla²⁰⁹ a z odborného hlediska neobvyklý postup, který předpokládal sekundární vytvoření choreografie k existující hudbě (dosud bylo při tvorbě sletových i spartakiádních skladeb uplatňováno opačné pořadí).²¹⁰ V konečném důsledku bylo ale vystoupení přijato s nadšením,²¹¹ což patrně přispělo k pokračování v propojování spartakiádního cvičení s klasickou hudbou národních velikánů i v následujících letech.

3.2 Rituální čas

Émile Durkheim v kontextu sociální role rituálu a jeho vztahu ke sférám *sacrum* a *profanum* poznamenává, že profánní každodennost spolu se svou rutinou má dezintegrační potenciál a ohrožuje sociální kohezi. Jako pojistku proti tomu ustanovují společnosti soubory rituálů, jejichž cílem je posilování afektivní vazby mezi jednotlivými členy společenství, a to prostřednictvím společného odvolávání se k určitým sdíleným hodnotám. Cykličnost svátečního kalendáře tvoří v tomto kontextu ochranu před atomizací společnosti a upevňuje postavení jednotlivých společenských institucí.²¹² K této klasické sociologické teorii přidává antropolog Bronisław Malinowski postřeh, že se kolektivní rituál ze své podstaty opírá o afirmaci společenského řádu, která má ve vztahu k sociální skutečnosti

²⁰⁹ „„Udělejte něco, zasad'te se, aby velká a nám všem vzácná hudba Smetanova nebyla degradována na doprovod cvičení. ' I takové dopisy přišly do redakce, když se poprvé objevila zpráva, že jedno z nejoblíbenějších spartakiádních cvičení, vystoupení žen, bude komponováno na melodii Bedřicha Smetany. “ (JERIE, Miloš – KŠAJT, František – MAREK, Rudolf – MATOUŠEK, Jaroslav – PEŠEK, Jaromír – SOSENKA, Ladislav – ŠUPICH, Zvonimír – URBAN, Ivo. Pod avantgardním rudým lidstvem znamením. In *Rudé právo*. Roč. 55, č. 151 (30. června 1975), s. 3.)

²¹⁰ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 200.

²¹¹ V Rudém právu čteme například: „Ženy z obou cvičících celků [...] s podmanivou krásou vyjádřily obsah klasického díla a byly samy klasickým dílem.“ (HOUFOVÁ, Jarmila. Skvělá přehlídka mládeže a krásy socialistického Československa. In *Rudé právo*. Roč. 55, č. 151 (30. června 1975), s. 2.); „Smetanova hudba, nejvlastnější majetek našeho lidu, dala impuls ke vzniku jedné z nejkrásnějších pohybových skladeb, okouzila, nadchla, polaskala i povzbudila.“ (Pod avantgardním rudým lidstvem znamením, cit. d. (poznámka č. 209)).

²¹² DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života : Systém totemismu v Austrálii*. Praha: Oikumené, 2002.

(trans)formativní potenciál: víra účastníků rituálu v jeho účinnost a pravdivost funguje jako sebenaplnující prorocství.²¹³

Formule spartakiád od začátku pracovala s velmi pevným cyklickým rámcem, který se snažil pro potřeby těchto slavností určit specifickou sféru „*sacrum*“ a zároveň ji zasadit do profánního koloběhu života společnosti, a to jak na úrovni reprezentace spartakiády v propagandě, tak i (především) v rovině samotné organizace akce. V oficiálních tiskovinách k I. celostátní spartakiádě nalezneme množství formulací, které se snaží sakralizovat vznik vlastní spartakiádní tradice a postavit jej tak nad rámec profánního historického času. Má tomu napomoci hojně využívání metafor a příměrů spojených s probouzením či zrodem a zároveň úmyslné upořádání v popisech konkrétních lidských činitelů, na jejichž místo jako by nastupovaly jakési abstraktní zákonitosti. V publikaci *První celostátní spartakiáda 1955* například čteme: „*Stalo se to v březnu 1954. Příroda se probouzela ze zimního spánku. Všechno dýchalo novým životem. Ovšem, vždyť každý rok se těšíme na jarní sluníčko. A byly to opravdu pěkné slunečné náladové dny 27. a 28. března, kdy Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport při vládě republiky Československé svolal do Prahy široký aktiv předních tělovýchovných pracovníků ze všech krajů republiky.*“²¹⁴ V další části textu je příprava spartakiády příznačně přirovnána k cestě od početí ke zrození člověka: „*Od září 1954 do června 1955 je sotva devět měsíců. Právě tolik, co člověk potřebuje ke zrození.*“²¹⁵

Jak píše Eliade, paradox obřadu vylučuje profánní dobu a trvání. Rituální úkon nabývá své reality opakováním paradigmatických gest, čímž se svým způsobem ruší profánní čas a „*ten, kdo reprodukuje exemplární úkon, je přenesen do mytického času, kde se tento exemplární úkon poprvé vyjevil*“.²¹⁶ K rušení profánního času dochází pouze v závažných okamžicích, zbytek života tráví jedinec v profánním a bezvýznamném „dění“,²¹⁷ avšak právě proto pociťuje člověk potřebu průběžného i cyklického „odstraňování“ profánní doby. Organizační koncepce spartakiády se zakládala na prolínání spartakiádní festivity s každodenností a jejím

²¹³ Viz MALINOWSKI, Bronisław. *Mit, magia, religia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990; OSEKA, Piotr. *Rytuały stalinizmu : Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944-1956*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2006, s. 24.

²¹⁴ Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 10.

²¹⁵ Tamtéž, s. 11.

²¹⁶ Eliade 1993, cit. d. (poznámka č. 139), s. 30.

²¹⁷ Tamtéž.

zasazení do obyčejného i slavnostního kalendáře socialistického Československa. Mimořádný slavnostní kontext, který měla onomu kalendáři dávat, potrhují formulace v oficiálních tiskovinách, které explicitně pojmenovávají sváteční povahu spartakiády („*Celé jaro roku 1960 jsme žili ve znamení příprav na oslavy 15. výročí osvobození naší vlasti a voleb do Národního shromáždění a do národních výborů. A krajské a oblastní spartakiády dávaly těmto událostem radostný rámec.*“²¹⁸). Koncepce slavností se zakládala na specifickém pojetí cykličnosti a periodicity. Zatímco obřadnost tradičních společností pracuje většinou se základní jednotkou jednoho roku,²¹⁹ specifikem sekulární festivity jsou delší časové úseky. Volba víceletého cyklu v případě spartakiády neměla čistě estetické či rituální kořeny, nýbrž pramenila v organizační náročnosti akce, která by nebyla uskutečnitelná v krátkodobějším horizontu. Pětiletý cyklus, pro který se nakonec stranické a tělovýchovné orgány rozhodly,²²⁰ měl ale zde podstatný symbolický význam. Na jedné straně připodobňoval spartakiádu jiným masovým sportovním a tělovýchovným slavnostem, konaným s několikaletou periodicitou (olympijské hry, sokolské slety). Na straně druhé ji od nich – díky uplatnění vlastního časového rozsahu – odlišoval jakožto svébytnou tradici a umožňoval jí rychle se zbavit příliš očividných konotací s festivitou sokolského hnutí a sokolskými slety, pro něž se ustálily intervaly šesti let. V sekulární obřadnosti rozšířena symbolika kulatých a půlkulatých výročí posilovala rovněž inkluzivitu spartakiádní festivity a umožňovala její snadné zakomponování do jiných oslav výročí konce druhé světové války, což jistě nezůstávalo bez vlivu i na možností propagace slavností v zahraničí.

²¹⁸ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. nestr.

²¹⁹ Jak píše Eliade, kalendáře dávných společností se v sobě snažily především skloubit odraz hospodářského a sociálního života společenství s vlastním rituálním smyslem svátků (Eliade 1993, cit. d. (poznámka č. 139), s. 38.).

²²⁰ I. celostátní spartakiáda byla organizována bez předpokladu nutného pokračování. V rámci jejího hodnocení navrhovalo původně politbyro KSČ čtyřleté intervaly, které měly být uzpůsobeny mezinárodnímu sportovnímu a politickému kalendáři (tak, aby výsledné termíny nekolidovaly s olympijskými hrami a Světovými festivaly mládeže a studentstva, v rámci nichž se počítalo s organizací rozsáhlých sportovních soutěží). Druhá spartakiáda se dle tohoto původního plánu měla uskutečnit v roce 1958 na počest desátého výročí únorového převratu, další – v roce 1962 jako oslava sta let od založení Sokola. Viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 247.

Časem se pro přípravy spartakiády ustálil víceméně neměnný a předvídatelný rytmus, který usnadňoval management akce a zároveň otevíral příležitosti pro jeho využití ve formování specifické obřadnosti spartakiády. Organizace probíhala v rámci struktur ČSTV takřka nepřetržitě v pětiletých cyklech,²²¹ které obnášely v raných fázích ustanovení personálního složení štábu, vypracování a vyjednání s vyššími státními orgány ideové koncepce slavností, následně vypracování koncepce organizační a přípravu samotných skladeb. Posléze následovala tvorba metodických materiálů pro nacvičování, vytvoření plánu doprovodných akcí a režijního plánu hlavních vystoupení na Strahově. V pořadatelské hantýrce se dále vžil pojem „spartakiádní rok“,²²² který přesněji odkazoval k období nácvičku a konečných příprav spartakiády, v jehož rámci se také konaly lokální spartakiády²²³ a část doprovodných sportovních i turistických akcí. „Spartakiádní rok“ tvořilo (s výjimkou II. celostátní spartakiády, kdy nácviček trval celé dva roky) stabilně určené období devíti měsíců, které se krylo se školním (potažmo akademickým) rokem.²²⁴ Kontinuální podoba spartakiádních příprav otevírala prostor pro svého druhu sakralizaci pojetí celého procesu, která je patrná v oficiálních materiálech, zejména na přelomu padesátých a šedesátých let. Autoři textu v publikaci *II. celostátní spartakiáda* propojují tuto myšlenku kontinuity se základní ideovou premisou spartakiádních slavností, a to myšlenkou, že spartakiáda má být univerzální výpovědí o realitě života v Československu: „Právě proto, že ji netvořila jen strahovská vystoupení, právě proto, že jí žila celá země, proto vlastně ani neskončila. Byla jen přehlídkou života, který my žijeme dnes a denně (...).“²²⁵ Spartakiáda je zároveň svátkem i svědectvím o každodennosti, a tak ruší předěl mezi posvátným a profánním, a v konečném důsledku, skrze svou kontinuální povahu, ruší profánní čas: „Těžko proto rozhodnout, kdy skončila jedna a začne druhá. A je nemožné se ptát, bude-li příští. To je samozřejmost. Dny spartakiád a roky mezi nimi mají jednu atmosféru. Patří k sobě.“²²⁶

²²¹ Roubal píše o tzv. „spartakiádních pětiletkách“.

²²² Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 266.

²²³ Viz kapitola 2.3 této práce.

²²⁴ Jednalo se o prakticky motivovaný záměr: nácviček spartakiády byl „zapuštěn“ do školní výuky tělocviku, a tak jeho naplánování na celý školní rok umožňovalo snadnou organizaci hodin.

²²⁵ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 47.

²²⁶ Tamtéž.

Spartakiádní rok měl svůj obřadný začátek v tzv. „ohňovém poselství“, které se konalo zpravidla odpoledne 4. října – v den výročí překročení Dukelského průsmyku prvními československými a sovětskými vojáky během karpatsko-dukelské operace. Akce spočívala v zapálení spartakiádních vater ve větším množství předem k tomu určených lokalit na celém území Československa²²⁷ (v případě prvních spartakiád se jednalo o rozmanité vyvýšeniny, kopce a hory, během normalizace se výběr lokalit soustřeďoval na památná místa spojená s osvobozenecými boji). Ohňové poselství bylo přímou „výpůjčkou“ z festivity spojené se sokolskými slety, jeho symbolický význam se ovšem nedá omezit na pouhé využití starší tradice. Umístění vater do míst spojených s boji během druhé světové války posilovalo symbolickou vazbu spartakiádní tradice na příběh osvobození. Jejich rozptýlení po území státu podtrhovalo stále zdůrazňovanou horizontální povahu organizace spartakiád, které měly být chápány jako podnik uskutečňovaný dobrovolně „veškerým lidem pro veškerý lid“. Jednotné datum zapálení spartakiádních ohňů mělo vyjadřovat sounáležitost všech účastníků. Ne bez významu je také sémiotická hutnost motivů ohně a ohniště jakožto symbolů komunity, paměti (památka hrdinů boje za osvobození), očisty, bdělosti²²⁸ a posvátna, díky čemuž se vytvářela paralela mezi tímto novodobým obřadem a tradiční ritualitou, sáhající skrze křesťanskou symboliku až k pohanským zvykům. Autoři oslavných textů využívali v kontextu spartakiádního ohňového poselství také symbolické konotace ohně a vášně:

*„[...] Brzo protne tmú od země k nebi
plamen, který zažehl naše srdce,
plamen, který se rozhoří v tisíce ohňů
na všech stranách naší země.
Je to oheň naděje, odhodlání, radosti,
příslib velkého díla,*

²²⁷ Oficiální materiály se většinou zmiňují o „tisících“ míst. Publikace *Československá spartakiáda 1985* udává přesný počet 3242 vater.

²²⁸ „[...] Ať vzplanou ohně žárem,/ který žádná tma neudusí,/ aby všichni věděli,/ že bdíme ve střehu/ a že jsme připraveni/ udeřit v skálu, otevřít nejčistší prameny,/ posvětit láskou i kapkami potu/ základy stavby stvořené ze zdravé krásy.“ (z básně Mirka Paráčka *Spartakiádní oheň*, cituji dle: Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 49.)

zrozeného z nadšení [...]“²²⁹

V době normalizace navazovala na ohňové poselství štafeta Dukla – Bratislava – Praha. Přestože se nejednalo o štafetu ohně, jako zajímavá se jeví její podobnost s tradiční štafetou olympijské pochodně, která plnila podobnou symbolickou funkci: upozorňovala na sounáležitost zúčastněných, vytvářela specifický kalendář očekávání centrálních slavností, posilovala rituální povahu příprav (předávání štafety má výrazné prvky sakrálního úkonu), napomáhala jejich propagaci v regionech a propůjčovala přípravné fázi po estetické a společenské stránce atraktivní rys „mise“ a „zvěstování“. Součástí štafety, která končila ve slavnostním spartakiádním průvodu na pražské Letné, bylo předávání pozdravných poselství a socialistických závazků.

V rámci rozsáhlého předspartakiádního dění obhospodařoval spartakiádní rámec značné množství sportovních a turistických událostí. Poměrně často se jednalo o cyklické akce, jejichž formule se spartakiádou přímo nesouvisela (ba někdy šlo dokonce i o akce s vlastní tradicí a na spartakiádě organizačně nezávislé, například Memoriál Evžena Rošického, pochod Praha – Prčice či jednotlivá kola získávání Odznaku zdatnosti), a kterým spartakiádní tradice dávala pouze jednotný slavnostní kontext. Spartakiádní sportovní závody byly v převážné většině určeny ochotníkům, zahrnovaly ale také soutěže sportovních profesionálů. Jejich portfolio se v období normalizace rozšířilo,²³⁰ což bylo dáno obecným nárůstem popularity zájmového sportu ve společnosti (svou roli v posílení sportovních aktivit v doprovodném spartakiádním programu mohl hrát i pokles zájmu o spartakiádní nácvik a tradiční prostná cvičení, který byl svého druhu generační záležitostí a odrážel se především ve stagnaci počtu dospělých mužských cvičenců²³¹): „[k]do

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ V oficiálních materiálech k Československé spartakiádě 1985 se píše o 12 000 akcí, kterých se mělo zúčastnit devět milionů lidí (Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 61).

²³¹ Viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 208-211. Roubal cituje mj. kritické hlasy v *Rudém právu*, směřující ke skutečnosti, že se muži raději, než gymnastice věnují sportům. Ovšem už publikace *II. celostátní spartakiáda* v poněkud humorném duchu cituje nadšenou reakci anonymního diváka jednoho z doprovodných fotbalových závodů, který měl v návaznosti na hlavní spartakiádní vystoupení pronést, že „fotbal je přece jenom fotbal“ (Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 31).

necvičil, mohl sportovat, sportoval však i ten, kdo cvičil.“²³² Doprovodný program zahrnoval jak soutěživé, tak i nesoutěživé aktivity, což posilovalo vyznění spartakiády jakožto všeobecného „svátku zdraví a tělesné zdatnosti“. Zakomponování negymnastických pohybových aktivit do spartakiádního programu a provázání jejich dramaturgie se spartakiádním kalendářem (kupříkladu turistické aktivity spartakiádního roku vrcholily srazem na Džbánu, jehož doba konání se se strahovským finále spartakiády překrývala) symbolicky zdůrazňovalo nejen všelidovost a masovost spartakiády, nýbrž také její výjimečné postavení jakožto svého druhu rituální kulminace a středobodu sportovního života v Československu. Zároveň byly tímto tyto běžně provozované volnočasové aktivity neexplicitním způsobem zasazovány do ideologického pole režimu. Můžeme tak říci, že se v rámci doprovodného programu spartakiády uskutečňovalo dynamické vyjednávání pozic mezi ideologií a každodenností: ideologie zmíněné aktivity potřebovala pro upevnění své společenské legitimacy, avšak pro jejich účinné zapojení do své sféry musela rezignovat na příliš okatou prezentaci svých pozic; obecná atraktivita programu (posílená nastoleným slavnostním a masovým kontextem) zabezpečovala široký počet zájemců o činnou účast, přesto však ve svém konkrétním jednání značná část účastníků měla tendenci spíše odhlížet od ideologického rámce akcí a brát je jako čistě zájmovou záležitost.

V úvaze nad dramaturgií spartakiády jako rituálu nelze odhlédnout od specifického pojetí nácviku, který určoval zvláštní rytmus akce a jejich příprav. Dá se říci, že se organizace nácviku uskutečňovala na koncentrickém půdorysu, jehož vnější sféru tvořilo nacvičování v menších skupinách v konkrétních školách, jednotách či na pracovištích²³³ a nácvik i prezentace méně rozsáhlých, tzv. *pódiových skladeb*.²³⁴ Mezistupeň tvořily lokální (místní, okrskové, okresní a krajské) spartakiády, které měly podobu veřejných hromadných vystoupení na větších plochách zpravidla na čerstvém vzduchu (nejčastěji plnily úlohu cvičiště fotbalové stadiony, vzácněji - v některých lokalitách - stará sokolská cvičiště²³⁵). Na těchto lokálních

²³² Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 61.

²³³ Rozdělení cvičenců dle výrobního principu bylo uplatňováno při I. a II. celostátní spartakiádě, kdy byly také ve větší míře uskutečňovány nedobrovolné metody náboru (srov. Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 239-247). Při III. celostátní spartakiádě v roce 1965 bylo na násilné náborové strategie u dospělých cvičenců a cvičenek rezignováno.

²³⁴ Žižka – Žlábek 1989, cit. d. (poznámka č. 113), s. 19.

²³⁵ Tamtéž, s. 55.

spartakiádách se obvykle pracovalo s centrálně vytvořenými skladbami určenými pro hlavní strahovské slavnosti, které byly vykonávány ve velkém počtu cvičenců. Okresní a okrsková vystoupení zároveň dodávala spartakiádě kompetitivní ráz: dobře zvládnuté vystoupení bylo pro konkrétní skupiny cvičenců propustkou k účasti ve strahovském finále. To bylo pravým středobodem slavností, coby přehlídka nejzdatnějších cvičenců z celé země a vyvrcholení celoročního úsilí, kdy se úročila „*drobná, každodenní práce tisíců cvičitelů, učitelů a funkcionářů*“.²³⁶ Výjimečnost a elitní ráz spartakiádního finále podtrhovaly statistiky. V metodické příručce pro organizátory tělovýchovných vystoupení *Od podia ke Strahovu* z roku 1989 čteme: „*Jestliže spartakiádní skladby průměrně nacvičuje 900 000 až 1 milión dětí, žactva, mládeže a dospělých, pak v tomto finále vystoupí v hromadných tělovýchovných vystoupeních na 150 000 cvičících všech složek z celé republiky. Všichni účastníci tohoto grandiózního divadla prošli nácvikem, prověrkami skladeb v tělovýchovných jednotách a na školách, zúčastnili se místních, okrskových a okresních spartakiád, většina cvičila i na tělovýchovných akademiích. Skladby dokonale ovládají [...]*“.²³⁷ Zvláštní povaha onoho strahovského vrcholu byla rovněž s oblibou tematizována v propagačních publikacích, které se v popisech přechodu od příprav k finále snažily gradovat napětí („*To všechno byla pořád ještě příprava. Poslední noc. Poslední z desítek a desítek nocí.*“²³⁸ „*A již zazněla znělka.*

²³⁶ Tamtéž, s. 64.

²³⁷ Tamtéž. Zároveň autoři příručky otevřeně přiznávají, že z pohledu samotného cvičence mohou mít lokální vystoupení v některých případech větší afektivní potenciál, než finále: „*Dovolíme si říci, že v mnohých případech je okresní spartakiáda důvěrnější než strahovská vystoupení, protože je blíže lidem, rodině, známým. Cvičenci mají pro koho cvičit a neztrácejí se v bezejmenné mase desetitísíců.*“ S podobným postřehem pracuje i propagační publikace k Československé spartakiádě 1985, která pod příznačným nadpisem „*Strahov u nás doma*“ pojednává o okresních spartakiádách mimo jiné pomocí anekdot o snahách o komunikaci mezi vystupujícími cvičenci a jejich přihlížejícími příbuznými („*Vidíš našu Petru? Díva sa sem, zakývav jej*“ – viz Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 75). Jak úzce expertní, psychologizující komentář metodiků, tak významnější tematizace průběhu lokálních spartakiád a jejich komornější povahy v propagačních materiálech dokazují průběžný posun v chápání spartakiády jejími organizátory, kde zacílení na globální, ideologické vyznění slavností vystřídal v pozdním socialismu zájem o povahu spartakiády jakožto atraktivní volnočasové aktivity.

²³⁸ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 7. Zajímavě napětí před zahájením spartakiády tematizuje také dokumentární film Jiřího Papouška, který obsahuje delší pasáž zachycující děti ze slovenského Popradu, které v noci před odjezdem na spartakiádu vzrušením

*Brána borců se otevřela a 200 000 diváků napjalo pozornost.*²³⁹). Samotné zahájení celostátní spartakiády mělo ustálený, obřadný průběh. Začínalo speciální spartakiádní znělkou, po které následovala Fanfára ze Smetanovy *Libuše* a příchod hlavy státu na tribunu. Po ní přicházela na řadu státní hymna a vtažení na stožár státní i rudé vlajky. Přestože se normalizační spartakiády obecně spíše vyhýbaly zařazování do skladeb explicitních symbolů, zahajovací vystoupení byla i v této době výjimečná tím, že často představovala konkrétní obrazce, které souvisely s oficiální státní symbolikou nebo aktuálním světovým děním (například v roce 1975 vytvořili cvičenci obraz československé vlajky, v roce 1980 pak symbol olympijských her v Moskvě).

Rituální funkci plnila i ustálená metaforika spojená se spartakiádou, která se významně soustřeďovala na pojmy radosti, mládí,²⁴⁰ omlazení a jarního probuzení. Ve světle komentářů a reprezentací v oficiálních tiskovinách se spartakiáda často jeví jako cyklický svátek archetypální obnovy – hovoří se „*rytmu mládí*“²⁴¹ či přímo konstatuje, že se slavnosti staly organickou součástí koloběhu socialistického života, nezbytnou k načerpání životadárné energie: „*[Úvodní prolog] byl začátkem, při kterém jsme si uvědomili, jak hluboko spartakiáda pronikla do našich srdcí, že v těchto dnech celá naše zem vždy omládne a je plná revolučního nadšení.*“²⁴² Souvisí s tím i četné příměry čerpající z motivů spojených s jarní i letní přírodou – motivy květin („*program připomínající kytici*“²⁴³), motýlů, louky. V tomto kontextu se jako příznačné zdá i časové zařazení slavností na konec června (v případě I. celostátní spartakiády na přelom června a července), tedy do období

nemohou usnout (viz *II. celostátní spartakiáda. Část I. – Děti*. [film]. Režie Jiří Papoušek. Československo, 1960).

²³⁹ Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 99.

²⁴⁰ Jak píše Roubal, mládí zde fungovalo spíše jako hodnotová nežli biologická kategorie, což souviselo i s jeho sémiotickou spojitostí s vizemi šťastné budoucnosti a utváření „nového člověka“: „*Mládí se [...] stávalo klíčovou kategorií socialistické klasifikace, jenom ono zajišťovalo účast na socialistickém ráji.*“ (Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 130-131; viz také: Macura 1992, cit. d. (poznámka 130), s. 84-87.)

²⁴¹ Vyznání zítřkům. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 152 (30. června 1980), s. 3.

²⁴² STANĚK, Jaroslav. Cvičenci opět nadchli Strahov. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 1.

²⁴³ Tamtéž.

kolem letního slunovratu.²⁴⁴ Radostnou povahu spartakiády jako svátku života jako by tedy podtrhovaly i objektivní přírodní podmínky. Červnová datace zároveň posilovala atraktivitu slavností, které pro místní diváky nabízely zajímavé povyražení a pro řadu (zejména mimopražských) cvičenců byly příležitostí pro návštěvu památek hlavního města.²⁴⁵ Ne bez (symbolického i praktického) významu se jeví i překryv se závažným milníkem všedního občanského kalendáře, jímž byl začátek prázdnin – v tomto kontextu plnila spartakiáda funkci jakéhosi slavnostního zahájení léta.²⁴⁶ Nezdá se náhodné, že právě léto a jaro bývaly, jako jediná roční období, explicitně tematizovány v jednotlivých skladbách. Zajímavým příkladem zde může být vystoupení tanečních souborů Lidové umělecké tvořivosti na II. celostátní spartakiádě, jehož koncepce spočívala v představení tradičního času a jeho obřadnosti v kostce²⁴⁷ – ovšemže s opomenutím podzimu a zimy. O vazbě zmíněných konotací na symbolické pole spojené s tradičními rituály svěcení léta a jara svědčí i životnost městské legendy, dle které spartakiádní soustředění vedlo k uvolňování mravů mezi cvičenci a podněcovalo mimořádné množství sexuálních styků, jež se posléze projevovalo v demografické křivce.²⁴⁸

Dalším důležitým motivem, se kterým spartakiáda pracovala jak ve své organizační, tak i v symbolické rovině, byl motiv hojnosti.²⁴⁹ Kromě možnosti

²⁴⁴ Letní slunovrat patří obecně k mimořádně rituálně a kulturně vytěžovaným obdobím. Z četných svátků, které s ním sdílí dataci a v různé míře čerpají ze slunovratní symboliky zmiňme například římský svátek Fors Fortuna, staroslovanské kupadelné slavnosti nebo katolickou slavnost svatého Jana, jejíž velkolepost a významné postavení vycházely zčásti ze snahy církve přeznačit mimořádně životnou pohanskou tradici slavení slunovratu.

²⁴⁵ Roli a symbolice Prahy ve spartakiádní mytologii se budeme obšírněji věnovat v následující kapitole práce.

²⁴⁶ Nutno zmínit, že z logistických důvodů (ubytování přespolních cvičenců ve školských zařízeních) končil ve spartakiádních letech v Praze školní rok vždy cca o týden dříve než obvykle. Pro České vysoké učení technické, které bylo spolusprávcem multifunkčního areálu na Strahově, býval akademický rok v letech konání spartakiád zkrácen dokonce o celý měsíc.

²⁴⁷ „*V pestrém pásmu lidových zvyků, tanců a písní se před námi rozvíjely obrazy ze života naší vesnice: vynášení Morany a vítání jara, setí obilí i sklizeň a dožínky, slavnost zakončení žni.*“ (Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. nestr.)

²⁴⁸ Tato dodnes rozšířená fáma vznikla už v době socialismu. Dle zjištění Petra Roubala dobové statistiky narození a umělého přerušení těhotenství jednoznačně vyvrací teze o podobné „demografické závažnosti“ spartakiád.

²⁴⁹ Zde můžeme zase vidět podobnost s některými svátky tradičních společností, například židovským Šavuot, které připadá taktéž na období začátku léta.

různorodého kulturního vyžití nabízely strahovské slavnosti i četné příležitosti ke konzumu.²⁵⁰ Stát uvolňoval pro tento účel poměrně značné finanční prostředky na import a výrobu vzácných potravin (exotické ovoce, maso) a samotný provoz strahovského areálu ve velké míře počítal se spotřební povahou slavností (zajištění velkého množství stánků s občerstvením, rozšíření nabídky kamenných restaurací, masivní prodej upomínkových předmětů a dalšího zboží). Tomuto předpokladu se přizpůsobovaly i jednotlivé pražské podniky, které ve spartakiádních dnech nabízely širokou paletu nákupních akcí.²⁵¹ V oficiálních tiskovinách se motiv hojnosti běžně ztělesňoval v hromadných výčtech toho, co a v jakém množství bylo na spartakiádě zkonzumováno. Publikace *Dny radosti* z roku 1955 tak například uvádí, že „*jen v první den vystoupení bylo na Strahově prodáno přes 200 000 zmrzlinových tyčinek, 182 000 pomerančů, vypilo se 110 000 pohárů piva, 125 000 limonád, 2800 litrů mléka, 3160 láhví jogurtu, snědlo se (kromě obědů pro cvičící) 94 000 porcí uzenin, 7600 řízků, 350 000 kusů pečiva, prodalo se 408 000 cigaret, 31 000 pohlednic, ve stáncích nakoupili návštěvníci hodinek za 45 000 Kč*“.²⁵² Kniha *II. celostátní spartakiáda* žasne nad tím, že se v průběhu samotných Dnů mládeže „*[v] ypilo [...] 630 hektolitrů piva, 487 hektolitrů limonády, 925 000 ‚limosáčků‘ (to byly ty nepromokavé pytlíky s brčkem), snědlo se 310 metrů uzenin, 205 tun pomerančů, jeden a čtvrt miliónů polárek*“ a připojuje na závěr takřka nevěřicně vyznívající zvolání: „*Lidé draží... jeden a čtvrt miliónů polárek!*“²⁵³ Je vhodné zdůraznit, že přestože podobné, na kvantitu zaměřené, informování bylo za socialismu charakteristickým rysem jistého typu

²⁵⁰ V tomto kontextu se zároveň vznik spartakiádní tradice sběhl s obecnými společenskými proměnami. Jak píše historik Martin Franc, „*[p]adesátá a šedesátá léta jsou dobou velkých změn v charakteru spotřeby obyvatelstva a dobou, kdy se ve velkém prosazuje konzumní styl života, byť ve specificky deformované podobě*“ (FRANC, Martin. *Řasy, nebo knedlíky : Postoje odborníků na výživu k inovacím a tradicím v české stravě v 50. a 60. letech 20. století*. Praha: Scriptorium, 2003, s. 222).

²⁵¹ *Večerní Praha* dne 25. června 1955 lákala například na módní přehlídky pořádané Pražským velkoobchodem oděvním zbožím v Parku kultury a oddech: „*Elegantně a levně se můžete obleknout za své návštěvy Prahy. (...) Předvádí se vždy 30-32 šatů a hned se dozvíte, ve kterém Obchodě oděvy v Praze šaty koupíte.*“ (*Večerní Praha*. Roč. 1, č. 73 (25. června 1955), s. 2.)

²⁵² Havlíčková – Příbáň 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 22.

²⁵³ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 16.

zpravodajství,²⁵⁴ jeho funkce přesahovala čistě sdělovací úlohu. V podmínkách nedostatkové ekonomiky plnily podobné výčty důležitou symbolickou roli: měly ujist'ovat čtenáře o logistické zdatnosti a výkonnosti pověřených orgánů a zároveň dokreslovat opulentnost slavností a jejich nevšední ráz.²⁵⁵ Tímto spartakiáda dostávala své deklarované povahy jednoho z centrálních svátků socialistického kalendáře.

3.3 Čas události

Formule spartakiádních slavností byla ze své podstaty poměrně inkluzivní a nenabízela definitivní a zřetelný předěl mezi divákem a aktérem. Rozlišení jednotlivých cvičících skupin bylo koncipováno tak, aby takřka každý přihlízející si mohl najít alespoň jednu, s níž by se mohl ztotožnit. Zároveň cyklická povaha spartakiád i celospolečenská a otevřená koncepce nácviku nechávala divákovi prostor pro uvažování o sobě jako o případném budoucím účinkujícím. V tomto kontextu nebyla spartakiáda pouhým cyklem představení či podívaných, nýbrž *událostí*, zahrnující v rovné míře jak své aktivní účastníky, tak i pasivní přihlízející. Pro pochopení vnitřní časovosti spartakiády jako události i jako rituálu se zdá klíčová kategorie prezentnosti. Jak poznamenává filozof Martin Seel, „v životě *toužíme po pocitu přítomnosti*“ – „*chceme zakoušet přítomnost, v níž se*

²⁵⁴ Viz například zpráva o přípravách 12. Mistrovství Evropy v atletice v roce 1978 v časopise *Stadión*: „[Sportovci si] denně [...] budou moci vybrat ze tří druhů snídaní, pěti druhů obědů a večeří. [...] A co všechno snědí? Např.: [...] 3900 kg drůbeže, [...] 800 kg šunky, [...] 100 kg žampionů. 11 500 kg brambor [...]. Vypijí 50 000 třetinkových lahví mléka a 50 000 lahví *cocacoly*.“ (LACINA, Jiří. Jak budou bydlet : Vesnice pro atletický výkvět Evropy. In *Stadión*. Roč. 26, č. 10 (7. března 1978), s. 12.)

²⁵⁵ Americká historička Karen Petrone ve své analýze rituálu stalinistického Ruska dochází k závěru, že stalinisté rituály byly postaveny na předmoderní zemědělské logice a kopírovaly roční cyklus nedostatku a přebytku. Petr Roubal k tomu poznamenává, že v případě spartakiád materiální prostředky nahromaděné na uspokojení konzumních potřeb v průběhu strahovských slavností skutečně zpravidla hmatatelně chyběly před a po spartakiádě (popřípadě mimo Prahu). Roli komunistického rituálu bylo v tomto případě na omezenou dobu naplnit „*rétoriku mystického dostatku*“ (PETRONE, Karen. *Life Has Become More Joyous, Comrades : Celebrations in Time of Stalin*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press, s. 6; Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 319-320).

nacházíme“.²⁵⁶ Jestliže se moc prezentnosti skrývá v potenciálu vyprovokovat proudění energie mezi účastníky události²⁵⁷ a vytvářet mezi nimi afektivní vazby, v jádru koncepce spartakiádních slavností se nacházela táž snaha zrušit napětí a distanc mezi aktivní a pasivní účasti a sjednotit všechny zúčastněné v emocionálně propojeném společenství. V tomto kontextu lze najít přímý vztah mezi deklarovaným sdělením spartakiád, jimž mělo být svědectví o podobě přítomného života v Československu, a jejich formou. Jakožto prezentní událost se spartakiáda vymykala interpretačním rámcům, které by byly uplatnitelné pro řád reprezentace, čímž se výrazně omezovaly možnosti ji podrobovat striktně hermeneutickému čtení. Spartakiáda měla být v první řadě zážitkem, na kterém se kolektivně podílelo společenství zúčastněných. Přestože se ve své dramaturgii silně zakládala na inscenování, a přestože pojetí jednotlivých skladeb, programových úseků či propagačních artefaktů bylo postaveno na reprezentaci, hlavní smysl slavností jako celku spočíval v jejich sociální a událostní dimenzi. Skutečnost, že konkrétní spartakiádní vystoupení jen zřídka byly ve veřejné debatě podrobovány otevřeně kritické reflexi (což dokládá studium průběžných tiskových ohlasů), se v této souvislosti dá vykládat nikoliv jako pouhý projev ofenzivního propagandistického působení režimu či autocenzury autorů, nýbrž také jako výraz pochopení jejich rituální a událostní funkce: stejně jako se podobná reflexe může v jen velmi omezené míře vztahovat například na politické demonstrace nebo náboženské obřady, vymykala se jí i spartakiádní performativita. Jednoznačně afirmativní přijímání vystoupení v oficiálních tiskovinách bylo sice bezesporu následkem působení dominantního diskurzu, zároveň ale odráželo specifický koncepční záměr spartakiády, v němž rovina *představení* s jasně vymezenými úlohami původců a interpretů ustupovala ve prospěch auratického pojetí, kde primárním účelem sledování vystoupení nebylo jejich uchopení či pochopení, nýbrž všestranné *zakoušení*. Jak píše Walter Benjamin, podstatou aury je jedinečný „projev zjevení dálky“, a tedy působení paradoxní směsice silně pocíťované

²⁵⁶ SEEL, Martin. Inszenieren als Erscheinenlassen : Thesen über die Reichweite eines Begriffs. In FRÜCHTL, Josef – ZIMMERMANN, Jörg (eds.) *Ästhetik der Inszenierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001, s. 58; cituji dle: Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 140.

²⁵⁷ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 141.

neuchopitelnosti daného fenoménu i jeho aktuálního, často tělesného vnímání.²⁵⁸ Přestože se o podobném typu působení dá mluvit v případě většiny rituálů (včetně rituálů jednoznačně sekulárních), u spartakiádních vystoupení se – i přes propagandistickou funkci slavností – jejich auratická povaha vyjevovala s překvapivou silou. Vzhledem k masovosti cvičení a uspořádání aktivně účinkujících do mikrocelků, k podstatě nacvičování i vystoupení patřila skutečnost, že jednotliví cvičenci neměli nikdy šanci vnímat a obsáhnout danou skladbu jako celek. Zážitek přihlízejících byl ve vztahu k tomuto vjemu svým způsobem komplementární: divák živého spartakiádního vystoupení byl naopak odkázán na globální dojem a kvůli své vzdálenosti od cvičící masy nebyl v případě většiny skladeb²⁵⁹ s to obsáhnout pohyb jednotlivých cvičenců. Zároveň kvůli rozloze cvičební plochy bylo z perspektivy strahovského hlediště v podstatě nemožné nahlédnout pohyby na cvičišti v celé jejich šíři. Působení jednotlivého vystoupení na poli empirických vjemů se tak neomezovalo na zážitek čistě vizuální (shlednutí konkrétní soustavy gymnastických či tanečních úkonů) a intelektuální (dekódování obsahového záměru tvůrců), nýbrž se soustřeďovalo na diverzifikovaný soubor vjemů, který zahrnoval rovněž vjemy sluchové, zvláštní orientaci v prostoru, sociální interakci a podlehnutí zvláštnímu rytmu cvičení. Proto pro spartakiádní vystoupení výrazně platilo i to, čeho si Walter Benjamin všímá obecně v kontextu problému technické reprodukovatelnosti děl:²⁶⁰ jejich podstata byla z velké míry postižitelná jen při přímé účasti ve slavnostech, a to pouze v rámci zakoušení specifické *přítomnosti* daných vystoupení. Charakteristickou vlastností spartakiády bylo tedy prolínání onoho řádu prezentnosti s řádem společenského rituálu a řádem reprezentace. Jako performativní fenomén pracovala s fluidním vymezením vztahu subjektu a objektu, a vymykala se možnostem jejího uchopování coby prostého artefaktu. Právě tato nejednoznačná performativní podstata otevírala spartakiádě jako konceptu jedinečné možnosti ideologického působení.

Jak píše Erika Fischer-Lichte v návaznosti na Georga Fuchse, „*rytmické pohyby lidského těla v prostoru mají schopnost uvést ostatní do stejného či podobného*

²⁵⁸ BENJAMIN, Walter. Umělecké dílo ve věku své technické reprodukovatelnosti. In BENJAMIN, Walter. *Výbor z díla I. : Literárněvědné studie*. Praha: Oikumené, 2009, s. 303-304.

²⁵⁹ Jistou výjimku tvořily skladby, které byly v menší míře založeny na souhře celku cvičenců, například skladba pro rodiče a děti, již se budeme víc věnovat v kapitole 5.

²⁶⁰ Benjamin 2009, cit. d. (poznámka č. 258), s. 304, 306.

rytmu, a tím do stavu opojení či jemu podobného“.²⁶¹ Cílem spartakiády bylo, vedle prosté estetizace určitého souboru režimem podporovaných hodnot, vytvářet podmínky pro zakoušení společenství a pro působení prahového potenciálu podobného zážitku, tj. této jeho fáze, která ovlivňuje vnímání skutečnosti. Ve středu koncepce spartakiád do jisté míry vždy stála snaha modelovat myšlení zúčastněných směrem k internalizaci konkrétních hodnot a vzorců chování nebo přinejmenším směrem ke komunitní sebeafirmaci. V tomto kontextu se jako jeden ze stěžejních koncepčních prvků spartakiády jeví repetitivnost, která se vyjevovala jak jako svého druhu organizační princip mnoha skladeb, tak i jako základní dramaturgický princip celé spartakiádní tradice. Repetice zde zajišťovala základní ideovou kontinuitu, zároveň ale byla i nástrojem pro průběžné zdůrazňování ústředních ideových a estetických motivů slavností. Jejím prostřednictvím se také utvářel a ustaloval soubor konkrétních očekávání, v návaznosti na něž se měla cyklicky materializovat určitá normativní společenská praxe, která se dotýkala například vztahu jedince ke kolektivu, rozdělení rolí v rodině, postoje jednotlivých společenských skupin k pohybovým aktivitám či k jednotlivým složkám režimu. Sociální funkce spartakiády se tak v něčem podobala performativnímu utváření identity tak, jak o něm hovoří Judith Butler: jestliže dle Butler je genderová identita konstruována pomocí každodenního zdůrazňování určitých norem a opakování z nich vyplývajícího chování, spartakiáda měla být prostředkem k připomínání a upevňování norem, jež konstruovaly konkrétní model společenské a politické identity. Vzhledem k ceremoniální a sváteční povaze slavností, které zůstávaly určitým vybočením z každodenní reality, byla ovšem tato snaha vždy určená k částečnému neúspěchu. I přes liminální potenciál účasti ve slavnostech²⁶² a jejich estetickou i rituální komplexnost, v podmínkách každodennosti socialistické diktatury mohla spartakiáda sehrát úlohu nástroje transformace společnosti a jedince jen ve velmi omezené míře.

²⁶¹ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 83.

²⁶² Viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 281.

4. Spartakiáda a prostor

Jürgen Habermas říká, že „*abstraktní rozvrh světa je nutnou podmínkou pro to, aby se komunikativně jednající subjekty dorozuměly o čemkoliv, co se v tomto světě děje a čeho má v něm být dosaženo*“.²⁶³ Jak poznamenávají Sylva Fischerová a Jiří Starý v úvodu ke sborníku *Mýtus a geografie*, schopnost uvažovat v kategoriích úplnosti a završenosti světa podmiňuje fungování každé racionality.²⁶⁴ Ucelená představa světa a jeho prostoru je taktéž typickou vlastností mytologických řádu, ovšem na rozdíl od čistě racionalistického uvažování mýtické myšlení výrazně tíhne k jednoznačně uzavřeným představám o světě: prvkem, který dává mytickému světu úplnost je právě jeho ohraničenost.²⁶⁵ Přestože jednotlivé mytické představy neexistují nikdy izolovaně, nýbrž tvoří síť vzájemně na sebe napojených entit, obzor mýtu tvoří uzavřený a definitivní celek. Podobně je tomu i v případě moderních mýtu, které taktéž tíhnou k vytváření komplexních a uzavřených struktur představ a vyprávění týkajících se prostoru. Na rozdíl od tradičních mýtů kombinují ovšem tyto představy prvky rozmanitých racionalit, jsou mnohdy schopny v rámci jedné narativní struktury využívat narativy spadající do vzájemně neprovázaných tradic a podléhají výraznější variabilitě.

Konstantou mytického uvažování o prostoru je jeho sémantizace. V mytickém vnímání světa neexistují bezpříznakové prostory – naopak každá prostorová entita je nositelem specifického významu nebo příběhu. Ony významy se zpravidla utváří dvojím způsobem: buďto je danému prostoru přiznán specifický autonomní smysl, který hraje určující roli v daném mytickém vyprávění nebo jeho části (Odysseova Ithaka jako cíl putování a symbol ztraceného domova, Jeruzalém jako posvátný střed světa, v moderních mýtech například velkoměsto coby formativní prostor nebo dávné bitevní pole coby místo paměti o významném historickém okamžiku), anebo je jeho mytický smysl odvozen od výsadního postavení jiné lokality – symbolická úloha daného místa spočívá tehdy v jeho kontrastním vztahu vůči

²⁶³ HABERMAS, Jürgen. *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1981, s. 31-32, cituji dle: FISCHEROVÁ, Sylva – STARÝ, Jiří. Slovo úvodem. In STARÝ, Jiří – FISCHEROVÁ, Sylva (edd.). *Mýtus a geografie : Svět, prostor a jejich chápání ve starších i novějších kulturách*. Praha: Herrmann & synové, 2008, s. 10.

²⁶⁴ Fischerová – Starý 2008, cit. d. (poznámka č. 263), s. 11.

²⁶⁵ Fischerová a Starý hovoří v tomto kontextu o „*fenoménu meze*“.

závažnosti místa druhého.²⁶⁶ Dalším zásadním momentem pro mytické vnímání prostoru je napětí mezi místy všedními a nevšedními. Vstup do nevšedního prostoru je vnímán jako překročení hranice mezi odlišnými dimenzemi světa, a to i tehdy, když fyzický předěl mezi všedním a nevšedním prostorem není nijak významný. V tradičních společnostech zaujímal ono nevšední postavení především místa konání sakrálních úkonů, popřípadě místa funkčně spojená s hranicí mezi životem a smrtí (místa pohřbívání či umírání a místa, která vzbuzovala pocit nebezpečí a nejistoty – například pomezí obcí, křižovatky, les) nebo prostory v jiném smyslu výrazně liminální. Moderní společnosti pracují s podobným rozdělením, ovšem fyzická mez oddělující onen všední a nevšední rozměr skutečnosti je v nich často ještě méně patrná a v mnohém větší míře se stává hranicí čistě mentální. V žádném případě z toho ale nevyplývá její anulování: umístění krematoria do srdce města nebo zrušení hraničních přechodů mezi územími států schengenského prostoru neubírají na zvláštním pocitu, který zpravidla zakoušíme při vstupu do těchto míst, jsme-li si vědomi jejich specifického postavení a poslání. Jak píšou Fischerová a Starý, „[p]odobná místa jsou epifanií mýtu v realitě, hranice mezi mytickými světy se zjevuje jako hranice mezi dvěma místy našeho světa, hranice nikoliv fyzická, nýbrž myšlená a v první řadě vnímána, proto ale o nic méně důležitá“.²⁶⁷

Konečně je pro mytické myšlení příznačné zabydlování prostoru významy a jeho průběžné zapojování do mytické narativní struktury.²⁶⁸ Pro vysvětlení tohoto fenoménu se zdají směřodáté poznatky středoevropské folkloristiky: jestliže paměť tradičních vesnických společenství v sobě vždy spojovala reálné a imaginární příběhy o minulosti se snahou o předávání určitých hodnot, při jejich

²⁶⁶ Například hebrejské biblické texty – fyzickým podmínkám navzdory – zásadně používají slovesa „ala“ („stoupat“) pro označení cesty směrem k území Svaté země a naopak slovesa „jarad“ („sestupovat“) pro pohyb směrem ze Země kamkoli jinam (viz SLÁDEK, Pavel. Posvátné místo v literatuře rabínského judaismu. In STARÝ, Jiří – FISCHEROVÁ, Sylva (edd.). *Mýtus a geografie : Svět, prostor a jejich chápání ve starších i novějších kulturách*. Praha: Herrmann & synové, 2008, s. 115). Hlavním protipólem Země zaslíbené je Egypt coby místo formování Izraele jako národa a prostor spojený s traumatem otroctví – především však místo, jehož základní charakteristikou je jakási mystická absence: místo, které v první řadě *není Svatou zemí*.

²⁶⁷ Fischerová – Starý 2008, cit. d. (poznámka č. 263), s. 14.

²⁶⁸ Jak píšou Fischerová a Starý, mytická představa „*nestojí nikdy o samotě*“, nýbrž vždy je součástí složitější mytické struktury (tamtéž, s. 11).

konkretizování se často odvolávala k fragmentům skutečnosti, ze kterých tvořila figury nadané specifickou symbolikou a morálním i emocionálním významem.²⁶⁹ Lidová slovesnost tak nesmírně často využívá prvků reálné topografie (například: „*Co sa stalo nově v městě Hodoníně/ Utopil sa šohaj při Hodonském mlyně [...]*“; „*Bříza zelená, bříza bílá/ jdou k ní cesty dvě/ jednou chodívá moje milá/ ta druhá patří mě [...]*“), které ukotvují příběhy s obecnějším vyzněním v danému společenství důvěrně známé krajině. Můžeme tak mluvit o jisté synergii mýtu a prostoru: propojení mýtu s hmatatelným prostorem mu napomáhá uchovat živý vztah k mentálnímu světu konkrétní komunity a zároveň posiluje symbolické postavení onoho prostoru, což se může odrážet na více rovinách společenského života.

Spartakiádní mytologie pracovala s kategorií prostoru všemi zmíněnými způsoby. Vzhledem ke své festivní a rituální povaze vytvořila vlastní kanón „posvěcených“ prostorů, na kterých budovala svou symbolickou tradici a jichž využívala jak pro sebesakralizaci, tak pro udržování a posilování afektivní vazby veřejnosti ke slavnostem. Zároveň se do své mytické struktury snažila průběžně zapojit rozmanité existující prostorové entity, což se zvláště projevovalo ve způsobech, jakými byly v organizačním rámci spartakiády a jí doprovázejících publikacích uchopovány a tematizovány Praha a Československo. Přestože v deklarativní rovině byla spartakiáda akcí otevřenou všem a v jejím propagování zaujímal vždy početné místo ohlasy zahraničních návštěvníků a zasazování slavností do mezinárodního kontextu, utvářela také spartakiádní tradice po celou dobu své existence sobě vlastní pojetí v leccems ohraničeného světa, pro jehož vymezení používala specifická měřítká.

²⁶⁹ NAPIÓRKOWSKI, Marcin. *Powstanie umarłych : Historia pamięci 1944-2014*. Warszawa: Krytyka Polityczna, 2016, s. 98; ADAMOWSKI, Jan. *Kategoria przestrzeni w folklorze : Studium etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999, s. 193-196.

4.1 Strahov

Petr Roubal ve své práci přichází z tézi, že historicky lze v moderní době vymezit dva vývojové typy stadionu jakožto architektonického žánru, a to sportovní stadion a rituální stadion.²⁷⁰ Vznik sportovního stadionu souvisí s rozvojem soutěživých sportu a vychází z jisté kontinuity s antickými stadiony, coby místy konání závodů a/nebo městskými objekty určenými pro masovou zábavu. Základními motivacemi, se kterými byl moderní sportovní stadion vyvinut, byly snaha o praktické logistické propojení jeho závodní a komerční funkce, a ambice vytvořit standardizovaný typ zařízení, které umožní detailní sledování a zaznamenávání sportovních výkonů.²⁷¹ Genealogii rituálního stadionu je záhodno hledat v době těsně po francouzské revoluci, kdy vznikla stavba Champs de Mars, určená pro masové politické slavnosti. Jak píše Roubal, „[c]ílem tohoto stadionu – v kontrastu se sportovním stadionem, který ukazoval výkony fyzické elity – bylo umožnit davu prožít a spatřit sám sebe jako ‚lid‘“.²⁷² Zlatý věk zažil onen architektonický typ v meziválečném období, kdy vznikly nejen velké objekty tohoto druhu v nacistickém Německu, nýbrž i podobně orientované stavby v dalších evropských zemích.²⁷³ Strahovský stadion, budován takřka po celou dobu třicátých let, spadl do podobné kategorie stadionů. Důvodem pro jeho stavbu byla vzrůstající organizační náročnost sokolských sletů, pro které dosavadní sletišť na Letné přestalo postačovat z hlediska kapacity. Rozhodnutí o umístění nového objektu na strahovský vrch vycházelo z přání samotného ústředí ČOS. Zásadním argumentem byla rozloha urbanisticky nevytěženého pozemků (jednalo se o prostor dávného kamenolomu, který byl těsně po první světové válce upraven jako vojenské cvičiště), jenž umožňoval snadnou manipulaci s davem cvičenců a diváků. V roce 1926, kdy hostil strahovský stadion poprvé všesokolský slet, činila jeho celková rozloha 60 hektarů (z čehož 63 345 m² tvořila cvičební plocha,²⁷⁴ jejíž kapacita odpovídala počtu třiceti

²⁷⁰ Viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 74-76.

²⁷¹ Tamtéž, s. 75.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Roubal se zmiňuje například o Le Corbusierově nerealizovaném projektu Centre nationale de réjouissances populaires (v doslovném překladu: Národního centra lidových oslav) počítajícího s kapacitou 100 000 diváků.

²⁷⁴ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 30.

tisíc cvičenců²⁷⁵). V souladu s technologickým rozvojem a měnící se podobou hromadných cvičení byl poté průběžně význačně modifikován a rozšiřován. Po posledních stavebních úpravách hlediště v sedmdesátých letech mohl pojmut 200 000 diváků²⁷⁶ (návštěvnícký rekord spartakiády padl v roce 1975 a činil 192 000 diváků²⁷⁷ na jednom programovém odpoledni). Ve chvíli svého vzniku byl strahovský stadion, co se týče rozlohy, největší stavbou toho druhu v celosvětovém měřítku, kteréžto prvenství zůstalo dodnes nepřekonáno.

4.1.1 Symbol

Specifická poloha strahovského sletiště je svým způsobem už od samotného začátku predestinovala k významné symbolické roli. Umístění na vyvýšenině nad Vltavou poskytovalo stadionu počestné místo v pražském panoramatu a činilo z něj ve své době jednu z jeho dominant. Kontext okolních výrazných – a v rámci národní mytologie závažných – staveb (Pražského hradu a Strahovského kláštera na východě, Vyšehradu na protilehlém břehu řeky) posiloval specifický symbolický potenciál stadionu. Strahovský objekt tvořil v reálném prostoru prodloužení a doplnění linie Hradčan a Vltavy, čímž se dostával na úroveň ostatních takto lokalizovaných architektonických symbolů české statnosti. Spolu s ostatními objekty geograficky ztělesňoval svého druhu panteon národních hodnot: ideje politické kontinuity českého státu, jeho duchovní a intelektuální tradice reprezentované Hradem, Vyšehradem a Strahovským klášterem jako by doplňoval o moderní ideál občanské uvědomělosti a komplexní péče o zdraví národa. Vzhledem k zřejmé sakralizaci sokolského hnutí v období první republiky²⁷⁸ se jako pomyslné centrum sokolského snažení dostával i Strahovský stadion do pozice

²⁷⁵ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 77.

²⁷⁶ Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 47.

²⁷⁷ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 285.

²⁷⁸ Viz kapitulu 2.1 této práce.

posvěceného objektu,²⁷⁹ čehož ostatně sokolové v rámci sebepropagace s oblibou využívali.²⁸⁰

V době konání spartakiád zaujímal už tedy strahovský stadion v kolektivním vědomí postavení místa paměti,²⁸¹ což pro organizátory slavností zejména v prvním desetiletí představovalo značnou výzvu. Na jedné straně mohl totiž Strahov, stejně jako obecně sokolské hnutí, díky svému jedinečnému postavení a symbolice prezentovat snadný záchytný bod pro formování zakladatelského mýtu sjednocené

²⁷⁹ Svědčí o tom zvláště některé reakce na osudy tohoto místa v letech 1939-1945, kdy byl Strahov mimo jiné dějištěm slavnostní vojenské přehlídky k padesátým narozeninám Adolfa Hitlera nebo (těsně po válce) internačním táborem pro německé obyvatelstvo a české kolaboranty (Viz PUK, Miroslav. Sokolské hnutí a sokolský stadión v Praze na Strahově. In *Res Musei Pragensis : Měsíčník Muzea hlavního města Prahy*. Roč. 12, č. 11 (listopad 2002), s. 5). Strahovský tábor – jak píše Roubal – mezi ostatními pražskými tábory vynikal otřesnými podmínkami. Roubal cituje například slova sociální pracovnice a aktivistky Olgy Fierzové: „*Těžce nemocní a děti leželi na parném letním slunci v nevýslovné špině plné hmyzu. Nejen záchody, ale i cesty k nim byly pokáleny nemocnými úplavicí. Nemohli se dále dovléci a zůstávali ležet na vlastních výkalech. Našli jsme mezi nimi i starého profesora, přítele prvního prezidenta T. G. Masaryka, který jej kdysi pozval z Německa na pražskou univerzitu. Tyto ostudné zjevy znesvětily místo, které bývalo jevištěm sokolských sletů.*“ (FIERZOVÁ, Olga. *Dětské osudy z doby poválečné : Záznamy ze záchranné akce přátel Miličova domu v Praze*. Praha: Spolek přátel mládeže a družstva Miličův dům, 1992, s. 23; cituji dle: Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 82; zvýraznění MH).

V podobném duchu po létech hovoří článek Miroslava Puka, v němž se v kontextu přehlídky Wehrmachtu píše o „*znesvěcení*“ cvičebních ploch „*botou fašistických ,dobyvatelů‘ světa*“ (Puk 2002, cit. d., s. 5).

²⁸⁰ Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 110.

²⁸¹ V paměťových studiích se pod pojmem *místo paměti* rozumí prostor, v němž dochází k materializaci paměti. Dle nejvlivnějšího teoretika tohoto konceptu Pierra Nory je místem paměti každý objekt, který je schopen symbolizovat historickou kolektivitu nebo dědictví – ať se jedná o objekt materiální či fyzicky uchopitelný nebo abstraktní či intelektuálně konstruovanou entitu. „*Objekt se stává místem paměti, když uniká zapomenutí [...] a když se k němu ve společnosti vážou i emoce*“, přičemž „*tato místa nejsou ve své podstatě tím, nač vzpomínáme, nýbrž toliko prostorem, v němž paměť začíná pracovat a skládat obrazy minulosti do narativní formy*“ (MICHELA, Miroslav. Paměťová studia. In ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol. *Základní problémy studia moderní a soudobých dějin*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014, s. 619; pro detailnější výklad Norovy teorie viz např. NORA, Pierre. Mezi pamětí a historií : problematika míst. In MAYER, Françoise – BENZA, Alban – HUBINGER, Václav. *Cahiers du CEFRES : N° 10 : Antologie francouzských společenských věd : Město*. [online]. Červen 2010. [cit.25.7.2017.]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf).

tělesné výchovy, na straně druhé s sebou však nesl příliš samozřejmé konotace s obdobím první republiky. V období příprav I. celostátní spartakiády se vynořily úvahy o potenciální stavbě nového spartakiádního stadionu na Maninách,²⁸² který by spartakiádám umožnil jednoznačně se distancovat od sokolské tradice, posléze ovšem bylo z organizačních, finančních a pravděpodobně i logistických důvodů²⁸³ od tohoto záměru upuštěno. Zodpovědné orgány se rozhodly pro střední cestu, a to využití dobrého organizačního zázemí i symbolického potenciálu Strahova za současné snahy o celkové přeznačení jeho významu v intencích režimní ideologie a nového pojetí slavností. V architektonické rovině se to projevilo zejména v estetických úpravách stadionu, ke kterému přibyla klasicizující výzdoba slohem jednoznačně navazující na východiska socialistického realismu.²⁸⁴ Na úrovni propagandistické prezentace se začala zdůrazňovat především čerstvá modernizace stadionu, která byla autory textu vydávána za zásadní kvalitativní změnu. V publikaci *Dny radosti* například čteme: „*Největší pozornost byla pochopitelně věnována výstavbě stadionu na Strahově, kde již v minulosti byly konány všesokolské slety a dělnické olympiády. Na tak obrovský podnik, jakým bude I. celostátní spartakiáda, bylo však nutno se připravit mnohem lépe a důkladněji [...]*“²⁸⁵ přičemž popis pokračuje detailními informacemi o procesu „dokonalého“ odvodnění plochy stadionu, instalaci hudebních reproduktorů, novátorském použití barevného písku, který umožní vyniknout „*pestrým barvám cvičebních úborů*“, zapojení unikátního rozhlasového zařízení a výstavbě všestranně vybaveného šatnového zázemí. Nechyběla tematizace budovatelského nadšení, se kterou se do stavebních prací zapojili i obyčejní Pražané.²⁸⁶ S hrdostí bylo poukazováno na jedinečnou rozlohu a architektonickou kvalitu stadionu.²⁸⁷ Zároveň v oficiálních

²⁸² Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 281.

²⁸³ Maniny vzhledem k blízkosti husté obytné zástavby skýtaly jen velmi omezenou možnost výstavby velkého cvičebního areálu.

²⁸⁴ Před II. celostátní spartakiádou byla tato výzdoba odstraněna.

²⁸⁵ Havlíčková – Příbáň 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 9.

²⁸⁶ „*Nové rozsáhlé úpravy strahovského stadionu si vyžádaly tisíce hodin usilovné práce.*“ (Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 17); „*Při výstavbě stadionu pomáhali Pražané, kteří svou práci přispěli k tomu, že již začátkem června byl stadion na Strahově v hlavních rysech připraven.*“ (Tamtéž, s. 10)

²⁸⁷ „*Krása a velikost strahovské stadionu vyniká zvláště mohutným dojmem z ptačí perspektivy.*“ (Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 29); „*Na prvním stupínku rozlehlého hlediště nelze*

tiskových reprezentacích přetrvával důraz na výjimečnou symbolickou a rituální roli Strahova, ovšemže o předválečném zrodu jeho legendy bývalo – až na letmé faktické zmínky o jeho úloze sokolského sletišť a dějišť dělnických olympiád – taktně mlčeno. O stadionu se psalo jako o symbolickém cíli, do něhož vedou „všechny cesty“²⁸⁸ a jakémsi specifickém mentálním (v jistém smyslu až spirituálním), centru země, v němž se „slévají cvičenci a diváci v statistickou jednotu lidí, kteří pocítili, jaká síla je v myšlence socialismu a jaká síla je v sjednoceném lidu“,²⁸⁹ a odkud se potom „šíří tato síla a jednota po Praze, rozhlasem, televizí, tiskem a hlavně vyprávěním účastníků se šíří dál, po celé naší zemi [- a]ž za hranice ke krajanům doléhá, i je přesvědčuje a získává“.²⁹⁰ Příznačně Strahov jakožto svého druhu metonymii krásy proměňující se Prahy a celé země líčí Josef Oktábec v básni *Strahovský zázrak*, publikované 25. června 1955 v časopise *Československý sport*:

*„Prožil jsem už jitra rozzpíváná,
plná teplé vůně májové.*

*Když však vítala nás Zlatá brána
jitrem dětí tvých, můj domove,*

*byl bych objal nebe nad Strahovem,
po němž pluly lodě oblaků,
byl bych zlíbal město v šatě novém,
matku měst a dceru zázraků.*

*Jen se, Praho, nebraň tomu stisku,
celá okouzlená proměnou,
když výskají na zeleném písku
barvy žlutá, modrá s červenou,*

jinak než se v údivu zastavit, očima pohladit všechnu tu nádheru, kterou dokázaly vytvořit lidské ruce na počest oslav síly, krásy, přátelství, radosti a štěstí. “ (Pro štěstí – pro radost In Svoboda. Roč. 3, č. 25 (24. června 1955), s. 1.)

²⁸⁸ Viz nadpis „Všechny cesty vedou na Strahov“ v publikaci *První celostátní spartakiáda 1955* (Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 30).

²⁸⁹ KOPECKÝ, Jan. Pohledy do hlediště. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 182 (3. července 1955), s. 3.

²⁹⁰ Tamtéž.

*vždyť jsi hezčí, než jsme tě kdy znali,
mládí země tváří tvou chce kvést
v síle statisíců, jež se valí
osvoboditelům na počest. [...]“²⁹¹*

Normalizační propagační materiály a tiskové reprezentace pracovaly se symbolickým postavením Strahova v příznačně střízlivějším duchu. Důraz byl kladen na rekordní rozměry a unikátní dispozice stadionu, v němž spatřovali autoři materiálů především vyspělé zázemí pro pořádání organizačně náročných podívaných, které „*svou existencí provokuje k dalšímu pokračování této jedinečné tvorby, pomáhá udržovat tuto naši tradici, přispívá k rozvoji masových pohybových forem a tím obohacuje celé naše tělovýchovné hnutí*“.²⁹² V podobně expertním tónu bylo poukazováno na mimořádnou úlohu, kterou Strahov mohl odehrávat ve formaci a motivaci cvičenců: „*Strahovská plocha je velkolepé jeviště, [cvičenci] vystupují na největších prknech světa, a když je za potlesku diváků opouštějí, cítí radost a uspokojení.*“²⁹³ V souladu s benevolentnějším přístupem k tematizaci kontinuity mezi spartakiádní tradicí a sokolským hnutím začaly být otevřeněji prezentovány také předválečné dějiny stadionu.

Přes výrazné poexpertnění jazyka, kterým bylo o Strahově referováno, nadále měl tento prostor v rámci spartakiádní mytologie své specifické rituální postavení. Na Strahov bylo do jisté míry stále pohlíženo jako na svého druhu svatostánek tělovýchovné tradice a socialistické festivity obecně. Jeho jedinečný symbolický význam podtrhovalo zvláštní zapojení prostoru stadionu do symbolických úkonů v rámci předspartakiádního dění, kdy právě na strahovské ploše byla zapalována první vatra Ohňového poselství. Sakralizace pražského cvičiště se projevovala také ve způsobu referování o lokálních spartakiádách, kde se poměrně často objevovaly rétorické figury, dle kterých tato menší vystoupení tvořila jakési „Strahovy

²⁹¹ OKTÁBEC, Josef. Strahovský zážrak. In *Československý sport*. Roč. 3, č. 76, s. 1.

²⁹² Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 47.

²⁹³ URBAN, Ivo. „Byl to velkolepý zážitek“ : Se Z. Řehořem o prvním programovém odpoledni. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 8.

v zastoupení“.²⁹⁴ Cvičení na oblastní či okresní spartakiádě se tak dostávalo na rovinu rituálního úkonu, který umožňoval všem nacvičujícím skupinám se takřka mysticky spojit v jednu masu, a tak symbolicky překonat přirozené fyzické a organizační limity slavností, jejichž finále by se z objektivních důvodů nikdy nemohli zúčastnit všichni nacvičující ve stejném čase a místě. Zároveň ono symbolické zpřítomnění Strahova v okresech zdůrazňovalo jeho výsadní postavení jako neobyčejného prostoru, v němž se koncentrovalo veškeré úsilí a snahy nacvičujícího společenství – bylo tedy jakousi epifanií parasakrální povahy spartakiády.²⁹⁵

4.1.2 Laboratoř moci

Strahovský areál plnil důležitou symbolickou funkci i ve své praktičtější rovině, coby zařízení, které umožňovalo komplexní a detailní správu pohybu mas cvičenců, a stávalo se tak emblémem disciplinačního potenciálu státu a jeho logistických dovedností. Stát a státní moc se zde mohly alespoň dočasně vyjevovat jako panoptikální entita,²⁹⁶ která dokáže obsáhnout sebemenší projev a potřebu každého jedince za současného zachování schopnosti tyto projevy a potřeby usměrňovat a

²⁹⁴ Viz například nadpis „*Strahov u nás doma*“ (Detrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 75).

²⁹⁵ Lze spatřit jistou paralelu mezi touto figurou zpřítomnění a některými zavedenými náboženskými praktikami z dřívějších dob, které spočívaly v symbolickém propojování vzdálených kultických míst s jejich lokálními protějšky, jež měly dané místo „zastupovat“ pro účely aktuálního kultu. Podobné praktiky byly typické zvláště pro barokní zbožnost a jejich příkladem jsou některé lokální poutě (pouť do lokálního poutního chrámu nahrazovala nákladné a nebezpečné poutě do duchovních center křesťanství), tradice stavění loret (viz Fischerová – Starý 2008, cit. d. (poznámka č. 263), s. 14) či tzv. *castrum doloris*, tedy jakýchsi symbolických katafalků panovníků a dalších významných osob, které umožňovaly konání pohřebních obřadů na několika místech současně.

²⁹⁶ Jak píše Michel Foucault, hlavním účinkem Panoptikonu je zavést „*vědomý a nepřetržitý stav viditelnosti, který zajišťuje automatické fungování moci*“, a tedy způsobit, „*aby dokonalost moci vedla k tomu, že aktuálnost jejího vykonávání bude zbytečná; aby byl tento architektonický aparát strojem, který by vytvářel a udržoval mocenské vztahy nezávisle na tom, kdo je vykonává*“ (FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000, s. 282). Jeho dispozitiv coby prostorové entity „*organizuje prostorové jednotky, které umožňují bez ustání vidět a okamžitě rozeznávat*“ (tamtéž, s. 281).

držet nad nimi kontinuální dohled. Onen rozměr spartakiádních slavností dobře vyjadřují věty z propagační publikace k Československé spartakiádě 1980: „*Dávno před příjezdem měl každý vybraný cvičenec v Praze svou značku. Doslova i přeneseně. Tu skutečnou na pískové ploše Spartakiádního stadiónu, jednu z 13 824 značek v síti 96 řad a 144 sloupců. Měl ovšem připravené i další pražské „značky“. Svě místo v autobuse, který ho očekával na pražském nádraží. Svě lůžko v jedné z 368 ubytoven, které mohly nabídnout pohostinnou střechu 156 085 nocležníkům. Svou židli a svou porci jídla ve stravovně, která pro pohodlí cvičenců nesměla být vzdálena od ubytovny víc než 800 m [...]. Také svůj věšák v jedné z 1 999 převlékacích buněk umístěných v 12 budovách šatnového města na Strahově.*“²⁹⁷ Spartakiáda měla poskytovat katarzní prožitek nejen ve své rovině cyklického svátku obnovy a mládí, nýbrž také jako příležitost, v rámci níž se hmatatelně zjevovala schopnost proměňovat nahodilost všedního fungování občanů do podoby striktního řádu a atomizovanou společnost v jednotný a dokonale sladěný kolektiv, kdy se „*z potůčků stávala postupně řeka*“.²⁹⁸ Síly tohoto obrazu si pravděpodobně byli vědomi autoři jednotlivých skladeb, kteří často nástup cvičenců na plochu stadionu koncipovali jako zdánlivě spontánní pohyb, jenž posléze ústil v jejich pravidelné rozmístění na cvičišti. Leckdy byla přitom jistá geometrická pravidelnost zakomponována už do onoho „živelného“ vběhnutí („*Od východní tribuny se rozběhly přímky praporečnicků a ozdobily plochu jemnou sítí v barvách červené, bílé a modré. Jejich středem přinesli pod hlavní tribunu chlapci vlajky a dívky kytice rudých karafiátů.*“²⁹⁹). Disciplinační potenciál prostoru stadionu býval ostatně v reprezentacích spartakiády s oblibou tematizován coby jakýsi zázračný *genius loci* a důkaz jeho liminálního i formativního charakteru: „*Říká se, že z každého, kdo projde strahovskou branou borců je rázem jiný člověk. U jedné z bran východní tribuny stáli před svou skladbou starší žáci. Stáli? Strkali se, přebíhali, pokřikovali, pošťuchovali se. Ti kluci se v životě nemohou srovnat, říkali si kolemjdoucí. A přece nastoupili! Patří do oblasti strahovských zázraků, že se tak stalo ve vzorných útvarech, na správné značky, včas a beze zmatků.*“³⁰⁰

²⁹⁷ Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 83.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 57.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 99.

³⁰⁰ Tamtéž.

Jestliže vyzdvihování disciplinační úlohy cvičiště tvořilo rys, který spartakiáda do jisté míry sdílela s Tyršovou filozofií a sokolskou tradicí, určitým novum bylo v jejím případě rozšíření tohoto prostoru také na prostor šatnového zázemí.³⁰¹ Právě spartakiádní šatny byly místem v němž se poprvé roztroušený dav viditelně proměňoval v organizovaný kolektiv cvičenců. Tomuto cíli bylo uzpůsobeno technické vybavení a urbanistická i architektonická koncepce strahovského areálu, kde v roce 1965 původní dřevěné „šatnové městečko“ natrvalo vystřídal soubor 12 šatnových bloků s kapacitou téměř 80 000 osob.³⁰² Ten díky specifickým dispozicím jednotlivých šatních místností, chodeb a průchodů umožňoval rychlé a spořádané přesuny velkých počtů cvičenců. V případě obou systémů nezanedbatelnou symbolickou roli hrálo od začátku i samotné pojetí zařízení, které v sobě odráželo moderní architektonické koncepce, předpokládalo logisticky pokročilá řešení, a kromě své pragmatické funkce mělo být do jisté míry také obrazem obecné technické a společenské vyspělosti státu. V řešení původního šatnového města z roku 1955 lze tak vycítit ozvěnu modernistického ideálu multifunkční stavby, která v sobě citlivým způsobem spojuje rozmanité sociální funkce³⁰³ (kromě šaten a hygienického zařízení obsahovaly jednotlivé segmenty jídelny, potravinářské stánky, ošetrovny či bezplatné opravy oděvů). Historicky pozdější soubor bloků byl hned od počátku projektován jako dvouúčelový areál, který měl mimo období konání spartakiád sloužit jako vysokoškolské koleje,

³⁰¹ I v sokolských propagačních materiálech bývala významná úloha šatnového zázemí tematizována, poukazovalo se ale v souvislosti s ním spíše na jeho funkčnost a pohodlnost, viz například jeden z textů v *Památníku XI. sletu všesokolského v Praze 1948*: „Každý Sokolík tu má své místočko, svůj kousek lavice, věšák, místo na kufřík. Stavby jsou celé z dřeva, schnou v letním slunci a dýchají smolou. Pěkně je to zařízeno, i ty slepičí schůdky nahoru, i ty záchodky pod šatnou, kterých je tu tak požehnaně, že by, dejme tomu, mohla jít polovina sletového mužstva najednou.“ (THIELE, Václav. *Sletové město*. In *Památník XI. sletu všesokolského v Praze 1948*. New York: Sokolský pomocný výbor, 1967, s. 20.)

³⁰² PAŽOUT, Jaroslav. „Chceme světlo! Chceme studovat!“ : demonstrace studentů z vysokoškolských kolejí v Praze na Strahově 31. října 1967. In *Paměť a dějiny*. Roč. 2., č. 1 (2008), s. 5.

³⁰³ O podobném architektonickém ideálu píše například Le Corbusier v kontextu své ideje stavby sériových domů – viz např. LE CORBUSIER-SAUGNIER. *Za novou architekturou*. Praha: Petr Rezek, 2005, s. 200-200, 207-209.

přičemž budovy byly – na způsob jakéhosi moderního přístroje – uzpůsobeny možnostem rychlé adaptace z jedné funkce na druhou.³⁰⁴

4.1.3 Performativní a rituální prostor

Pro specifický vztah stadionu k prožitku cvičenců a publika jako masy se zdá podnětné sáhnout po konceptu *arény*, formulovaném Eliasem Canettim v jeho monumentální esejí *Masa a moc*. Canetti definuje arénu jako objekt, který dvojnásobně uzavírá lidskou masu: je důkladně ohraničen vůči vnějšku, viditelný z větší dálky a jeho poloha ve městě i prostor, který zaujímá, jsou všeobecně známy – „[s]tále cítíme, kde aréna je, i když na ni nemyslíme“.³⁰⁵ Klíčové pro podstatu arény a jí zprostředkovaného zážitku je dle Canettiho kruhové uspořádání prostoru. Jak píše, „[s]měrem ven, do města, ukazuje aréna neživou zeď. Směrem dovnitř staví zeď z lidí. Všichni přítomní jsou k městu obráceni zády. Vymanili se ze skladby města, jeho zdí a ulic. Po dobu pobytu v aréně se nestarají o nic, co se ve městě děje“.³⁰⁶ Aréna je tak místem, kde jsou masa cvičenců a masa diváků zcela odkázány na sebe samy a jedna na druhou vzájemně: veškerý kolektivní prožitek může být založen pouze na tomto omezeném množství potenciálních interakcí („masa se musí vybijet dovnitř“). Kruhové a amfiteatrální uspořádání prostoru přispívá ke konsolidaci společenství a posiluje potenciál pro identifikaci s ním („masa sedí sama naproti sobě“) za současného postupného stírání rozdílů mezi jednotlivými účastníky – Canettiho slovy: „Všichni jsou si najednou velmi podobní,

³⁰⁴ Nutno říci, že se naplnění tohoto záměru podařilo jen zčásti a v zásadě pouze v rovině zabezpečování hladkého přechodu mezi funkcí ubytovacího zařízení a funkcí šaten. Strahovské koleje si brzy po svém uvedení do provozu kvůli četným nedodělkám a stavebním nedostatkům vydobily pověst problémového bydlení. Přetrvávající problémy s dodávkami elektřiny a fungováním topné sítě v celém areálu se v říjnu 1967 staly příčinou spontánních studentských protestů, které se posléze – v odpovědi na brutální reakci ozbrojených složek – rozšířily na půdu více pražských vysokých škol a jsou dnes považovány za jeden z katalyzátorů Pražského jara (pro více informací o protestech viz PAŽOUT, Jaroslav. „Chceme světlo! Chceme studovat!“ : demonstrace studentů z vysokoškolských kolejí v Praze na Strahově 31. října 1967. In *Paměť a dějiny*. Roč. 2., č. 1 (2008), s. 4-13 a PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu 1948 – 1968 – 1989*. Praha: Academia, 2015, s. 303-316).

³⁰⁵ CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Praha: Academia, 2007, s. 70-71.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 71.

chovají se podobně. Jedinec na nich pozoruje jen to, co teď naplňuje jeho samého. Jejich viditelné vzrušení stupňuje jeho vlastní vzrušení.“³⁰⁷

Při konsolidaci spartakiádního stadionu jakožto událostního prostoru a při utváření společenství zúčastněných hrály nezanedbatelnou roli pomíjivé fenomény jako zvuk a rytmus. Kromě rytmu, kterému jsme se věnovali v předchozí kapitole a jenž byl jednou z očividných dominant jak sokolské, tak spartakiádní koncepce hromadného cvičení, patřila k jeho úhlavním aspektům také zvukovost, která se významně proměňovala v závislosti na technologickém vývoji a masifikaci tělovýchovných akcí. Původní sokolská cvičení doprovázel živý orchestr. Při masových vystoupeních na všesokolských sletech způsobovala rozloha cvičiště v kombinaci s rychlostí zvuků zvláštní jev, který významně ovlivňoval vnější podobu cvičení, a to tzv. zvukovou vlnu. Zvuk nedoléhal ke všem místům cvičiště rovnoměrně, a tak od centra vzdálené skupiny cvičenců vykonávaly daný pohyb se zvětšujícím se časovým posunem, který v případě nejvzdálenějších cvičenců v protilehlých rozích sletiště činil až dvě třetiny vteřiny.³⁰⁸ Tento jev vymizel v roce 1932 instalací sítě podzemních amplionů, které umožnily všem cvičencům slyšet hudbu najednou³⁰⁹, a tak spolehlivě časově sjednotit vykonávání jednotlivých pohybů v rámci cvičící masy. Jak si všímá Erika Fischer-Lichte, zvukovost je ze své podstaty událostním fenoménem a performativní umění v sobě ve většině případů nutně propojuje vizuální a zvukový aspekt. Zároveň zvuky rozrušují tělesné hranice a jsme jejich působení vždy vystaveni zcela napospas.³¹⁰ Niterná povaha zakoušení zvukového fenoménu (posluchač pociťuje zvuk jako vnitřní pochod nebo subjektivní fyzickou reakci) posiluje jeho liminální potenciál. Jestliže zvuk nabourává hranice konkrétního lidského těla, má zároveň moc nabourávat hranice subjektivity prožitku, a tím nepřímou zneprůhlednit hranice mezi autonomními osobami: jsme-li v jednotném čase a prostoru vystaveni působení stejného zvuku, zakoušíme jej ve velké míře společně. Rytmická a zvuková povaha spartakiádních (ovšem i sokolských) vystoupení tak přispívala k obrušování jedinečnosti tělesných

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 30-31.

³⁰⁹ Přestože veřejnost tuto vymoženost uvítala, nutno říci, že mnozí sokolové se k odstranění efektu zvukové vlny vyjadřovali s lítostí jakožto k odstranění jevu, který zásadním způsobem odlišoval cvičení na sletišti od cvičení v obyčejné tělocvičně. Na sjednocení pohybu cvičenců bylo některými z nich pohlíženo jako na „odlidsnění“ podoby sletových vystoupení.

³¹⁰ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 172.

i duševních prožitků jednotlivých příslušníků cvičící masy, kteří se tak stávali čímsi na způsob jednotně pociťujícího organismu. Vzhledem k tomu, že stejné zvukovosti byli v též době vystaveni i diváci cvičení, spěla také k dalšímu oslabování opozičního vztahu mezi vystupujícími a přihlížejícími.

Podobně jako Canettiho aréna, i spartakiádní stadion předpokládal jistou izolaci zúčastněných od okolí, která vyplývala ze dvou základních charakteristik spartakiády, a to její ambice předvést dokonalou disciplinaci masy a snahy fungovat jako komunitní slavnostní rituál. Obojí je v podmínkách velkoměsta jen obtížně realizovatelné, a to především s ohledem na množství divergentních podnětů, které město nabízí, a jež mohou sehrávat demobilizační úlohu, stejně jako narušovat rituální povahu dané události (není náhodou, že jistou míru odloučení od všedního světa předpokládají jak tradiční disciplinační instituce, jako jsou například věznice, školy či kláštery, tak i tradiční typy náboženské i sekulární obřadnosti). Dočasná izolace mas cvičenců v rámci větších, stejně zaměřených celků napomáhala jejich soustředění na konkrétní předepsané úkony a umožňovala jejich plnou pohybovou konsolidaci. Prostorové i symbolické vyjmutí cvičiště z běžné městské tkáně, ke kterému koneckonců přispívala i geografická a urbanistická specifika strahovské lokality, umožňovala zdůraznění jeho posvěcené povahy a tím posilovala sakralizaci slavností. Jak ovšem píše Erika Fischer-Lichte, prostorovost vzniká výhradně během představení a nelze ji jednoduše zaměňovat s fyzickým prostorem vystoupení³¹¹ – „není dána, nýbrž je neustále nově vytvářena“.³¹² Uspořádání prostoru spartakiádního stadionu bezesporu mělo znaky Canettiho uzavřené arény, zároveň však s ohledem na předpokládaný celospolečenský rozměr slavností a specifika sociálního života druhé poloviny 20. století muselo se svou uzavřenou povahou pracovat poněkud odlišným způsobem. Přestože komunitní a událostní aspekt byl pro spartakiádu klíčový a, jak jsme ukázali v předchozí kapitole, dominoval nad aspektem prosté podívané, stadion ze své podstaty nikdy nebyl schopen fyzicky pojmut celek společnosti, již byla spartakiáda jako slavnost určena. Zároveň rozvoj masových médií a technologických možností zaznamenávání dění nutně předpokládal jisté nabourání izolované povahy arény. Proto se jak v koncepci nácviku a organizace spartakiády, tak i v koncepcích referování o ní předpokládalo kontinuální rozptylování jedinečnosti stadionu a

³¹¹ Tamtéž, s. 156.

³¹² Tamtéž, s. 166.

centrálních vystoupení v široce chápaném prostoru každodenního fungování země. Jedinec v podstatě nemusel spartakiádu samostatně vyhledávat, naopak množství se spartakiádou spojených aktivit a událostí neustále „vyvstávalo“ kolem něj, a to takřka nezávisle na vzdálenosti lokality, ve které žil, od strahovského centra. Jelikož se spartakiáda obecně zakládala na znepréhlednění hranice mezi aktérem a divákem stejně, jako mezi elitou vybranou pro účast v hlavních slavnostech a „pouhými“ nacvičujícími, o to silněji působilo její implicitní sdělení, které předpokládalo, že její začátek, průběh i konec jakožto události „jsou určovány jednáním všech zúčastněných subjektů“.³¹³ Znakem vazby mezi strahovským vyvrcholením slavností a životem občanů měla být rovněž všudypřítomnost spartakiádních témat v médiích (kromě běžného zpravodajství také – zejména v pozdější době – prostřednictvím přesně načasovaného akcentování se spartakiádou volně související problematiky, například otázek sportovní módy či prospěšnosti pohybových aktivit). Posilovaly ji i rozmanité veřejné iniciativy vyvíjené s cílem symbolického přihlášení se ke spartakiádě, jako slavnostní pojmenovávání strojů ve veřejných podnicích v období stalinismu³¹⁴ nebo propojování předspartakiádního dění s kalendářem běžných sportovních a turistických událostí za normalizace. Canettiho „*masu sedící samou naproti sobě*“ tak díky prostorově rozptýlené a časově roztažené přípravě slavností, rozvoji médií a moderní organizaci volnočasových aktivit mohla tvořit takřka celá společnost zároveň. Jestliže na rozdíl od geometrického prostoru není ten performativní daným artefaktem, nýbrž událostí,³¹⁵ performativní prostor spartakiády se zcela jednoznačně neomezoval na fyzické dějiště vystoupení. Dá se říci, že vedle reálné plochy strahovského stadionu vytvářela spartakiáda kontinuálně i stadion pomyslný, mentálně úzce spojen se svým fyzickým protějškem.

³¹³ Tamtéž, s. 27.

³¹⁴ Viz např. zprávu z června 1955: „Dne 26. června bude v Papírnách Vladislava Vančury ve Vraném n. Vltavou spuštěn nový stroj na výrobu jemných technických papírů. Zaměstnanci papírny se usnesli, že na počest spartakiády bude se stroj jmenovat ‚I. celostátní spartakiáda‘.“ (Na počest spartakiády. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 3.)

³¹⁵ Fischer-Lichte 2011, cit. d. (poznámka č. 35), s. 166.

4.2 Praha

Praha tvořila, vedle strahovského stadionu, druhý stěžejní mytický prostor pro spartakiádní tradici. Tematizací hlavního města Československa byla v oficiálních propagačních materiálech ke spartakiádě i okazionálních reprezentacích v tisku věnována mimořádná pozornost, coby místu paměti, synekdoše příběhu o poválečném civilizačním skoku (tento motiv se, jak uvidíme dále, objevoval zejména v návaznosti na referování o zážitcích mimopražských cvičenců) a zároveň specifickému živlu, který si pro zajištění hladkého průběhu spartakiády vyžadoval vždy jistou míru „krocení“ a „ochočování“. Jak píše v knize *Citlivé město* Daniela Hodrová, „*město ve spojení s mýtem není vnímáno ve své vnější, materiální dimenzi, nýbrž v dimenzi niterné, duchovní*“ a vstupuje do lidského vnímání jako svého druhu „stav vědomí“,³¹⁶ který má svůj samozřejmý protějšek v konkrétním urbánním půdorysu. V rámci mytické struktury socialistické ideologie zaujímal motiv města obecně počestné místo coby nositele industrializace a pokroku – entity, která „*vymycuje divočinu*“,³¹⁷ podrobuje si krajinu a racionalizuje každodenní život. Mezi ostatními československými urbánními prostory zaujímal hlavní město jedinečnou pozici kvůli své sémiotické zahuštěnosti, ve které se kloubily rozmanité typicky velkoměstské archetypy a narativy s odkazem k mimořádnému historickému významu. V rámci onoho mytologického využití získávala Praha nezřídka specifický sakrální charakter. Na rozdíl od Strahova disponovalo však město sobě vlastní složitější mytickou strukturou a topografií, kterou spartakiádní mytologie v různé míře využívaly a reprodukovaly.

4.2.1 První spartakiády: Praha jako mytopoetická struktura

Materiály a tiskové ohlasy k I. a II. celostátní spartakiádě kladly zvláštní důraz na motiv Prahy, coby vysněného – některými svými vlastnostmi až pohádkového – cíle putování cvičenců z regionů. V článku Záboje Pleskota v *Obraně lidu* ze dne 26. června 1955 čteme: „*Praha je město, o němž se lidem ve všech krajích naší*

³¹⁶ HODROVÁ, Daniela. *Citlivé město : (eseje z mytopoetiky)*. Praha: Filip Tomáš – Akropolis, 2006, s. 38.

³¹⁷ Tamtéž, s. 37.

vlasti i snívá. [...] Snívá se lidem o městě nad Vltavou. Ve snech ožívá představa pramenící z vyprávění o městě zlatém. A přece ať kdokoliv vdechne vůni pražských zahrad a sadů, ať kdokoliv stane nad tiše předoucími jezy, nic ze svých snů a představ neztratí.³¹⁸ Hlavní město funguje zde jako duchovní středobod republiky, ke kterému se ve spirituální rovině váže život každého občana: „Pevnými pouty je spjat náš život se stoletími starých staveb a s novostí života, jenž dosud pulsuje ulicemi, poutem věrnosti provázení procházíme městem (...). Není Prahy našich dnů. Jedna je jenom v našem životě.“³¹⁹ Jedinečnost první cesty do Prahy coby velkého životního zážitku je tematizována i v individualizovaných příbězích konkrétních cvičenců, které představují novinové články. A tak například hrdince reportáže Heleny Sajnerové publikované v *Rudém právu*, slovenské dorostenky Márii, dojetí nedovoluje usnout a nutí ji pořád se ujišťovat, že se její sen stal skutečností: „Oj, jaký to byl pěkný den. Tvůj první den v Praze, Mário Lacová. Nikdo se nebude divit, že nemůžeš na prvý ráz usnout, že před očima se ti mihají pestré útržky dne a v uších zní povely, hudba i hluk velkoměsta. Mária založila snědé, štíhlé ruce za hlavu: „Tak jsem v Praze.““³²⁰ Zkušenost mladé cvičenky je konfrontována se zkušenostmi starších generací – Máriiny matky, která v Praze „za celý život nebyla“ a příbuzných i sousedů v Liptově a na Oravě, jež do Prahy migrovali za práci v době první republiky („Někteří z nich starých také viděli Prahu. Ale jak? Prošli Prahou při své pouti za chlebem s celým svým skromným majetkem. [...] Bída je hnala z Oravy. Bídou je zdravila Praha, bídou je zdravil svět.“³²¹), a stává se tak explicitním svědectvím civilizačního skoku, který prodělalo Československo jako socialistický stát. V podobném duchu je při prezentaci pestré kulturní nabídky hlavního města zdůrazňováno, že mnoha přespolním návštěvníkům teprve účast na spartakiádě umožnila podívat se do divadla či na výstavu („Však bylo mezi mladými návštěvníky hodně takových, kteří byli na výstavě po prvé v životě.“³²² „Co mladých i starších, cvičenců i diváků ze spartakiády bylo po prvé v Národním divadle, kolik z nich vidělo a slyšelo po prvé

³¹⁸ PLESKOT, Záboj. Mladé sny se uskutečňují. In *Obrana lidu*. Roč. 14, č. 153 (26. června 1955), s. 3.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ SAJNEROVÁ, Helena. Den dorostenky Márie Lacové. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 3.

³²¹ Tamtéž.

³²² Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 44.

v životě velebnou Smetanovu operu! Bylo to znát na očích, které se pozvedaly k obrazům na stropě, na rukou, které ukazovaly na Hynaisovu oponu, na dotazech, kudy se jde do foyeru s Alšovými lunetami, na pohnutém soustředění, s jakým všichni naslouchali vznešené hudbě a zpěvu. Ještě stokrát si možná maminka z Domažlic nebo student z Košic vzpomenu na ten krásný večer Libušinými slovy: „Ó, ký to obraz čarovného lesku!“³²³). Intenzivní kulturní konzumpce sehrává zároveň, podobně jako konzumace potravin či nákupy, úlohu emblému sváteční hojnosti, která má být typickým aspektem spartakiády. Výčty atrakcí tak doprovází i ke kvantitě odkazující informace. V publikaci *II. celostátní spartakiáda* tak například čteme o velkém zájmu o pražská divadla, což má dokazovat skutečnost, že „[u]ž v prvních dnech hlásilo Armádní divadlo návštěvu 407 cvičenců, Komorní 147 a D 34 1045 cvičenců“.³²⁴ Podobně „Národní muzeum hlásilo, že si za první čtyři dny spartakiády koupilo u nich lístek dvanáct tisíc lidí. A muzeum Klementa Gottwalda jen za poslední dva dny mělo dva tisíce hostů“.³²⁵

Vztah mezi Prahou a jejími spartakiádními návštěvníky je však ve světle oficiálních tiskovin do jisté míry reciproční: jestliže návštěva Prahy symbolicky korunuje úsilí řady cvičenců,³²⁶ jejich příchod naopak hlavní město vytrhává z každodenního režimu a přináší do něj na každém kroku zakoušenou sváteční atmosféru. V článku Josefa Davidka, zveřejněném v *Rudém právu* 23. června 1955 čteme: „Slavnostně vyzdobené ulice a náměstí se zdají v tyto dny Pražanům těsnější. Zato však rozkvetly tisíce květy mládí a krásy.“³²⁷ Autoři textu publikace *II. celostátní spartakiáda*

³²³ GOLDSCHIEDER, František – KABÍČEK, Jaroslav. KOŠTÁL, Josef – MACKŮ, Jiří – Nečasová, Jarmila – ONDRÁČEK, Jaroslav. Okolo spartakiády. In *Květy*. Roč. 5, č. 28 (14. července 1955), s. 2.

³²⁴ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 43.

³²⁵ Tamtéž, s. 44. Kulturní vyžití jako důležitý aspekt prvních spartakiád zmiňují i svědectví pamětníků, viz například text Jiřiny Tabáškové v internetovém časopise *Čekanka* (TABÁŠKOVÁ, Jiřina. V Praze spartakiádní – rok 1955. In *Čekanka : časopis pro hravé psavce a zvědavé čtenáře*. [online]. 12.4.2013. [cit.15.7.2017.]. Dostupné z: <http://www.cekanka.tkweb.cz/index.php?str=1&typ=c&id=0&det=179>).

³²⁶ „Inu, za jejich pěkné vystoupení dostane se jim opravdu zasloužené odměny. Školní tělovýchovná jednota pro ně připravila bohatý program dnů, strávených v Praze. [...] Společně s ostatními 114 žáky a žákyněmi své školy stráví v Praze nezapomenutelné dny. Mohou mít radost – pěkně cvičily, nejkrásnější dojmy si odnesou z Prahy do svého vzdáleného domova.“ (Tam stojí naše děvčata. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 2.)

³²⁷ DAVÍDEK, Josef. Praha patří mládeži. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 172 (23. června 1955), s. 1.

kladou dokonce spartakiádní dny do kontrastu s obvykle nepříjemnou letní městskou atmosférou a výjimečně tmavým a chladným létem 1960: „*Léto v Praze nebývá příjemné. Většina Pražáků odjíždí na venkov. Ale ve dnech spartakiády se sem vraceli i všichni od vody a z lesů. Protože v Praze bylo pořád na co se dívat, co poslouchat, kde se smát a bavit.*“³²⁸ Spartakiádní slavností jako by byly nadány mocí ovlivňovat síly přírody: „*Spartakiádní dny však patřily k nejteplejším a nejsvětlejším. I nebe nasáklo radostí a pohodou kolem Strahova.*“³²⁹ Jsou také dobou, kdy se – v kontextu celkového zaujetí spartakiády disciplínou poněkud paradoxně – uvolňují pravidla řídící fungování města, jak ilustruje autory zmiňovaná příhoda, kdy byly mladé cvičenky okřiknuty, že jdou po nesprávné straně ulice, po čemž se však „*rozesmály jako předtím a šly po té nesprávné straně dál.*“³³⁰

Jestliže promlouvá město v mytickém kontextu především skrze svou duchovní dimenzi, jako pozoruhodné se zdá, že právě tento niterný, spirituální rozměr hlavního města je v kontextu spartakiády implicitně zmiňován. Ve stejné publikaci je Praha personifikována a prezentována jako cítící bytost s vlastní „*tichou řečí*“, kterou tvoří vlídnost a pohostinnost, ale také reflexivnost, skromnost a pokora všedního dne, jež ji činí mezi světovými městy výjimečnou – „*[ř]eč pavlačí a průjezdů v setmělých dvorech, řeč – skoro rozhovor malostranských oken, řeč fotografií na uličních hrobech, řeč zakrojeného chleba a stáčeného piva, řeč závodních schůzí*“.³³¹ Neboť „*[s]partakiádní Praha [...] nechtěla omračovat, nechtěla si navěsit kila blýskavé bižuterie, před níž by se cizím lidem tajil dech. Není to ani v povaze národů, které tu žijí*“.³³² Ezoterický – ba téměř religiózní raz – této tváře spartakiádní Prahy i spartakiády obecně podtrhují pasáž shrnující věty: „*Kdo chtěl poslouchat, slyšel. Kdo chtěl porozumět, rozuměl*“,³³³ po nichž odkazují autoři k mnohým „*nadšencům i zlomyslným, bystrozrakým i přezíravcům*“, přijíždějícím na spartakiádu z celého světa, a které se zdají být parafrází evangelijního „*Kdo má uši, slyš!*“.³³⁴ V kontextu vztahu spartakiádní tradice k

³²⁸ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 38.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Tamtéž, s. 6.

³³¹ Tamtéž, s. 46.

³³² Tamtéž, s. 47.

³³³ Tamtéž, s. 46.

³³⁴ Matouš 13, 9; Marek 4, 23; Lukáš 8, 8; Zj 3, 13. Cituji dle ekumenického překladu.

Praze se ostatně významným způsobem projevovala rituální a parasakrální povaha spartakiády, a to jak v dílčích rituálech, které slavnosti nabízely (slavnostní průvody městem), tak především v kompozici doprovodných kulturních akcí a jejich tematickém zaměření, jež se v letech 1955 a 1960 výrazně zakládalo na národní mytologii a zdůrazňování osobností, děl a motivů s nejvyšší mírou posvěcení. V roce 1955 tak byla doprovodnou akcí spartakiády výstava korunovačních klenotů³³⁵ a v roce 1960 – jedinečné uvedení Smetanova *Dalibora* na nádvoří Pražského hradu.³³⁶ Divadla hrály hry českých (v menší míře i světových) klasiků³³⁷ a itineráře organizovaných prohlídek města se orientovaly na místa spojované (jistěže v duchu dobové politiky dějin³³⁸) s dějinami české státnosti anebo významnými historickými osobnostmi. Ve spartakiádě Praze se tak mohl ve velkém ztělesňovat kánon novodobé sekulární mytologie. Jeho prorostlost s festivitou a mytologií spartakiády ilustruje rozhovor školáček citovaný v *Rudém právu* ze dne 25. června 1955:

„Děcka, to su ráda, že vím, kde tu v Praze Božena Němcová bydlela,“ řekla s moravským přízvukem štíhlá tmavovláška. [...]

„Kdyby tak dnes Božena Němcová vstala, ani by tu Prahu nepoznala,“ filozofuje různolící děvče.

„Dnes by nemusela umřít v bídě... podívej, jak má smutné oči a jak je utrápena.“ [...]

„Škoda, že nežije dnes, vid’?“

„No! Radovala by se, jak je Praha krásná, a jistě by šla včera na Strahov...“ [...]

„Tady, co stojíme, ona chodila...,“ promluvílo opět jedno z děvčátek.

„Nejen ona, ale tu ještě chodil i Hlaváček, Neruda...“

„Svatopluk Čech, Jirásek...“

³³⁵ Korunovační klenoty vystaveny. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 181 (2. července 1955), s. 2.

³³⁶ Slavnostní představení „Dalibora“. In *Rudé právo*. Roč. 40, č. 173 (23. června 1960), s. 1.

³³⁷ V *Rudém právu* z 3. března 1960 čteme například o plánu uspořádat šest repríz *Rusalky* v průběhu jednoho dne (Pražský hrad kulturním dostaveníčkem. In *Rudé právo*. Roč. 40, č. 62 (3. března 1960), s. 1).

³³⁸ Šíř o politice dějin Československa v období stalinismu píše Jan Randák v monografii *V záři rudého kalicha* (RANDÁK, Jan. *V záři rudého kalicha : Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 25-57 – viz zvláště podkapitolu *Pokrokové tradice, Zdeněk Nejedlý a historické mýty*, s. 48-56).

,Tudy chodí i soudruh prezident.“³³⁹

Daniela Hodrová staví proti sobě podoby poznávání města reprezentované jeho textualizacemi v bedekrech na jedné straně a v beletrii na straně druhé. Bedekr se dle ní zasazuje na snaze zmapovat město v jeho úplnosti a bez nejasností, kdežto beletristický text k městu přistupuje méně systematicky a snaží se jej poznávat a stvrzovat svou přímou zkušeností – *žítím* města.³⁴⁰ Tematizace jednotlivých částí města ve zmíněných textových reprezentacích spartakiády se ve své bazální rovině řídí spíše principem bedekru: snaží se obsáhnout (fyzické i mentální) dominanty Prahy a málokdy vychází mimo zažitý kánon³⁴¹ charakteristických bodů hlavního města (*„To už nějak patří k Praze. Přijedeš-li z daleka, jdeš do Národního divadla.“*³⁴²). Přesto ve své ideové rovině mají tyto texty zároveň mnoho společného s oním „beletristickým“ žitím a nasáváním města – spartakiádní Praha je v nich skutečně především intenzivně zakoušeným stavem vědomí a plní úlohu „*shrnujícího symbolu určité struktury života a lidských vztahů*“.³⁴³ Je to patrně především v textech, které se pohybují na pomezí žurnalistiky a literárnosti, a jež jsou typickým fenoménem pro spartakiádní zpravodajství v padesátých a šedesátých letech. Město se v těchto textech vyjevuje jako specifická mytopoetická struktura, v níž takřka každý popisovaný fyzický prvek Prahy má svůj mytický význam. Specifické je zaujetí autorů večerním městem. Jeho důvod lze hledat ve skutečnosti, že právě podoba velkoměsta za soumraku jej nejzřetelněji odlišuje od maloměsta a vesnice. Zatímco na venkově život po západě slunce ustává, velkoměsto se naopak po setmění k životu – respektive k jeho společenské dimenzi – probouzí (*„Václavské náměstí bylo tu noc nějaké nervózní, světlé a hlučné a plné lidí, vitríny obchodů zářily [...]“*,³⁴⁴ *„Na Hradě se po prvním nádvoří pomaloučku*

³³⁹ PLEVA, Josef Věromír. Příval mladosti. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 3.

³⁴⁰ Hodrová 2006, cit. d. (poznámka č. 316), s. 25.

³⁴¹ Jak si všímá Hodrová, i přes východiska žánru bedekru, který se zakládá na poskytování výkladu bez ideologických a filozofických konotací a subjektivních akcentů, byly v minulém režimu pražské bedekry zcela běžně ideologizovány „*už [jen] výběrem určitých míst*“ (tamtéž).

³⁴² Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 43.

³⁴³ SVATONĚ, Vladimír. Puškinova cesta do hloubek Ruska. In SVATONĚ, Vladimír. *Z druhého břehu. Studie a eseje o ruské literatuře*. Praha: Torst, 2002, s. 202; cituji dle: Hodrová 2006, cit. d. (poznámka č. 316), s. 25.

³⁴⁴ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 6.

procházel voják, procházel se a jistě na někoho čekal. V ruce měl krásnou velikou bílou růži. “³⁴⁵). Ve tmě jako by také lépe vynikal velkoměstský lesk, ať už v podobě neobvykle nasvícených památek („*První svazek paprsků vyloupne ze tmy obrys Mostecké věže, jako z Venušiny lastury vystoupí Národní divadlo, pod šlojřem mlhy se zaleskne svatý Mikuláš. [...] Pozorné prsty světél vyjímají z temnot skvosty vzácné architektonické krásy i dějinného významu a slávy.*“³⁴⁶) nebo luxusu a hojnosti i rozmanitosti zboží, které se za vitrínami obchodů zdá být na pouhý dosah ruky: „*před sedmnácti léty jsme tu v automatech jídali polívku z krup a z vody a naše děvčata nosila střevíce s dřevěnou podrážkou – dneska, co všechno tu můžeš mít! Moselské víno, Chanel 5, sovětské vydání Bachových suit pro violoncello, značkový dezert, sardinky z Maroka i ze Zagrebu, balónové hedvábí a tropiko, taroky i teorii šachu i promítací aparaturu, exkluzivní dámský deštníček, desku My melancholy baby a švýcarské hodinky a čajovou růži...*“³⁴⁷ V textu z publikace *II. celostátní spartakiáda*, který popisuje město den před zahájením spartakiády hraje symbolika večera i jistou rituální roli – navozuje síť asociací spojených s vigilijní obřadností. Praha jako by byla ve stavu svátečního radostného bdění: „*U muzea chlapi malovali na dláždění dlouhou bílou čáru – že by už pro spartakiádní průvod? – a vedle tři jiní zasazovali bílý stožár, na kterém už vlál československý prapor. [...] A to už přešla půlnoc a to už byl Karlův most tichý a bez lidí. Ale nahoře pod*

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ SKÁLA, Ivan. Zlatým štětcem malovaná. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 176 (27. června 1955), s. 2.

³⁴⁷ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 6. Jako příznačný se jeví rozdíl mezi oním na kvalitu a různorodost zaměřeným popisem a kvantitativními popisy spartakiádní spotřeby, o kterých jsme psali v kapitole 3.2. Zatímco aritmetické výčty zkonsumovaného jídla a využitých služeb mají plnit funkci přesvědčivého svědectví o aktuálním – byť svátečním – životě občanů Československa (o to důraznějšího a zároveň uzavřenějšího vůči kritickému pohledu, že absolutní čísla se nedají rozporovat stejně snadno, jako případné kvalitativní vlastnosti), účelem na specifické předměty a jejich charakteristiku zaměřeného popisu zboží ve výlohách Václavského náměstí je ztělesnění potenciality. Sociální funkcí prezentovaného luxusního zboží není jeho nárokovatelnost, nýbrž naopak to, že si je občan případně *může* pořídit. V oné nesamozřejmosti se dílem vyjevuje podstata luxusu, kterou zakládá způsobilost dělat věci z rozmaru, což v intencích textu má být zcela zjevně dalším důkazem blahobytu a civilizačního pokroku dokonaného v poválečném Československu. Lze v ní samozřejmě také spatřovat alibistickou strategii režimní propagandy, která zdůrazňuje přítomnost hedvábí a švýcarských hodinek v obchodech, avšak žádnému řadovému občanovi neslibuje, že se mu jich skutečně dostane.

*Strahovem, na Dlabačově, tam ještě stály houfky vysokoškoláků a s kopce přicházeli noví a noví [...]“.*³⁴⁸ Nevšední ráz svátečního spartakiádního města, vyjmutého z každodenního běhu podtrhují přivolávané obrazy hloučků nejmenších spartakiádních cvičenců, kteří i přes pozdní hodinu „*peláší napříč Staroměstským náměstím*“.

Konečně se obraz večera symbolicky váže k motivům zastavení se a reflexe, kdy se vyjevuje hlubší smysl každodenně žitého života. Podobným způsobem vyjevuje pozornému chodci své skryté významy i večerní spartakiádní Praha, kde sebemenší projev města má svůj denotát v obecném svědectví o šťastném životě v socialistickém Československu: „*Všechno je stín a stín, z něhož vystupují zlaté a stříbrné obrysy. A netušených hloubek nabyly všechny hluky a lomozy, které udávají rytmus večernímu městu: hřmotící tramvaj a její stříbrný zvonek, klapot kroků, které se rozsypaly po dlažbě, šum jezu, útržky hovorů a smíchu. Široce a z hloubky dýchá teď celá země, vzdělaná pokojnou prací, naplněná mírem.*“³⁴⁹ „Zlaté a stříbrné obrysy“ jako by zde nebyly pouhým vizuálním dojmem z pražských památek, nýbrž viditelným znakem oněch zjevujících se pravd. Specifickým mytickým významem je ovšem nadán každý objekt v historickém centru města. Vltava, nad níž se „*kmitá neviditelná taktovka Smetanova*“³⁵⁰ tak není jenom řekou, nýbrž zároveň emblémem národního kulturního dědictví. Karlův most, „*na kterém v národní písničce roste konvalinka*“³⁵¹ a Pražský hrad „*jako vystřižený z barevné pohlednice*“³⁵² potvrzují před očarovanými mimopražskými cvičenci svůj status duchovní „*krmě pro české a slovenské oči*“.³⁵³ Pohled na Prahu je zde taktéž pohledem, ve kterém se ustaluje mytologie mladého režimu. Proti zářícím Národnímu divadlu a Muzeu stojí „*smutný Týnský chrám*“.³⁵⁴ Na úroveň dominant pražského panoramatu se dostávají „*neónová labuť*“ a elektrická rudá hvězda, která „*tkví jako ostrý šperk*“.³⁵⁵ Hrad má, coby spartakiádní cvičební náradí, podobu

³⁴⁸ Tamtéž, s. 6-7.

³⁴⁹ Zlatým štětcem malovaná, cit. d. (poznámka č. 346).

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 5.

³⁵³ Zlatým štětcem malovaná cit. d. (poznámka č. 346).

³⁵⁴ Dostálová a kol. 1961, cit. d. (poznámka č. 147), s. 5.

³⁵⁵ Tamtéž.

„zlaté šerpy, hosené přes okraj noci“.³⁵⁶ V roce 1955 na „temném masivu Letné“, nad „vějířem lamp“ drží ještě dohled nad městem „Stalinova tvář“.³⁵⁷

4.2.2 Normalizační spartakiády a ochočené město

V době normalizace sestupuje význam Prahy ve spartakiádní mytologii do pozadí, což dosvědčuje mimo jiné jen nepatrný prostor, který je tematizacím hlavního města věnován v oficiálních propagačních publikacích. Jako hlavní a samozřejmá příčina tohoto posunu se jeví civilizační rozvoj státu a objektivní společenské proměny. V sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy se možnosti cestování po území Československa technicky zlepšily a staly skutečně všeobecně dostupnými, přestala být spartakiáda jedinečnou příležitostí pro návštěvu hlavního města a samotná cesta do Prahy již netvořila liminální a parasakrální zážitek, jak tomu bylo v těsně poválečném období. Svou roli mohla hrát také federalizace Československa, se kterou souvisela modifikace oficiálního symbolického řádu, v rámci něhož se částečně upustilo od zdůrazňování jednoho centra československé státnosti ve prospěch modelu, který více zohledňoval roli Slovenska.³⁵⁸ Konečně souvisela desakralizace Prahy rovněž s obecným poexpertněním diskurzu kolem spartakiády. Normalizační tematizace Prahy v okolospartakiádních materiálech se točí kolem obrazu slavnostního rázu, který do hlavního města spartakiáda vnáší. Základní vlastnosti spartakiádní Prahy zůstávají podobné, jako v padesátých a šedesátých letech. „*Jaká jsi, Praho, v těchto červnových dnech?*“, ptá se autor článku publikovaného dne 21. června 1980 v *Rudém právu* a hned si sám odpovídá: „*Pozlacená sluncem a krásná jako nikdy. [...] Stačí se projít po tvých ulicích a člověk musí nasáknout slavnostní náladu, která se vloudila do tvého života. Na Václavském náměstí, Na poříčí, Na příkopech, Staroměstském náměstí, v malostranských zákoutích i sídlišťích ses vyšňořila do svátečního.*“³⁵⁹ Jestliže se

³⁵⁶ Zlatým štětcem malovaná cit. d. (poznámka č. 346).

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ Přestože právě v oné symbolické rovině prošly v rámci procesu federalizace česko-slovenské vztahy patrně nejviditelnější proměnou, ani zde nebyl tento proces proveden zcela důsledně (viz RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století : spolupráce a konflikty*. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 530-532, 540-553).

³⁵⁹ JERIE, Miloš. Vítejte v Praze! In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 145 (21. června 1980), s. 8.

však publikace referující o I. a II. celostátní spartakiádě soustřeďovaly hlavně na výjimečnost zakoušení spartakiádní Prahy z perspektivy příbyvších cvičenců, ve světle normalizačních textů je spartakiádní proměna města spíše mimořádným zážitkem pro obyvatele hlavního města, což podtrhují formulace zdůrazňující zároveň pětiletou periodicitu slavností: „*Jen jednou za pět let má stověžaté město nad Vltavou příležitost zkrásnět mládím.*“³⁶⁰ Autor článku v *Rudém právu* vysloveně píše, že „[s]partakiáda je svátkem všech Pražanů“, kteří „[j]en jednou za pět let mají možnost pozdravit mládež a dospělé z celé naší republiky“.³⁶¹ Spartakiáda je líčena jako fenomén, který v podmínkách velkoměsta má katarzní vlastnosti: „*Tlačení na každém kroku, ale také všelébivý smích.*“³⁶² Spartakiádní cvičenci se ocitají ve funkci uměleckých interpretů, kteří do Prahy přijeli „*rozdávat pohybovou krásu*“.³⁶³

Spartakiádní hlavní město je popisováno jako místo setkávání. Setkávají se zde Pražané s příbyvšími cvičenci, ale také „*muži a ženy od Aše až po Košice*“ mezi sebou navzájem, jak příznačně ukazuje upomínková publikace *Československá spartakiáda 1985*, která prezentuje příběh čtveřice mladých lidí z Mělníka a Dunajské Stredy, jež se seznámili na okresní spartakiádě a po čase se mohou zase s radostí sejít na pražském spartakiádním finále. Zdůrazňována je mimořádná pohostinnost Prahy. V jednotlivých metaforách dostává česká metropole téměř podobu jakési mateřské figury (v knize *Československá spartakiáda 1975* čteme

³⁶⁰ Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 31.

³⁶¹ Vítejte v Praze!, cit. d. (poznámka č. 359).

³⁶² Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 31.

³⁶³ Tamtéž. Dříve jen poskrovnu používané metaforu „koncertu“ či „divadla“ jsou charakteristickým rysem normalizačních textů o spartakiádě, viz například článek Jaromíra Peška v *Rudém právu*, který hromadná tělovýchovná vystoupení coby „*široce sdělné a srozumitelné umění, které dokáže uchvátit statisíce*“ přirovnává ke koncertům vážné hudby (PEŠEK, Jaromír. Strahovský koncert. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 5) nebo článek v mimořádném vydání časopisu *Stadión*, kde je o technickém řešení strahovského cvičiště pojednáno pomocí divadelní terminologie (Stadión pro milión. In *Stadión*. Roč. 28, č. 29 (22. července 1980), s. 16-17). Obou metafor využil i autor oslavné básně publikované v témž časopise: „*Kdyby se vzepjala slavná a nesmrtelná triga/ Nad klenbou Divadla/ Kterou jen Múzy střeží/ A skokem mohutným přes střechy na nábreží/ A přes petřínský hřbet na Strahov dopadla/ Kdo by se divil? [...]*“; „*[...] V červnové obloze/ V perlivém jitřním víně/ Hrne se Strahov jak do koncertní síně*“ (ŠUPICH, Zvonimír. Spartakiáda. In *Stadión*. Roč. 28, č. 29 (22. července 1980), s. 3).

například o „náručí pohostinné Prahy“³⁶⁴), jejímž základním spartakiádním posláním je nakrmit cvičence a poskytnout jim „dočasný domov“.³⁶⁵ O příjezdu stovek tisíc cvičenců se doslova píše jako o jejich nastěhování, přičemž návštěvníci i jejich vztahy s Pražany jsou dílem heroizovány: „Čtvrť miliónu nových obyvatel! Kam se vůbec mohou vměstnat? Prostě mohou a jsou veselí, okouzlení Prahou, vděční za každou pomoc Pražanů. Vděční skutkem.“³⁶⁶

V rovině prezentace města samotného se v publikacích a novinových článcích ze sedmdesátých a osmdesátých let výrazně projevuje fenomén hypernormalizace, o kterém jsme psali v kapitole 3.1.3. Jazyk, jakým se píše o Praze, je značně klišovitý, což dokládá hojný výskyt nejprovařenějších epitet typu „stověžatá“ či „zlatá“. Podobně stereotypizovaný je i obrazový materiál, v rámci něhož se omílají fotografie několika nejznámějších historických památek (Karlův most a jeho Mostecká věž, panorama s Pražským hradem, Staroměstské náměstí).³⁶⁷ Přestože doprovodný program ke spartakiádě byl v době normalizace přinejmenším stejně bohatý jako v padesátých a šedesátých letech, v popisech „mimostrahovských“ aktivit cvičenců chybí známý z prvních spartakiád motiv opulence kulturního vyžití. O tomto aspektu jejich pobytu v Praze pojednávají tiskoviny spíše střídme a velmi obecně. Často reprodukováným motivem se naopak stává zaneprázdněnost cvičenců. Jako příklad lze uvést dialog zmíněné mládežnické čtveřice z Mělníka a Dunajské Stredy v publikaci *Československá spartakiáda 1985*:

„*My máme volno celou neděli, ‘ hlásily dorostenky.*
Jenže to my vstáváme hodinu po půlnoci, brzo ráno cvičíme a den asi prospíme.
Další budiček je zase tak brzo. Snad v úterý dopoledne. ‘

³⁶⁴ Chválný a kol. 1976, cit. d. (poznámka č. 208), nestr.

³⁶⁵ Vítejte v Praze!, cit. d. (poznámka č. 359).

³⁶⁶ Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 31. Viz také článek v *Rudém právu* ze dne 27. června 1985: „*Přijíždějí do svého města, do hlavního města své socialistické vlasti a našim společným přáním je, aby se tu cítili jako doma, jako mezi svými. Jsou mezi svými.*“ (Tělovýchovný svátek celé země. In *Rudé právo*. Roč. 65, č. 149 (27. června 1985), s. 1.)

³⁶⁷ Z tohoto trendu vybočuje upomínková publikace z roku 1975, která se v ilustračním materiálu oddílu věnovaného Praze nezaměřila na památky hlavního města, nýbrž spíše na dopravu, organizační zázemí a volný čas cvičenců. V publikaci se tak nachází například fotografie hlavního nádraží, obchodního domu Kotva, tramvajové točny či vchodu do spartakiádní ubytovny v budově Střední průmyslové školy spojové techniky.

„Jenže to zase zkoušíme my.“
„A co večer?“
„Na Strahově jsme do osmi. Pak už nás vedoucí samotné nikam nepustí.“
„A co čtvrtek na Strahově? My končíme v jedenáct, vy cvičíte až odpoledne.“
„Ale to už je přece generálka! To nejde.“³⁶⁸

O několik stránek dále ve stejné publikaci najdeme dokonce i povzdech: *„Jen toho času kdyby bylo více...“³⁶⁹*

Podobně, jako v ostatních aspektech normalizační sebereprezentace spartakiády, i v kontextu Prahy se dostávají do popředí logistické otázky, na jejichž příkladu se má především prezentovat racionalita a zdatnost státu. V tomto kontextu se město především jeví jako svérázný živel, který je třeba ku prospěchu věci zkrátit a ochočit. Nejzřetelnějším způsobem se tento motiv projevuje v tématu městské dopravy, která se v době normalizace stává pravým leitmotivem spartakiádního zpravodajství. Doba spartakiády je v něm prezentována jako svého druhu výjimečný stav a organizace dopravy jako pokročilé krizové řízení: jak čteme v článku *Vítejte v Praze!*, „[m]nozí řidiči městských autobusů, tramvají a metra museli třeba odložit svou dovolenou, aby spartakiádní režim nebyl narušen“.³⁷⁰ Právě proto je však také příležitostí k tomu dokázat nemožné: *„Když se v úterý na tiskové konferenci dozvěděli zahraniční novináři o tom, že nastupuje „ostrý“ spartakiádní dopravní režim s až dvanáctisekundovými intervaly, mnozí jen nevěřícně kroutili hlavami. Je to vůbec možné? Včera se ukázalo, že je.“³⁷¹* Zkrocené město získává podobu perfektně sestaveného stroje, kde každý pohyb je racionalizován v rámci celkového systému, kvantitativně uchopitelný a prostorově postižitelný. Řízení se ve zvýšené míře podrobují nejen jednotlivá vozidla

³⁶⁸ Demetrovič a kol. 1986, cit. d. (poznámka 187), s. 83.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 91. Striktní rozvrh dne byl ve skutečnosti především výsledkem snahy o disciplinaci mimopražských cvičenců, pro které se v sedmdesátých a osmdesátých letech – spolu s obecným růstem životní úrovně v Československu – rozšiřovaly možnosti různorodé „konzumace zážitků velkoměsta“, což je vedlo k pro organizátory nežádoucí autonomii při volbě volnočasového programu. Viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 325.

³⁷⁰ Vítejte v Praze!, cit. d. (poznámka č. 359).

³⁷¹ Nasbíráno mezi značkami. In *Rudé právo*. Roč. 65, č. 149 (27. června 1985), s. 8.

hromadné dopravy, nýbrž i do nich nastupující lidé.³⁷² „Autobusy jezdí jako hodinky“.³⁷³

4.3 Československo

Deklarovaná celospolečenská povaha spartakiády vyžadovala, aby její mytologie v symbolické rovině zahrnula a osvojila si celou zemi. Podobně jako všechny mýty pracoval ten spartakiádní s představou ohraničeného mytického prostoru, který tvořilo území Československa v jeho tehdejších hranicích. Jak si všímá Mircea Eliade, rozdíl mezi posvátným a profánním prostorem spočívá v kontrastu mezi „významuplností“ prostoru posvátného a amorfnosti prostoru profánního. Projev posvátna ontologicky zakládá svět a poskytuje mu opěrný bod pro orientaci – „[a]by bylo možné ve světě žít, je třeba jej založit; ale žádný svět se nemůže zrodit v ‚chaosu‘ homogenního a relativního profánního prostoru“.³⁷⁴ Zároveň není možné nalézt profánní existenci v ryzí podobě, neboť „i ta nejdesakralizovanější existence nese stále stopy náboženského hodnocení světa“.³⁷⁵ Stanovení prostoru ze své podstaty předpokládá nutnost oddělení chaosu od „nechaosu“. Jak píše Jan Adamowski, fenomén posvátna v kultuře lze chápat šir než ve striktně náboženském smyslu: sakrální rozměr dostávají svým způsobem všechny jevy, které jsou spojeny s mýtem a rituálem.³⁷⁶

4.3.1 Mytické ustanovování prostoru

Integrace prostoru Československa se spartakiádní mytologií se ve velké míře opírala o jeho všestranné zapojení do obřadnosti spartakiády. Umožňovala to specifická koncepce příprav slavností, která, jak jsme detailněji popsali v kapitole 3.2, předpokládala prostorové rozptýlení nácíku i doprovodných akcí. Vznikaly

³⁷² Viz krátký film Rudolfa Mihleho *Zelená pro Strahov*, který napínavě zobrazuje nasazení a fungování tzv. *zelené větve* pražské dopravy, která v roce 1980 zabezpečovala trasu Strahov – I. P. Pavlova – Strahov. Údajně se v onu chvíli jednalo o největší přepravní akci v dějinách světové hromadné dopravy (*Zelená pro Strahov*. [film]. Režie Rudolf Mihle. Československo, 1980).

³⁷³ Nasbíráno mezi značkami, cit. d. (poznámka č. 371).

³⁷⁴ ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Oikumené, 2006, s. 18-19.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 19.

³⁷⁶ Adamowski 1999, cit. d. (poznámka č. 269), s. 225.

takto vhodné podmínky pro zabydlování fyzického prostoru země spartakiádní (a obecněji režimní) mytologií a propojení její symboliky i se specifickou symbolikou konkrétních míst. Předspartakiádní dění předpokládalo založení komplexního mytického prostoru se řadou posvátných míst. Jeho opěrnými body byly lokality nadané zvláštním symbolickým významem v rámci státní mytologie – ať už kvůli svému historickému významu (Dukelský průsmyk a další místa osvobozeneckých bojů z dob druhé světové války, na nichž se zapalovaly spartakiádní vatry, a do kterých byly pořádány turistické výlety; hrad Devín, pod kterým bývala tradičně zahajována akce *Sto jarních kilometrů* či Karlštejn a Lidice, které zaujímaly mimořádné postavení v itinerářích turistických srazů na Džbánu³⁷⁷), významu pro tradici tělovýchovného hnutí (Děčín coby rodiště Miroslava Tyrše) nebo význačnému geografickému statusu (stálíci doprovodných akcí spartakiádního roku byl vyšlap na Rysy, dále pak například horolezecké expedice na tatranské vrchy nebo výlety do jeskyň Českého a Moravského krasu). Z hlediska své symbolické a mytologické závažnosti naplňovalo v tomto ohledu předspartakiádní dění známky ustanovování světa v eliadovském pojetí, kdy se z chaosu profánních lokalit postupným „ohmatáváním“ prostoru stával prostor nejen posvěcený, nýbrž i významuplný. Onen vztah spartakiádní tradice k prostoru dobře vyjadřuje úryvek z jedné z propagačních publikací, na kterém je zároveň znát i zvláštní ráz sekulární rituality spojené se spartakiádní turistikou:³⁷⁸ „Vyrazili ještě když se všude kolem plížilo ranní šero. S úsměvem a s turistickými ranci. Pěšky, na kolech, s loděmi po neklidných hladinách řek. Že cíl je vzdálený? Co na tom. Každý krok, každé ponoření pádla jej přibližuje. Splýváš s přírodou, objevuješ ji, máš příležitost z blízka ohmatat očima historické památky i současnost své vlasti.“³⁷⁹ Podobný přístup se zakládal na předpokladu, že československá krajina skrývá množství výmluvných znaků, které sdělují její posvátný příběh – slovy vypravěče dokumentárního filmu *Československá spartakiáda 1975*: „Dodnes tu najdete památky – symboly utrpení i symboly vítězství, svědky hrdinství, které se odehrálo už dávno, které však nikdy nebylo zapomenuto.“³⁸⁰ Posláním spartakiádní

³⁷⁷ Viz také kapitulu 3.2.

³⁷⁸ Ritualita sportovní turistiky obecně – i mimo kontext jejího přímého vztahu k moci či ideologii – by vydala na samostatný kulturně antropologický a sémiotický výzkum.

³⁷⁹ Chválný a kol., 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 27.

³⁸⁰ *Československá spartakiáda 1975*. [film]. Režie Rudolf Krejčík. Československo, 1975.

obřadnosti jako by bylo tyto „památky“ odkrývat a zpřítomňovat jejich význam v aktuálně žitém životě československého společenství: „*Večer vzplanula vatra na Partizánské louce. Pro tuto generaci už název připomíná jen hodinu dějepisu. Ale snad právě spartakiáda jim může poskytnout názorný příklad, jak sílu mnoha lidí lze spojit k dosažení společného cíle, který přesahuje možnosti jednotlivce.*“³⁸¹

Ústřední figurou pro spartakiádní narativy týkající se prostoru je rovněž figura cesty. V tomto kontextu je nutno zmínit, že se jedná o motiv, na který se v evropské slovesné kultuře a narativní tradici váže mimořádné množství asociací. V tradičních narativních literárních útvarech bývá téma cesty často osou konstrukce textu. V případě spartakiádní mytologie se s figurou cesty potkáme v souvislosti s narativními reprezentacemi příběhů jednotlivých cvičenců a jejich příprav na spartakiádu, a dále také v symbolice spartakiádní štafety. Jestliže se v tradičních narativech s tímto motivem pojí značné množství dějových schémat a typických rysů,³⁸² s některými z nich se potkáme i v tradici spartakiádní. Kromě základní vlastnosti tohoto námětu, jímž je jasně určený začátek a konec cesty, který na sebe zpravidla bere podobu mimořádného cíle putování, setkáme se zde například s typickým pro pohádku či legendu motivem význačné délky cesty. Dorostenka Mária Lacová nastoupí do vlaku, jenž ji unáší „*z Veličné na Oravě přes Vrútky, Žilinu, pořád dál, dál, ku Praze*“.³⁸³ Cestou si srovnává v hlavě zážitky, avšak „*nové dojmy rychle zastihují ty první*“ – až ke kulminačnímu okamžiku dosažení cíle cesty, který „*to všechno přejinačí*“.³⁸⁴ Spartakiádní štafeta „*má projít všemi kraji a okresy, městy a vesnicemi naší země*“, aby všude zvala „*sportovce a cvičence, a vůbec všechny k účasti na události v červnu roku 1975 v Praze, kterou vyvrcholí oslavy 30. výročí našeho osvobození*“.³⁸⁵ Dalším typickým legendárním rysem je segmentární podoba cesty, jejíž jednotlivé etapy vymezují naskytující se překážky a/nebo setkání. V případě příběhu cvičenců plní tuto úlohu zdárné absolvování jednotlivých stupňů nacvičování a lokálních spartakiád i překonání potíží, z nichž je pro spartakiádu nejtypičtější špatné počasí („*To na obvodní*

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² Adamowski 1999, cit. d. (poznámka č. 269), s. 191; srov. také: PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky*. Praha: Ústav pro českou literaturu ČSAV, 1970.

³⁸³ Den dorostenky Márie Lacové, cit. d. (poznámka č. 320).

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ *Československá spartakiáda 1975*. [film], cit. d. (poznámka č. 380).

spartakiádě nám začaly padat i kroupy. Stojíme, díváme se jeden na druhého, ale nikdo se ani nehnul.“³⁸⁶). Na dukelské štafetě v průběhu cesty přibývají další a další stuhy, které „představují stovky pozdravů a závazků“.³⁸⁷ Příznačné je zároveň, že štafeta samotná byla ve svém symbolickém prostorovém rozměru koncipována jako paralela cesty, kterou v roce 1945 urazila osvobozená armáda, a kterou – řečeno slovy komentáře ze zmíněného filmu *Československá spartakiáda 1975* – „přicházela naše svoboda“.³⁸⁸ Přestože se předspartakiádní dění týkalo i regionů na západ, jih a sever od Prahy, spartakiádní tradice po celou dobu své existence nevytvořila rituály, které by podobně rozsáhlým a exponovaným způsobem tematizovaly jiné prostorové celky.

4.3.2 Folklorismus jako metafora země

Téma prostorovosti Československa se v přenesené rovině dostávalo i do námětů předváděných skladeb a oficiální propagace slavností. Pro první spartakiády fungoval jako jedna ze základních metafor jeho rozlohy a rozmanitosti folklorismus, coby emblém tradičního vesnického života a národní tradice. Spojování lidové kultury s národním vědomím tvořilo poměrně silný proud v českém myšlení již od konce 19. století,³⁸⁹ přičemž samotný folklor hojně využívala také oficiální meziválečná státní festivita.³⁹⁰ Po druhé světové válce došlo k obrození charakteristického pro 19. století zájmu o lidovou kulturu a umění coby „tmel“ národní a slovanské identity. Po roce 1948 se odkazování k folkloru stalo

³⁸⁶ Mezi nejmenšími cvičenci. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 173 (24. června 1955), s. 3.

³⁸⁷ *Československá spartakiáda 1975*. [film], cit. d. (poznámka č. 380).

³⁸⁸ Tamtéž.

³⁸⁹ FILIPOVÁ, Marta. Hledání lidovosti: lidové umění a umění lidu v meziválečném Československu. In BARTLOVÁ, Milena a kol. *Co bylo Československo? : Kulturní konstrukce státní identity*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2017, s. 25.

³⁹⁰ Neúměrné a umělé zapojování folklorních prvků do oficiální festivity Československa v roce 1921 sarkasticky komentoval Karel Teige: „*Jaká pastva očí, když vlají národní a slovanské prapory, jimž všechna, jindy šedá nevlídná průčelí vysokých domů jsou ofábořena, a širokými třídami syje se průvod šohajů a galáneček při kterékoliv slavnostní příležitosti, neboť je zvykem projevovat národní vědomí a husitský rys naší kmenové povahy tím způsobem, že na sebe navlékneme slovácký kroj.*“ (TEIGE, Karel. *Nové umění a lidová tvorba*. In VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Avantgarda známá a neznámá : Sv. 1. : Od proletářského umění k poetismu*. Praha: Svoboda, 1971, s. 150; cituji za: Filipová 2017, cit. d. (poznámka č. 389), s. 25).

jednou z dominant oficiálního umění, jež mělo být „*socialistické obsahem, národní formou*“.³⁹¹ Zdeněk Nejedlý spatřoval v lidové tvořivosti prototyp široce dostupné kulturní tvorby – jak psal ve své stati *O lidové tvořivosti*: „*Hledáme-li recept, jak nutno tvořit pro lid, nemůžeme přece pro to nalézt lepší než umění, které si vytvořil lid sám, podle svých potřeb a podle svého obrazu.*“³⁹² Pro folklorismus období stalinismu bylo přitom příznačné propojování lidových motivů se soudobými prvky do podoby umělých žánrových konstruktů, které často měly zřetelně propagandistický charakter.³⁹³ Podobný fenomén se ostatně vyskytl i v některých dalších zemích tzv. východního bloku a v Sovětském svazu, přičemž jeho ideové a sociálněpolitické kořeny byly v každém z těchto států specifické.³⁹⁴

Na strahovském stadionu se v rámci spartakiády folklorně zaměřená vystoupení ocitla dvakrát, a to v podobě samostatných bodů programu v roce 1955 a v roce 1960 (svým stylem navazovala na lidovou tvorbu také skladba pro děti ve věku od 6 do 8 let *Pohádka* z téhož roku).³⁹⁵ V prvním případě mělo vystoupení podobu

³⁹¹ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada. Užití, využití u zneužití folkloru a lidového umění. In BARTLOVÁ, Milena – VYBÍRAL, Jindřich a kol. *Budování státu : Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2015, s. 186.

³⁹² NEJEDLÝ, Zdeněk. O lidové tvořivosti. In NEJEDLÝ, Zdeněk. *Za kulturu lidovou i národní*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 97.

³⁹³ Typickým příkladem tohoto rysu stalinistického folklorismu byl strážnický folklorní festival (v padesátých letech pořádaný pod názvem *Festival Slavnosti lidového zpěvu a tance ve Strážnici*), jehož snahou bylo transformovat tradiční lidové umění a rituály „*do reprezentace národa, který buduje nový společenský řád*“ (HEJMOVÁ, Anna. Festival Slavnosti lidového zpěvu a tance ve Strážnici. In BARTLOVÁ, Milena – VYBÍRAL, Jindřich a kol. *Budování státu : Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2015, s. 236).

³⁹⁴ Viz např. KORDJAK, Joanna. Polska – kraj folkloru? In KORDJAK, Joanna (ed.). *Polska – kraj folkloru?* Warszawa: Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, 2016, s. 11-23.

³⁹⁵ K inspiraci folklorem se měla vrátit Československá spartakiáda 1990, pro niž byla připravena úvodní skladba pro dorostenky a dorostence, který využívala motivů lidových tanců (viz *Televizní noviny* ze dne 31. ledna 1988 – *Před 25 lety*. [online]. 31.1.2013. [cit.23.7.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10132488909-pred-25-lety/213411000110131>). Dále se folklorní motivy čas od času objevovaly na doprovodných *Večerech družby* – například v roce 1985 byla lidovým tancům věnována část vystoupení Fakulty tělesné výchovy a sportu Univerzity Komenského v Bratislavě (viz *Televizní noviny* z 21. června 1985 - *Před 25 lety*. [online]. 21.6.2010. [cit.23.7.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10132488909-pred-25-lety/210411000110621/video/>).

„veselice krojovaných skupin“, v rámci níž se na strahovské ploše předvedly skupiny z různých regionů Československa. Celkem šest tisíc zúčastněných tanečníků se rekrutovalo z pěti set folklorních souborů, z nichž řada vznikla účelově speciálně pro I. celostátní spartakiádu – převážně při domovech osvěty a ROH.³⁹⁶ V roce 1960 se jednalo o původní skladbu s názvem *Píseň rodné země*, která měla znázorňovat tradiční vesnické zvyky. Vystoupení se účastnily soubory Lidové umělecké tvořivosti. Koncepce obou vystoupení zapadala do dobových východisek práce s folklorními motivy, kde se spíše, než na autenticitu kladl důraz na symbolickou využitelnost lidových prvků v intencích režimní mytologie. Svým způsobem zapadala také do vize tzv. „nového regionalismu“, kterou v roce 1949 formuloval Nejedlý,³⁹⁷ a již vyjadřovalo heslo „zesílení centralizace pomocí decentralizace“.³⁹⁸ Ve své obsahové vrstvě představovala konglomerát nesourodých a ahistoricky uspořádaných námětů z různých regionů, které propojovala snaha zobrazit lidové tradice za současného vyjádření aktuální afirmace socialismu, což ilustruje popis vystoupení na I. celostátní spartakiádě, v němž čteme, že „[v]yvrcholením veselice pod pestrými majkami byl společný a vítězný tanec, který vyjádřil ideu jednoty národů Československa ve výstavbě socialistické mírové budoucnosti“.³⁹⁹ V propagačních materiálech a tiskových ohlasech je patrná silná romantizace takto předloženého obrazu lidové kultury coby prezentace pravého pokladu národní tradice („Kdo neviděl, nemůže si představit. Jako by se rozevřely brány luk a strání a všechna ta pestrobarevná krása se vlila na plochu strahovského stadionu. Co kroj a tanec, to obraz bohaté tradice a slávy našich národů, to část bohatého pokladu, který nesmíme nikdy ztratit a jímž se máme stále chlubit.“;⁴⁰⁰ „Krása a bohatství národní lidové tvorby rozbouřily stadion a diváci litovali, že si nemohli jako v divadle vynutit potleskem a voláním opakování.“⁴⁰¹). Folklorní veselice byla taktéž, v kontextu dějin třídního boje,

³⁹⁶ JANČÁŘ, Josef. *Etnografie na Moravě a ve Slezsku v limitech 20. století*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014, s. 70.

³⁹⁷ Viz NEJEDLÝ, Zdeněk. O novém regionalismu. In NEJEDLÝ, Zdeněk. *Za kulturu lidovou i národní*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 105-118.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 117.

³⁹⁹ Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 125.

⁴⁰⁰ *Lidová demokracie*. Roč. 11, č. 159 (3. července 1955), s. 1; cituji dle: Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 127.

⁴⁰¹ Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 130.

vydávána za svérázné svědectví kontinuity kulturních hodnot vytvářených lidovými vrstvami a zároveň i svědectví vítězství socialismu: „*Jde s nimi historie naší země. Na jejich krojích jsou pradávné prvky tvořivosti lidu, tytéž stehy na vyšívání, jaké vytvářely rozpíchané prsty dívenek, jež dorostly a zestárly ještě za roboty... Dožil zadostiučinění pěvec Slezských písní. Není už bídy pod Beskydem, hrdě se nesou valašští a lašští chlapci, a sklánějí-li přece v tanci hlavu – tož před svou krasavici...*“⁴⁰² V neposlední řadě byla společná prezentace folklorních artefaktů z celé republiky chápána jako emblém silného pouta, které spojuje český a slovenský národ: „*Češi a Slováci se na Strahově setkali, aby společným veselím oslavili radostný život v celé republice a aby navázali ještě těsnější, ještě přátelštější pouta mezi oběma našimi národy.*“⁴⁰³ V poněkud kolonialistickém duchu byla v kontextu oněch reprezentací zdůrazňována především estetická výjimečnost a jistá „exotičnost“ slovenské lidové kultury, což se ostatně projevovalo v propagaci prvních spartakiád i v obecnějším měřítku – například publikace *První celostátní spartakiáda* uvedla jako ilustraci spartakiádního nácviku a propagace slavností na Slovensku fotografie dětí a žen v tradičních krojích.⁴⁰⁴

4.3.3 Normalizační emblematicizace

Způsob zobrazování Československa v se spartakiádou spojených tiskovinách se výrazně proměnil v době normalizace, kdy se typickým prvkem propagačních publikací stal obrazový materiál, který měl plnit funkci obecné vizuální reprezentace země – jakési zhuštěné „reklamy na Československo“. Nejrozsáhlejší a zároveň nejexplicitnější podoby dosáhla tato část v publikaci z roku 1975, která obsahovala oddíl nadepsaný „*Československo 1975*“. Oddíl otevírala fotografie

⁴⁰² Záříš v kráse, země má. In *Zemědělské noviny*. Roč. 11, č. 160 (3. července 1955), s. 1.

⁴⁰³ Ej, ztepilí šuhaji v čižmách vy, ej, děvčata v suknici rudé. In *Práce*. Roč. 11, č. 160 (3. července 1955), s. 2.

⁴⁰⁴ Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 16 (viz Příloha č. 2 této práce). Jak píše Roubal, ze Slovenska se ozývaly hlasy protestující proti reprezentování Slováků a slovenské kultury pomocí folkloru (viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 148). Roubal cituje článek Vladimíra Mináče, který se v roce 1958 v teigovském duchu ohrazoval proti „*nesnesitelné tíze folkloru*“ a „*folklorním rentiérům*“, kteří těží z reprezentace Slováků navenek „*jako ,národa ovčáků z holými břichy‘ vyrábějících krpce a pějících písně z holin*“ (MINÁČ Vladimír. *Tíha folkloru*. In *Literární noviny*. Roč. 7, č. 12 (březen 1958), s. 1; Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 148).

dukelského památníku Československého armádního sboru, který doplňovala tematická báseň Kamila Bednáře – zakončena příznačnou výzvou k „*otevření dokořán budoucnosti*“.⁴⁰⁵ Následoval výběr 21 fotografií, z nichž každá plnila úlohu emblému určité dimenze současného československého státu v oblasti přírodní (snímky zachycující českou a slovenskou krajinu), hospodářské (průmyslové závody, kombajny při žních), společenské (stanice metra Gottwaldova⁴⁰⁶), historické (pražské a bratislavské panorama, vystoupení folklorních souborů), politické (vojenská přehlídka na Letné, slavnostní zasedání centrálních státních a stranických orgánů k příležitosti výročí osvobození Československa, setkání ÚV KŠC a vlády se zástupkyněmi a zástupci žen a mládeže, okamžik složení prezidentského slibu Gustavem Husákem) a kulturní (interiér koncertní síně, propůjčení titulu národní umělkyně pěvkyni Miladě Šubrtové). Jako příznačný se jeví důraz na dobovou socialistickou festivitu, který vyjadřovalo zařazení snímků vztahujících se k jednotlivým významným dnům v režimním kalendáři. Za výraz zesílené snahy o zdůrazňování legitimacy pookupačního zřízení lze považovat bezprecedentně velký prostor věnovaný vizuálním reprezentacím nejvyšších politických orgánů – v čele s čerstvě nastoupivším do funkce prezidentem Husákem,⁴⁰⁷ jehož fotografii doprovázela citace z projevu předsedy Federálního shromáždění Aloise Indry, který vedle „*dlouhých let života*“ a „*pevného zdraví*“ přál prezidentovi také „*mnoho radosti z úspěchů [...] společné práce [...] pro nerozborné přátelství se Svazem sovětských socialistických republik a s ostatními státy socialistického společenství*“.⁴⁰⁸ Výběr vizuálních odkazů k přítomnosti Československa symbolicky uzavírala velkoformátová fotografie rozesmátých předškoláků coby emblém šťastné budoucnosti země.

⁴⁰⁵ „*Jen nezakalme paměť dnů,/ kdy lidskost měla na kahánku./ Dodnes po horách,/ po dolách leží odhozen/ nesmírný zakrvavený obvaz/ synů daleké země, kdož obětovali se pro nás./ Nehmotný pomník snů pravdy,/ pomník z hmoty slz a přísah./ Neporazitelný./ Klíče, nezrezivělé klíče/ k budoucnosti jsou zde./ Otevřme dokořán.*“ (Chválný a kol. 1976, cit. d. (poznámka č. 208), nestr.)

⁴⁰⁶ Stanice i celá linka C byly uvedeny do provozu 9. května 1974. V době, ke které se vztahuje publikace, se tedy jednalo o nový (a v oficiálním diskurzu hodně tematizovaný) fenomén, který byl zdůrazňován jako symbol technické vyspělosti země.

⁴⁰⁷ Husák byl zvolen prezidentem 29. května 1975.

⁴⁰⁸ Chválný 1976 a kol., cit. d. (poznámka č. 208), nestr.

Rozsáhlý (byť v explicitní rovině nijak nevydělený) oddíl fotografií tematizujících Československo obsahovala rovněž upomínková publikace z roku 1985. Poněkud inovativním způsobem se zde pracovalo s vizuálně vyjádřenou figurou příměru: k jednotlivým snímkům představujícím přírodní úkazy nebo různé aspekty života země byly přiloženy fotografie zachycující konkrétní skupiny spartakiádních cvičenců a cvičenek. Tematika fotografií byla ve srovnání s publikací z roku 1975 výrazně abstraktnější (květiny, geografický neidentifikovatelný výhled na louku, nepopsané momentky z dílen a závodů). Zároveň se zde v symbolické rovině zřetelně pracovalo s genderovými a profesními stereotypizacemi. Snímky dorostenek a mladších žákyň tak byly umístěny vedle obrazů květin a sošek, fotografie dospělých žen pak vedle snímku zachycujícího výrobu křišťálové vazy. Fotografií mladších žáků naopak doprovázel obraz otevřeného prostranství, portrét dospělého mužského cvičence – obraz jisker, a snímek z vystoupení vysokoškolských studentů – interiér technického pracoviště či laboratoře. Oddíl uzavírala šestice samostatných fotografií české a slovenské krajiny, krojovaného vystoupení a výhledů na Bratislavský i Pražský hrad.

Příznačná pro normalizační spartakiádní festivitu i její reprezentace byla snaha o vyváženou tematizaci českého a slovenského dědictví a Čech i Slovenska obecně. Ta se projevovala nejen ve výběru reprezentativních fotografií, kde český obraz takřka vždy doplňoval jeho slovenský ekvivalent (Praha a Bratislava, české a slovenské lidové kroje, charakteristický pohled na údolí Vltavy a panorama Tater), nýbrž i v jazyce a vydavatelské koncepci publikací. Až do roku 1975 se spartakiádní propagační publikace vydávaly zásadně odděleně v českých a slovenských verzích, přičemž se jednalo nikoliv o pouhé jazykové mutace stejných materiálů, nýbrž o zcela samostatné knihy. Od roku 1975 začaly být naopak spartakiádní upomínkové publikace koncipovány zřetelně dvoujazyčně a vydávány v koprodukcí pražského nakladatelství ČSTV Olympia a bratislavského tělovýchovného nakladatelství Šport. V rovině spartakiádní obřadnosti byl vyjádřením téže myšlenky způsob uspořádání slavnostního průvodu, v jehož čele symbolicky pochodovaly delegace Prahy a Bratislavy.⁴⁰⁹ V podobném duchu se se snahou o zachování rovnováhy mezi reprezentacemi Česka a Slovenska pracovalo v novinových článcích, ve kterých jako častý motiv najdeme slovní spojení

⁴⁰⁹ JELÍNEK, Jan – SOSENKA, Ladislav. Mládí a radost v ulicích Prahy. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 152 (30. června 1985), s. 1.

zdůrazňující souřadné postavení symbolických center obou částí federace („*Češi a Slováci*“, „*Praha a Bratislava*“, „*muži a ženy od Aše po Košice*“). V metaforické rovině se onen binární symetrický vztah dostává někdy téměř na úroveň obrazu jakési dialektické kosmické úplnosti. Pouto mezi Čechy a Slováky jako by bylo nepřímo přirovnáváno k vzájemnému doplňování se ženského a mužského principu (vzpomeňme si na setkání dvou chlapců z Mělníka se dvěma dívkami z Dunajské Stredy, zaznamenané v publikaci *Československá spartakiáda 1985*) či těla a ducha („*Prezentovala se vyspělost těla i ducha Čechů a Slováků*“⁴¹⁰).

⁴¹⁰ Tamtéž.

5. Spartakiáda a příběh: děti a mládež jako příklad kolektivní postavy mytického vyprávění

Přestože spartakiádní tradice generovala větší množství mytických vyprávění, interpelativní povaha jejího vyznění (která, jak píše Barthes, je inherentní součástí novodobého mýtu) se v nejkondenzovanější podobě vyjevovala ve způsobech, jakými byly do s ní souvisejících narativů zahrnovány jednotlivé cvičící skupiny. Jejich mytizace coby vzorků reprezentujících celou společnost hrála přitom v rámci mocenského působení režimu dvojí roli: zaprvé napomáhala konsolidaci rituálního společenství, zadruhé pak utvářela zřetelný katalog norem vztahujících se k jednotlivým skupinám československé společnosti. Ty měly formovat identitu každého jednotlivce nejenom coby občana socialistického státu, nýbrž také jako zástupce konkrétní (ať už věkové, genderové nebo sociální) kategorie. Jestliže, slovy Judith Butler, materializace identity se uskutečňuje především v bezprostřední návaznosti na její performování a s ním spojená očekávání, konkrétní pojetí cvičících skupin ona očekávání zdůrazňovalo a upevňovalo. Spartakiáda tak ve své mytické i performativní vrstvě napomáhala artikulaci podrobných požadavků týkajících se žádoucí podoby společnosti – ať byl jejich původcem režim (chápaný jako institucionalizovaná mocenská struktura) nebo většinová společnost samotná. Mocenskou a normativní povahu těchto představ, stejně tak jako její historické proměny i napětí mezi sociálně inženýrskými ambicemi režimu a konsenzuálními společenskými normami lze patrně nejlépe sledovat na příkladu zapojení dětí a mládeže do spartakiádních slavností.

Jak píše Vladimír Macura, „[d]ěti a mládež byly tradičním a v celkové emblematické socialismu často využívaným a zneužívaným symbolem nové epochy [...]“. ⁴¹¹ Přestože se historicky jedná o významně zastoupený motiv v rozmanitých typech propagandy, v rámci socialistické ideologie byla symbolika spojená s dětstvím a mládím nadána množstvím specifických významů. Mládež byla „představována jako generace komunismu, nezatížená minulým dědictvím, generace vzorová, která v sobě dokonale ztělesňuje nové ideály.“ ⁴¹² Jako taková představovala lákavý námět pro afirmativní rituální praktiky režimu. Zároveň tvořily motivy dětství a mládí – coby emblémy budoucnosti, ale i zranitelnosti a tvárnosti – ze své podstaty snadný

⁴¹¹ Macura 1992, cit. d. (poznámka č. 130), s. 72.

⁴¹² Tamtéž.

základ pro interpelativní rétoriku. Vzhledem k zvláštnímu zaměření spartakiádní mytologie na konkrétní teleologický výklad dějin i obecné ambicí pojmut v rámci slavností celistvé svědectví o stavu společnosti zaujímaly tyto motivy na spartakiádách vždy ústřední místo. V pragmatické rovině představovali pro pořadatele slavností mladiství cvičenci také podnětný „materiál“ coby snadný objekt výchovného působení a zároveň skupina, pro jejíž komplexní začlenění do nácviku šlo (na rozdíl od dospělých cvičenců) jednoduše využít přirozeného disciplinačního potenciálu školního prostředí.

V následující části práce se pokusíme o detailnější pohled na roli dětí a mládeže jako kolektivního hrdiny mytického vyprávění a symbolické využití s nimi spojených motivů v reprezentacích spartakiády v padesátých letech i v období normalizace. Jako materiál pro analýzu nám poslouží jednotlivá vystoupení uskutečněná v rámci I. celostátní spartakiády a Československé spartakiády 1980 i jejich tiskové ohlasy.

5.1 „Nová směna“ a kolektivistický ideál padesátých let

Během I. celostátní spartakiády byly z celkového počtu devíti dnů vystoupením dětí a mládeže vyhrazeny úvodní čtyři dny slavností. Celkem 333 458 cvičenců⁴¹³ rozdělených do věkově a sociálně vymezených skupin⁴¹⁴ předvedlo opakovaně deset skladeb.

Dny mládeže zahájilo vystoupení „*do sněda opálených*“⁴¹⁵ dorostenců škol, kterého se zúčastnilo 48 000 žáků středních a odborných škol.⁴¹⁶ Skladba, která se

⁴¹³ Šterc 1975, cit. d. (poznámka č. 89), s. 48.

⁴¹⁴ Nejmenší žáci ve věku 6-7 let, mladší žactvo (8-11 let), starší žactvo (12-14 let), dorostenky škol, dorostenci škol, dorost ROH, dorost DSO Sokol, dorost z učilišť.

⁴¹⁵ Havlíčková – Příbáň 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 12. Motiv opáleného těla se v textových reprezentacích spartakiády vyskytoval nadmíru hojně jak v roce 1955 (o úchvatném pohledu na „*zdravá, silná, opálená těla naší mládeže*“ jako dominantním vizuálním dojmu z I. celostátní spartakiády psal například redaktor *Literárních novin* Ludvík Veselý – viz VESELÝ, Ludvík. Hrdost lidu. In *Literární noviny*. Roč. 4, č. 27 (červenec 1955), s. 2), tak i v pozdějších letech, kdy byl nejčastěji zmiňován v kontextu předvádění polonahých těl armádních cvičenců (viz Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 213-214). Lze v tomto zaujetí najít zvláštní kontinuitu s Tyršovou estetikou a jeho nadšením pro antický kánon tělesné krásy.

⁴¹⁶ Mucha 1956, cit. d. (poznámka č. 145), s. 73. Jak referovalo *Rudé právo*, premiérového vystoupení se zúčastnili také v Československu pobýující Korejci. Autoři článku uváděli, že

v pohybové rovině opírala o prostná cvičení sokolského typu, znázorňovala zároveň jednotlivé aspekty života a aktivity mládeže: práci, branná cvičení, zábavu. Cvičení doprovázela hudba (obohacena o zvuky asociující pracovní aktivity – např. údery kladiva⁴¹⁷) a recitace kratších veršovaných celků:

*„Do květů bezu, bílých kalin,
když národ svorně stál,
svobodu poslal soudruh Stalin
a novou cestu ukázal!“;*

*„My nepříteli dobře známe,
hrozí nám válkou každý den!
K obraně vlasti síly dáme,
buď každý na boj připraven!“;*⁴¹⁸

*„Pro šťastný zítřek zem se tavi
a teď už navždy patří všem.
Jen kdo je silný,
jen kdo je zdravý,
jde k práci vesele,
jde k práci dobře připraven.“*⁴¹⁹

Následovala skladba pro nejmenší děti s názvem *Zlatá brána*, která pohybová cvičení kombinovala s reprodukovanou hudbou a verši. Divácky vděčné vystoupení mělo sofistikovaný námět. Střídaly se v něm obrazy obvyklých dětských her založených na nápodobování zvířat i přírodních jevů (hra na žáby a čápy, vzájemné obíhání na způsob oblétování květů hmyzem) se složitějšími pohyblivými obrazci (obraz myši utíkající před kocourem) a výjevy z moderního života (jako rozcvička

„[ř]ada korejských studentů v Československu nacvičovala a vystupovala [také] na dílčích spartakiádách“ (Mládí, radost, mír zní Strahovem. In Rudé právo. Roč. 35, č. 173 (24. června 1955), s. 2-3).

⁴¹⁷ Tamtéž.

⁴¹⁸ Havlíčková – Přibáň 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 12.

⁴¹⁹ Mládí, radost, mír zní Strahovem, cit. d. (poznámka č. 416).

nebo pohyblivé obrazce představující dopravní řád). Skladba vrcholila tzv. „Zlatou bránou“, tedy cvičením, v němž rozdělené do zástupů děti udělaly pohybující se brány. Před každou bránou kráčelo dítě s modrou vlajkou, na které byla vypodobena bílá holubice. Závěr doprovázely recitativy: „*Děti, za mnou zlatou branou, dál do míru, dál do štěstí, dál do zlata vpřed*“; „*Ať bílá holubička dá se cestou do sluníčka v let! Ať od nás pozdravuje celý mladý svět!*“⁴²⁰ Námět další skladby pro děti z třetích až pátých tříd s prostým popisným názvem *Cvičení s krychlemi* byl výrazně moderní. Skladba sestávala z cvičení s barevnými krychlemi, z nichž děti posléze vystavěly „*piliř, zeď, vysokánskou pyramidu, strmé a odvážné mosty*“⁴²¹, přičemž v druhé části vystoupení předvedli cvičenci i svého druhu slavnostní přehlídku: „*Jeden bere druhého za ruku, devítičlenné celky se spojují vždy postupně tak, až splynou v souběžné řady, protínající celé cvičiště. Nad celým stadionem zaznívá finále hudebního doprovodu. [...] Chlapci a děvčata se napřímí a v jedné ruce zdvihnou vstříc k obloze své barevné krychle. A strnou v pozorném postoji.*“⁴²²

Úvodem k druhému dni slavností byl tzv. *Společný nástup mládeže*, který soustředil 40 000 cvičenců a cvičenek z řad žactva i dorostu. Vrcholem krátkého vystoupení bylo vytvoření na cvičišti obrazce s červenomodrým nápisem „*ČSR – SSSR – 1945-1955*“ na žlutém pozadí. Následující vystoupení dorostu (až na dorost ROH, jehož cvičení sestávalo vesměs z klasických prostných) pracovala taktéž s konkrétními náměty. Dorostenky škol v zelených delších sukních a bílých halenkách předvedly tanečná cvičení se stuhami, které doprovázel recitativ:

*„Za mladost, za radost, za zdraví,
za zpívající dílny,
za moře klasů, za šum vod,
toto jsou přísahy, díky a pozdravy,
mír naší zemi,
za život krásný, za život silný,
ej, na pochod!“*⁴²³

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² Tamtéž.

⁴²³ Na stadionu rozkvetlo jaro. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 2.

Skladba dorostenců a dorostenek ze sokolských tělovýchovných jednot se zakládala na základních cvičebních prvcích a barevném rozlišení jednotlivých cvičenců. Pomocí seskupení do větších celků byly vytvořeny velké obrazce, znázorňující vesnickou krajinu: zlaté lány a chrpy. Cílem sestavy cvičení bylo znázornění přirozených proměn obilného pole: postupného růstu obilí a jeho kolébání v letním větru. Skladba končila společným pochodem.⁴²⁴ Oproti tomu se skladba mládeže z učilišť státních pracovních záloh⁴²⁵ – nazvaná příznačně *Nová změna nastupuje* – zakládala na urbánním námětu. Po úvodním pochodu vytvořili modře a bíle oblečení cvičenci obou pohlaví obrazce v podobě kruhů – proměňujících se strojních a ozubených kol, napojených pomocí řemenic na centrální, největší kruh. Použití jako cvičební pomůcky kovových týčí umožnilo doplnit cvičení o zvukové efekty (jak psal autor zprávy v Rudém právu: „*Kovové týče, narážejíce do sebe, třaskavě zvoní. Krásná píseň – píseň práce pro republiku a mír.*“⁴²⁶). Vystoupení plynule přešlo v přehlídku lidových tanců.

Dny mládeže završilo cvičení posluchačů hornické školy v Duchcově, kteří předvedli náročnější akrobatická cvičení na vysokých hrazdách. V závěru utvořili cvičenci obrovskou pěticípu hvězdu, v jejímž středu byli vyzdviženi chlapec a dívka s československou a sovětskou vlajkou. Ty byly následně doplněny o velké obrazce vlajek a hesla: *Dík SSSR, Dík KSČ a Mír* – vytvořené s použitím složitějších kovových a dřevěných konstrukcí, na něž se vyšplhali cvičící.⁴²⁷

Společným prvkem všech zmíněných skladeb je jasné zaměření na zobrazování explicitních symbolů (v čemž se estetika cvičení I. spartakiády zřetelně odlišovala a vymezovala od estetiky předcházejících všesokolských sletů – spíše než na obraznost a sdílení symbolického obsahu orientované na předvedení fyzické

⁴²⁴ Havlíčková – Přibáň 1955, cit. d. (poznámka č. 144), s. 15.

⁴²⁵ Institut státních pracovních záloh, zřízený zákonem z 19. prosince 1951, byl svého druhu pedagogickým experimentem, jehož účelem bylo zajistit stálý příliv kvalifikovaných zaměstnanců do důležitých hospodářských odvětví a na úrovni učňovského školství pružně reagovat na měnící se potřeby průmyslu. Zákon dával Ministerstvu pracovních sil právo zřizovat odborná učiliště a školy závodního výcviku a rozmisťovat jejich absolventy dle „*potřeb jednotného hospodářského plánu*“ (viz Zákon č. 101/1951 Sb. O státních pracovních zálohách).

⁴²⁶ Slavná přehlídka mládí a krásy pokračuje. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 1-2.

⁴²⁷ Tamtéž.

zdatnosti cvičenců). Ústředními estetickými prvky, kolem nichž vznikaly jednotlivé pohybové sestavy, jsou emblémy socialistické ideologie a dělnického hnutí: pracovní úkony, stroje (či jejich součásti), pěticípá hvězda, národní a mírové vlajky. Jako pozoruhodný estetický prvek se jeví i použití konkrétních barev, založené buďto na jejich jasné sémantizaci (modrá jako barva dělnictva), anebo výraznosti: oproti pozdějším spartakiádám naprosto chybí barvy kognitivně a interpretačně náročnější, např. fialová, šedá či růžová. Stejným způsobem příznačná je i podoba nápisů a hesel, v nichž můžeme pozorovat typické pro jazyk totalitních režimů tíhnutí k formulacím, jež nelze z jazykového hlediska relativizovat ani rozporovat (absence atributů a slovesa znemožňuje vytvoření opozita k dotyčnému tvrzení).⁴²⁸ Z kompozičního hlediska je zajímavé rozdělení cvičenců do skupin a přiřazení jim jednotlivých tematických prvků. Vedle z organizačních i zdravotních důvodů předvídatelného klíče, jimž je věk cvičenců, se zde uplatňuje rozlišení dle sociálního původu a předpokládané budoucí profese: zvláště cvičí dorost ze státních pracovních záloh a zvláště vesnická mládež. Téma skladby se přísně odvíjí od onoho zařazení cvičící skupiny, což přispívá k cílovému dojmu, že jednotlivé skladby jsou jakousi kolektivní promluvou s danou skupinou jako jejím subjektem. Obsahem promluvy je výpověď o každodennosti (rolnická krajina, dětské hry a pohádky, práce v průmyslu) a hodnotách (afirmace míru a zdůraznění vděku), zároveň ale i o budoucnosti cvičenců (dorostenci znázorňují emblémy svých budoucích povolání, nepřímo se téma budoucího dospělého života projevuje i ve skladbě pro starší žáky⁴²⁹) a jejich znalostech (při předvádění dopravního řádu nejmenšími cvičenci hlas z reproduktorů vyzývá: „*Ukažme teď velkým lidem, jak známe dopravní řád.*“⁴³⁰). Není náhodou, že nejsložitější a vizuálně nejpůsobivější vystoupení Dnů mládeže patří dělnické mládeži – jakožto předpokládané budoucí vůdčí síle státu. Stejně tak jako záměr působí svěřením obsahově abstraktnějších skladeb sociálně diferencovanějším kolektivům dorostenců a dorostenek škol.

⁴²⁸ Viz REBOUL, Olivier. Kiedy słowo jest bronią. In GŁOWIŃSKI, Michał (ed.). *Język i społeczeństwo*. Warszawa: Czytelnik, 1980, s. 299-334.

⁴²⁹ Viz také články v Rudém právu: „*Ted' jako by si ty tisíce chlapců a děvčat uvědomily, že se jednou stanou mistry, vědci, inženýry, novátory...*“ (Mládí, radost, mír zní Strahovem, cit. d. (poznámka č. 416)); „*Nová směna nastupuje... Devět tisíc čtyři sta budoucích horníků, strojařů, stavbařů a stavbařek, železničářů pochoduje s rozevlátými prapory.*“ (Slavná přehlídka mládí a krásy pokračuje, cit. d. (poznámka č. 426).)

⁴³⁰ Mládí, radost, mír zní Strahovem, cit. d. (poznámka č. 416).

V motivické vrstvě je, kromě soustředění se na komunistickou symboliku, stěžejním důraz na symboly blahobytu: znázornění rozmanitých dopravních prostředků či staveb jako znaků technologického pokroku nebo obilí jako symbolu hojnosti. Doplnují je nadčasové motivy spojené s pojmy štěstí, zdraví a bezstarostnosti: květy, louka, dětská hra, tanec. Důležitým kontrapunktem je však zařazení do skladeb pochodů a branných cvičení jako poukazu na bdělost a obranyschopnost mladé generace, a to včetně explicitní deklarace: „*My nepřítelé dobře známe*“ (jako svého druhu připomenutí existence nepřítele se dají číst i motivy lovu ve skladbě pro nejmladší děti). Z hlediska programu jako celku se jako samostatný kompoziční prvek jeví i do čtyř dnů rozložené opakování jednotlivých skladeb – ovšem v provedení pokaždé jiných cvičenců. Opakovatelnost pohybů a sdělení ve spojení s explicitně přiznaným střídáním různých skupin účastníků asociuje na jedné straně svého druhu rytmičnost a jistotu dobře řízeného výrobního procesu a směnného provozu, na druhé straně zdůrazňuje kolektivnost a jednotnost – kdy pro identifikaci subjektu sdělení není důležitá osoba konkrétního mluvčího, nýbrž jeho obecné charakteristiky a širší společenský kontext aktivity.

V novinových ohlasech na spartakiádní Dny mládeže se dá odlišit několik ústředních motivů. Prvním z nich jsou témata štěstí a radosti. Zřetelně se projevují už v titulech článků: *Přehlídka síly, radosti a krásy; Mládí, radost, mír zní Strahovem; Píseň o šťastných dětských dnech; Mládí znovu rozjásalo Strahov; Vystavíme si šťastný život*. Radost a bezstarostnost fungují jako jedna z esenciálních vlastností dětství samotného („*A málokdo odolal, aby se z té studné dětské radosti nenapil. Hrály si na zvířátka, tančily na motivy lidových písní a dělaly to tak vážně a opravdově, jako vážně před deseti měsíci překročily školní práh. Diváci se s nimi vrátili do dětských let [...].*“⁴³¹), zdůrazňuje se ovšem i jejich vztah k objektivním podmínkám. V tomto kontextu se autoři článků nejčastěji uchylují ke srovnání soudobé situace s poměry za první republiky: „*Člověku se maně vybavuje vzpomínka na to, o čem hovořil před několika dny na stránkách Rudého práva náčelník maninské spartakiády soudruh Beránek. Psal o bledých, podvyživených dětech pražských proletářů, které před 34 lety vystoupily na maninské spartakiádě. A dnes – jaký je to rozdíl!*“⁴³² „*Dětství nás proletářů z vesnice bylo zakřiknuté, nesmělé, plné bázlivosti, ostychu a věčně nenasycené, hladové. Za bohatými*

⁴³¹ Děti znovu okouzly Zlatou branou. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 1.

⁴³² Slavná přehlídka mládí a krásy pokračuje, cit. d. (poznámka č. 426).

výklady obchodů, za okny a portály velkoměstských domů byla tehdy jen studená nelidská cizota. [...] Na naší tváři byl tenkrát napsán třídní původ, a proto tě nepřivítal ani vlídný pohled, ani laskavé slovo. Dnes vidíme jiné dětství, jiné mladí.“⁴³³ Radost ovšem nepramení pouze z uspokojení základních potřeb a obecné rovnosti, nýbrž i z aktivity: „Ano, takoví jsme! Ale umíme se i radovat, vždyť jsme šťastná mládež budovatelů socialismu.“⁴³⁴ Je vydávána za jakýsi přirozený úděl socialistického člověka: zatímco se některé československé vesnice „teprve za vlády lidu probudily k radostnému životu“,⁴³⁵ nynější socialistické děti „rostou do radosti“⁴³⁶. Spartakiáda je oslavou onoho štěstí. Jejím účelem není pouze navodit pozitivní atmosféru či naplnit životy jejích účastníků a diváků, nýbrž hlavně podat přesvědčivé svědectví o již nastolených poměrech a o podstatě života v socialismu: „před očima pracujících ze všech koutů země se rozvine nádherný obraz toho, jak krásné a zdravé máme děti a mládež“⁴³⁷, „jak je to pravdivé a krásné! Naše sedmileté a osmileté děti [...] zobrazují každodenní život naše země.“⁴³⁸ Důvodem k blaženému pocitu je přitom i samotná budovatelská zkušenost: „Dětské dlaně vrší kostku na kostku a náhle vyrůstá uprostřed zeleně stavba. Nová elektrárna, škola, obytný dům – kdo ví? Do šířky i do dálky je jich rozseto jako máků a ve všech sídlí radost a štěstí jako v té naší zemi.“⁴³⁹ Článek popisující jeden den ze života slovenské cvičenky uzavírá jeho autorka příznačným: „Škola v Grafické ulici na Smíchově ztichla. Skončil jeden z mnoha šťastných dnů naší mládeže.“⁴⁴⁰

Přestože se někteří autoři rozplývají nad tím, „jak bezstarostná jsou dnes léta dětství“,⁴⁴¹ stejně jako v samotných spartakiádních skladbách, i v novinových komentářích je tento motiv vyvážen varováním: „Ale radost neznamena bezstarostnost. Ani v naší oslavě desetileté svobody a v naší upřímné a hluboké touze po míru není a nesmí být bezstarostnosti. Je třeba bdít, je třeba bojovat za

⁴³³ Příval mladosti, cit. d. (poznámka č. 339).

⁴³⁴ Mládí, radost, mír zní Strahovem, cit. d. (poznámka č. 416).

⁴³⁵ 40.000 chlapců a děvčat nastupuje... In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 1.

⁴³⁶ Píseň o šťastných dětských dnech. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 1.

⁴³⁷ Přehlídka síly, radosti a krásy. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 172 (23. června 1955), s. 1.

⁴³⁸ Mládí, radost, mír zní Strahovem, cit. d. (poznámka č. 416).

⁴³⁹ Vítězné mládí naší krásné vlasti In *Svobodné slovo*. Roč. 11, č. 152 (26. června 1955), s. 3.

⁴⁴⁰ Den dorostenky Marie Lacové, cit. d. (poznámka č. 320).

⁴⁴¹ Přehlídka síly, radosti a krásy, cit. d. (poznámka č. 437).

*mír, zmařit úklady těch, kteří by chtěli lidstvo uvrhnout do nové bouře.*⁴⁴² Spartakiádní aktivity nemají být samoúčelné, nýbrž mají být jakousi prověrkou fyzické i morální⁴⁴³ zdatnosti lidu. V socialistické společnosti, v níž je každé skupině i každému jednotlivci určen přesně vymezený úkol, i děti a mládež si musí být vědomí svého „*velikého poslání*“, jehož naplnění od nich „*očekává lid*“.⁴⁴⁴ Základními vlohami spartakiádního cvičence bez ohledu na věk jsou zodpovědnost a kázeň. Proto je v člancích věnován rozsáhlý prostor popisům příprav a jejich celkové náročnosti.⁴⁴⁵ V reportážích samotné děti ujišťují o tom, že se připravovaly poctivě,⁴⁴⁶ stejně tak, jako o své zkušenosti a výdrži – viz například výpověď malé cvičenky Alenky Halerové: „*Copak děšť! [...] To na obvodní spartakiádě nám začaly padat i kroupy. Stojíme, díváme se jeden na druhého, ale nikdo se ani nehnul. To tak, pokazit spartakiádu!*“⁴⁴⁷ Současně s nadšeným hodnocením vystoupení je zdůrazňováno, že kýženého výsledku bylo dosaženo především svědomitým nácvikem, doprovázeným ukázněným přístupem k ostatním oblastem každodenního fungování – kupříkladu k chování a udržování čistoty.⁴⁴⁸ Na děti a mládež je pohlíženo jako na „druhou směnu republiky“,⁴⁴⁹ a tak ani v kontextu spartakiádní přípravy nepřekvapí používání pojmů převzatých od údernického hnutí. V článku *Slavná přehlídka mládí a krásy pokračuje* doslova čteme, že: „*tak jako na pracovištích a ve školách stala se soutěž i na cvičišťích hybnou silou*“.⁴⁵⁰ Kázeň je výsledkem správné výchovy („*To nejsou rozmazlené děti tatínků a maminek, kteří se zhlíží jen v tom svém. To je nádherná mládež z našich škol, jež v takovém množství ukázněně předvádí složité nástupy, krásné cvičení a ukázněný*

⁴⁴² KOPECKÝ, Jan. Pohled se Strahova. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 173 (24. června 1955), s. 3.

⁴⁴³ Třetí den slavné celostátní spartakiády. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 1.

⁴⁴⁴ Přehlídka síly, radosti a krásy, cit. d. (poznámka č. 437).

⁴⁴⁵ „*Vždyť mnozí z těch nadšených cvičenců se poctivě připravovali už v zimě, mnohde v nevytopených místnostech.*“ (Mládí znovu rozjásalo Strahov. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 1-2.)

⁴⁴⁶ STANO, Jiří. Praha zdraví naše nejmladší. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 173 (24. června 1955), s. 3.

⁴⁴⁷ Mezi nejmenšími cvičenci, cit. d. (poznámka č. 386).

⁴⁴⁸ Slavná přehlídka mládí a krásy pokračuje, cit. d. (poznámka č. 426).

⁴⁴⁹ *Rudé právo*. Roč. 35, č. 176 (27. června 1955), s. 1.

⁴⁵⁰ Slavná přehlídka mládí a krásy pokračuje, cit. d. (poznámka č. 426). Autor článku se zmiňuje i o využití motivačních přístupů údernického hnutí v praktické organizaci života ve spartakiádních ubytovnách – vyhlášení „soutěže v čistotě“ a uvádění jmen konkrétních cvičenců jako vzorů.

odchod.⁴⁵¹), konečným cílem je ovšem osvojit si ji natolik, aby se stala přirozenou dispozicí člověka a součástí jeho běžného chování: „Živé kruhy cvičenců se zaklánějí, točí se, jako by říkaly: Tak začíná náš den – ranní rozcvičkou.“⁴⁵² Internalizovaná disciplína se materializuje v geometrických útvarech a dostává na úroveň ideálu, který svou hodnotou převyšuje abstraktní exaktnost „běžné“ geometrie: „Jako mohutná žlutá a modrá, bílá a červená vlna se válí chlapci a děvčata na rozsáhlé cvičišť. Přímé řady, protínající se úhlopříčkami i příčkami, se skládají v podivuhodný ornament nesmírného obdélníku. Krásná geometrie. To nebyly podle pravítka nalinkované pomyslné čáry. Ten obraz nakreslila dětská kázeň. Ten obraz žil.“⁴⁵³ „Vítězství“, které značí úspěšné vystoupení, je především plodem píce. I v případě nejmladších cvičenců se nezištná radost z pohybu staví na stejnou rovinu jako „radost z dobře vykonané práce“.⁴⁵⁴

Poslání československých dětí a mládeže shrnují citovaní Rudým právem zahraniční hosté (bulharští tělovýchovní funkcionáři): „Aby svou lásku a vděčnost, kterou manifestovala mládež straně a vládě při zahájení spartakiády na Strahově, projevila i v budoucnosti pílí ve škole, budováním socialismu, aktivním bojem za mír a přátelství mezi národy.“⁴⁵⁵ Rýsují se zde tedy tři základní úkoly pro „novou směnu“. Prvním z nich je střežení míru, a to udržováním obranyschopnosti – vždyť „nikdy předtím nebyla naše země tak bezpečná jako je dnes“, ovšem nepřítel je znám: „Denně se přesvědčujeme, že imperialisté nepřestávají snít o světovládě a neustávají ve svých plánech na znovuvzkříšení nacistických ozbrojených sil.“⁴⁵⁶ Zadruhé se jedná o přípravu na svědomité plnění své společenské funkce v dospělém životě. Její náplň je již dnes známá, jako je jistá náplň práce střídajících se v továrnách směn. Jak píše autor článku v *Práci* ze dne 25. června 1955: „Vždyť ti, kdo naplnili a v těchto dnech naplňují plochu stadionu, vždyť to je další naše budovatelská směna. Pro ně klademe základy. Pro ně pracujeme. Oni převezmou rudý prapor socialismu z našich rukou, oni jej ponesou k dalším vítězstvím. Půjde před nimi na cestě k lidskému štěstí.“⁴⁵⁷ Nejmladší generace jako by byla

⁴⁵¹ Symfonie s krychlemi. In *Večerní Praha*. Roč. 1, č. 73 (25. června 1955), s. 1.

⁴⁵² Slavná přehlídka mládí a krásy pokračuje, cit. d. (poznámka č. 426).

⁴⁵³ Poděkování nejmladším. In *Zemědělské noviny*. Roč. 11, č. 154 (26. června 1955), s. 1.

⁴⁵⁴ Mládí, radost, mír zní Strahovem, cit. d. (poznámka č. 416).

⁴⁵⁵ Ve vaší zemi roste překrásná mládež. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 2.

⁴⁵⁶ Přehlídka síly, radosti a krásy, cit. d. (poznámka č. 437).

⁴⁵⁷ Mír nám a naším dětem. In *Práce*. Roč. 11, č. 153 (25. června 1955), s. 4.

předurčena pokračovat, ba i předčít stávající generaci v budovatelském úsilí – „*Kdož ví, kam se každý z nich v budoucnu postaví, ke které práci na společném díle.*“;⁴⁵⁸ „*Ano dnes jsme ještě hravá drobotina, ale počkejte, jací z nás budou stavitelé přehrad a jaderných elektráren!*“⁴⁵⁹ Třetí úkol spočívá v neustálé péči o vlastní zdraví a morálku, na což je pohlíženo hlavně jako na závazek vůči kolektivu, kde znovu nejde tolik o rozvíjení individuálních talentů a schopností, nýbrž o cvičení se v typizovaných vlastnostech dobrého občana: „*K tomu je třeba mužů celých a žen statečných. Lidí věrného a odvážného srdce.*“⁴⁶⁰ V tomto kontextu má spartakiádní nácvik hrát i úlohu svého druhu výchovného procesu.

Jako příznačné se jeví, že subjektem výchovy je zde výhradně kolektiv. Lid zastává funkci toho, kdo učí a pečuje.⁴⁶¹ Zároveň je také základní instancí hodnotící výsledky pedagogického procesu: na jedné straně klade nároky, na straně druhé pocituje hrdost z úspěchů svěřenců. Že se jedná o skutečně rodičovskou úlohu, naznačují formulace jako „*láskyplná péče společnosti*“⁴⁶² či „*radost a pýcha naší země*“⁴⁶³ – stejně tak, jako časté použití ve vztahu k dětem posesivního zájmena „*naše*“. Jakousi metonymií ony celospolečenské výchovy je výchova institucionální, která je kladena do kontrastu s tradičními modely („*To nejsou rozmazlené děti tatínků a maminek, kteří se zhlíží jen v tom svém. To je nádherná mládež z našich škol [...]*“). Naopak vyskytují-li se v textech odkazy na rodinu či rodiče, patří takřka výhradně do oblasti nesouvisející s výchovou. Rodiče jsou buďto nositeli odlišného životního příběhu ve srovnání s první republikou (článek *Den dorostenky Márie Lacové*), nebo typizovanými reprezentanty společenského řádu („*jezdí jako jejich otcové a matky s vlaky a auty*“⁴⁶⁴). Narážky na osobní vztah rodiče a dítěte jsou uvedeny v kontextu jejich dobrovolného

⁴⁵⁸ Krásný nástup mládí. In *Zemědělské noviny*. Roč. 11, č. 152 (24. června 1955), s. 2.

⁴⁵⁹ Symfonie s krychlemi, cit. d. (poznámka č. 451).

⁴⁶⁰ Pohled se Strahova, cit. d. (poznámka č. 442).

⁴⁶¹ „*A lid, který po svržení otrockých okovů se stal hospodářem své země, jim důvěřuje. Obklopil jejich mládí slunečnou pohodou, jaké nikdy nepoznali jejich otcové a matky. Posílá je do škol, aby se ve zdravém těle vyvíjel zdravý duch. Pomáhá jim svými zkušenostmi, aby se stali mistry svých povolání a zdatnými budovateli nového společenského řádu.*“ (Vítězné mládí naší krásné vlasti, cit. d. (poznámka č. 439).)

⁴⁶² Přehlídka síly, radosti a krásy, cit. d. (poznámka č. 437).

⁴⁶³ Mládí, radost, mír zní Strahovem, cit. d. (poznámka č. 416).

⁴⁶⁴ Tamtéž.

odloučení. Dorostenka Mária Lacová přemýšlí o tom, co bude muset povyprávět „mamce, která za celý život nebyla v Praze“. Autor článku *Generálka těch nejmenších* dočasně se zřící rodičovské něhy dokládá statečnost nejmladších účastníků spartakiády: „Na betonové nástupní ploše nastoupili cvičenci, i když si včera mnohý hrál s tatínkem třeba na ‚koníčka‘ anebo seděl mamince na kolenou“.⁴⁶⁵

Upřednostnění kolektivní výchovy neznamená odmítnutí typicky rodičovských citů. Mění se ovšem jejich předurčený adresát. Stejně, jako na sebe celý lid bere úlohu rodiče a vychovatele nejmladší generace, proměňuje se i objekt rodičovské lásky. Není jim už konkrétní dítě, nýbrž spíše dětský kolektiv, v němž se jedinci – podobně jako cvičenci ve spartakiádních skladbách – stávají definovatelnými hlavně skrze svou sociální roli, a tím pádem i snadno nahraditelnými: „Která maminka by se také nedokázala zasmát s dětmi, ať už jsou z Prešova, z Bratislavy, z Brna či z Gottwaldova“.⁴⁶⁶ Zapojení do masy sice činí jednotlivé děti těžko odlišitelnými („Marně se mezi těmi 16 000 dětmi snaží maminky najít svou Mařenku nebo svého Jeníka.“⁴⁶⁷ „Ale nejvíc, nejvíc je z nich žlutých pampelišek a červených vlčích máků. Tisíce je jich tu rozseto a marně se maminky snaží mezi nimi najít svého Jirku či svou Helenku.“⁴⁶⁸), rodičům tím ovšem nevzniká újma: „Ačkoliv se jim nedařilo najít mezi tisíci děti to své, sledovali pozorně ty nejbližší.“⁴⁶⁹ Přestože „z těch capartů má skoro každý někoho v hledišti, ať mámu či tátu“⁴⁷⁰ strahovské matky a otcové ve vztahu k malým cvičencům existují spíše v množném čísle: děti přišly, aby se pochlubily „svým maminkám a tátům a všem dospělým“⁴⁷¹ a „[p]otlesk a láskyplný pohled tátů a mám, plný slzí radosti a pýchy,

⁴⁶⁵ FAIT, Jan. *Generálka těch nejmenších*. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 170 (21. června 1955), s. 1.

⁴⁶⁶ Praha patří mládeži, cit. d. (poznámka č. 327).

⁴⁶⁷ Havlíčková – Přibáň 1995, cit. d. (poznámka č. 144), s. 13.

⁴⁶⁸ Vystavíme si šťastný život. In *Práce*. Roč. 11, č. 152 (24. června 1955), s. 2.

⁴⁶⁹ Děti znovu okouzly Zlatou branou. Z opačné strany podobný zážitek je údělem „dorostenky Márie Lacové“: „Mária si vzpomněla na bystrou Ludrovanku, která protéká jejich dědinou, a na malou chvíličku cosi jako stesk po rodných kopcích, po sestřičce Eleně, po bratříčkovi, který nejspíš běhá někde na salaši, sevřelo srdce. Ale jen na malou chvíli. Z parku zavonělo seno. Statná žena v šátku je rychle obracela. ‚Jako naše máma,‘ napadlo Máriu a Praha se jí v tu chvíli zdála ještě bližší a milejší.“ (Den dorostenky Márie Lacové, cit. d. (poznámka č. 320).)

⁴⁷⁰ Zlatá brána těch nejmenších. In *Zemědělské noviny*. Roč. 11, č. 152 (24. června 1955), s. 2.

⁴⁷¹ Vystavíme si šťastný život, cit. d. (poznámka č. 468).

je doprovází se cvičiště.⁴⁷² Rodiče jako by sami uznávali přednost školy ve výchovném procesu a dobrovolně přijímali svou pasivní úlohu – v první řadě se na spartakiádu „přišli podívat, jak se v naší nové škole [děti] dobře připravují k smělému a odvážnému budování nového šťastného života“.⁴⁷³ V odlehčeném (a ne tolik propagandistickém) duchu ilustruje onu specifickou pozici rodiče – diváka anekdota citovaná ve *Večerní Praze*: „Cestou na Strahov v trolejbusu č. 53 sešli se dnes dopoledne dva lékaři, kteří se neviděli od studií. ‚Kolik máš dětí?‘ zeptal se jeden po chvíli hovoru. ‚Dvě. Dívče Zlatou bránu a kluka krychli.‘“⁴⁷⁴

Přednastavené podmínky, přítomnost prvotního rodičovského pudu a působivost jednotlivých vystoupení mají přispět k tomu, aby něha i laskavost byly přirozenou reakcí každého diváka spartakiády: „Koho by nenakazil jejich bezstarostný smích, kdo by odolal jejich neustálému, jako rozvodněná bystřina se valícímu proudu otázek.“⁴⁷⁵ Láskyplný vztah dítěte a socialistické společnosti kontrastuje se strastí poznamenaným rodičovstvím předcházejících historických období. O působivé predestinaci ony fatální nesouměrnosti se pokouší autor článku *Přehlídka síly, radosti a krásy*: „Předmnichovská kapitalistická republika dala dětem do kolébky příliš mnoho obav a nejistoty rodičů, zdali bude příští den práce, jestli nebudou zase zdraženy potraviny. Proto dětská radost nemohla být tou opravdovou, úplnou radostí, vždycky se za ní skrývaly oběti a utajované slzy rodičů.“⁴⁷⁶ Její ozvěnu slyšíme i v o pět let pozdějším filmu o II. celostátní spartakiádě, který začíná sérii delších záběrů šťastné každodennosti dětí v domácnostech, jeslích, školkách a školách, na něž navazuje komentář: „Nádherné, báječné krásné děti, pro které svět a život na něm je jedinou obrovskou pohádkou s hodnými babičkami a zlými čaroději, krásnými princeznami a statečnými a dobrými Honzy, kteří nakonec vždycky vyhrávají nad zlými draky i lidmi. Odnepaměti celá pokolení babiček učila děti svých dětí, že dobří Honzové vyhrávají. Odnepaměti to často byly jen pohádky pro děti. Pro naše děti už to nejsou jen pohádky. Už přišel ten dobrý konec, ve kterém statečný Honza doopravdy vyhraje. Pro tyhle děti se nám musí podařit, aby byl pokoj a mír mezi lidmi dobré vůle. Aby naše děti byly kamarády jejich

⁴⁷² Krásný nástup mládí, cit. d. (poznámka č. 458).

⁴⁷³ Vystavíme si šťastný život, cit. d. (poznámka č. 468).

⁴⁷⁴ Označení věku. In *Večerní Praha*. Roč. 1, č. 74 (26. června 1955), s. 3.

⁴⁷⁵ Praha patří mládeži, cit. d. (poznámka č. 327).

⁴⁷⁶ Přehlídka síly, radosti a krásy, cit. d. (poznámka č. 437).

kamarádů. Aby jako v té pohádce všichni jedli, pili, hodovali, dobrou vůli spolu měli. A aby nikdy nezazněl zvonec a téhle hezké pohádky, aby už nikdy nebyl konec. Pro naše děti a pro jejich kamarády na celém světě.“⁴⁷⁷

5.2 Rodina jako normativní model společenského soužití v pozdním socialismu

Československá spartakiáda 1980, konaná ve dnech od 26. do 29. června 1980, se opírala o v roce 1965 prosazený model programových odpolední.⁴⁷⁸ Na rozdíl od spartakiády v roce 1955 nebyl program rozdělen na bloky vystoupení dětí a mládeže i dospělých. Každé programové odpoledne bylo komponováno ze skladeb různých věkových skupin a završeno vystoupením Československé armády.

První programové odpoledne zahájilo cvičení dorostenců a dorostenek doprovázené zvuky Janáčkovy Sinfonietty. Obsahem byly taneční prvky v choreografii založené na kruhovém půdorysu.⁴⁷⁹ Následovala skladba pro nejmladší žactvo založená na cvičeních dvacetičlenných skupin (i s doprovodem cvičitelek) s obručkami, jež měly navozovat olympijské kruhy (rok 1980 byl taktéž rokem konání olympijských her v Moskvě). Mladší žákyně v zelených puntíkových sukních předvedly cvičení s atypickým náčiním – červenými dřevěnými rámy, založené na tanečních motivech a prvcích dětských her. V podobném duchu se neslo vystoupení dorostenek, jehož jádrem byla pětidílná choreografická kompozice pro cviky se švihadly, jež měla vyjadřovat „mladou dívčí generaci ve všech jejích proměnách a odstínech, ve všech náladách příznačných pro tento věk.“⁴⁸⁰ K fyzicky náročnějším patřily skladby pro dorostence a učňovskou mládež – první založená na akrobacii, druhá na složitějších a rozmanitějších skupinových cvicích pro chlapce a dívky, jejichž cílem bylo znázornit rozmanité aspekty každodenního života.⁴⁸¹ Skladba pro starší žáky představovala dynamická cvičení, zahrnující prvky atletiky a posilování. Uváděla

⁴⁷⁷ II. celostátní spartakiáda. Část I. – Děti. [film]. Režie Jiří Papoušek. Československo, 1960.

⁴⁷⁸ Viz kapitolu 2.3 této práce.

⁴⁷⁹ Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s.167.

⁴⁸⁰ Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 166.

⁴⁸¹ „První cviky znázorňují zručné pohyby při práci, ty jsou hned střídány tancem. Obrazy se střídají, areál každou chvíli mění v nejrůznější vzory gigantického koberce. [...] Pracovní dny znázorňují obrazce družstevních širých lánů, půdorysy továrních hal a ruch v nich. A znovu po pracovním dnu přichází odpočinek s rozvernou zábavou, s veselým tancem.“ (Vytrvalost, obratnost. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 3.)

ji veršovaná recitace afirmující pohyb: „*Tak pojd'me cvičit, pojd'me si hrát! Kluk přece skáče a běhá rád!*“⁴⁸².

V druhém programovém odpoledni cvičení děti a mládeže již nezaujímal podobně rozsáhlý prostor. Právě sem ovšem bylo zařazeno poměrně exponované vystoupení rodičů a dětí. Určené pro děti ve věku od tří do čtyř let v doprovodu dospělého rodinného příslušníka sestávalo z prostých pohybových cvičení. Skladbu zahajoval tanec, který ústil v jednoduché akrobatické cviky, v němž základní úlohou rodičů bylo asistovat dětem. V závěru se činnost obou skupin oddělovala: zatímco rodiče prováděli náročnější kondiční gymnastiku, děti cvičily „*rytmické hry oddechového charakteru*“ – přičemž nijak nebyl omezen prostor ani pro jejich spontánní pohyb. Cvičení vrcholilo zdvižením dítěte a jeho nesením na dlaních dvou dospělých, kde dítě mělo symbolizovat holubičku míru. Doprovázela je veselá folklorní hudba, založena na krátkých písničkách (s využitím lidových textů – např. *Vyletěla holuběnka* či *Na hore, na vršku sedí zajac*, i textů soudobých: „*Leťte bílé holubičky, doneste všem dětem světa pozdrav a mír!*“).⁴⁸³

Ve srovnání s I. celostátní spartakiádou je nejpriznáčnějším rysem podoby skladeb jejich abstraktnost. Prakticky zmizely cviky založené na vytváření na ploše stadionu obrazců konkrétních symbolů, předmětů či hesel. Skladby se zaměřují na předvádění gymnastických postupů a je-li jejich součástí uspořádání cvičenců do tvaru větších obrazců, jedná se spíše o rozmanité geometrické figury (v rámci celé spartakiády v roce 1980 byl výjimkou závěr prvního programového odpoledne, kdy cvičenci z řad vojáků Československé armády utvořili symbol moskevských olympijských her). Mění se také význam používaných cvičebních náčiní, které už neplní roli metafor s jasnými denotáty v reálném světě (jako tomu bylo v roce 1955 například v případě cvičení dětí s barevnými krychlemi, kde krychle představovala cihlu), nýbrž jsou spíše klasickou sportovní pomůckou, která umožňuje realizovat konkrétní cviky anebo má za cíl vizuálně zatraktivnit vystoupení. Náčiní je nositelem obsahu v doslovném smyslu (viz například švihadla u dorostenek jako nejběžnější dívčí gymnastická pomůcka – tedy atribut spojený s věkovou a genderovou identifikací cvičící skupiny). V případech, kdy se přeci jen jedná o jistý

⁴⁸² Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 165.

⁴⁸³ BERDYCHOVÁ, Jana – DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Skladba pro rodiče a děti : Hromadná tělovýchovná vystoupení Československé spartakiády 1980. Popis cvičení 1*. Praha: Olympia, 1979.

druh metafory (skladba pro nejmladší žactvo a skladba pro mladší žákyně) se jeví jako příznačné, že cílové obrazy – olympijské kruhy a plocha pro skákání panáka – vznikají teprve složením několika kusů náčiní a tvoří pouze jednu z částí skladby. Obsahové těžiště skladeb se posouvá od prezentování symbolů k pojetí, v němž se stává symbolem skladba jako celek. Zároveň pro pochopení jejího významu již nestačí socializace do vizuálního kódu státní ideologie, nýbrž je třeba aktivnější interpretace. Na celkovém vyznění se mnohem výrazněji, než tomu bylo v padesátých letech, podílí nevizuální složky, jako hudba a text (ať již v podobě textu písně nebo doprovodné recitace). Explicitní sdělení je nahrazeno sdělením implicitním, které skýtá i jistý prostor pro volnou interpretaci: ve skladbě pro učňovskou mládež je rozlišení zobrazení pracovního dne a svátku řešeno rozdílnými typy cviků (gymnastika versus tanec), přeměna dětí v holubičky míru ve vystoupení pro rodiny je signalizována souhrou poněkud mnohovýznamného symbolu zdvižení a návodným nápěvem (nikoliv tedy například prostřednictvím kostýmů, rekvizit nebo doslovného mluveného komentáře ke cvičení). Podobně rozmanité interpretace nabízí ústřední motiv kruhu v zahájení prvního programového odpoledne (je příznačné, že se text propagační publikace v případě představení významu této skladby odvolává k autoritě autorského záměru: „*Obsahem skladby byly taneční a výrazové prostředky v půdorysné choreografii mohutného kruhu, ve kterém autoři spatřovali symbol jednoty, spolupráce i staroslovanského vyjádření slunce. Skladbu nazvali Oslava života.*“⁴⁸⁴).

V převážné většině skladeb zůstává stěžejním důraz na její předvedení jako výpovědi kolektivního subjektu, jimž je příslušná skupina, ze které se rekrutují cvičenci. Významnou částí onoho sdělení se ovšem stává prezentace nikoliv sociálně podmíněných vlastností skupiny, nýbrž charakteristik chápaných jako esenciální. Slouží tomu i rozdělení cvičenců do z biologického hlediska homogennějších celků. Upouští se nejen od explicitních obrazců, nýbrž i od percepčně složitějších narativů. Cílem není tedy už prostřednictvím choreografie a rekvizit prezentovat technologický rozvoj, mírumilovnou snahu či příběh budování socialismu, nýbrž ukázat „rozlišné nálady“ mladých děvčat, neposednost malých kluků, hravost dívek, fyzickou zdatnost dorostenců či spontaneitu a nevinnost

⁴⁸⁴ Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 167.

nejmenších dětí.⁴⁸⁵ Z těchto obrazů si recipient skládá výpověď o stavu a hodnotách společnosti až sekundárně.

Genderové rozlišení jasně ovlivňuje podobu skladeb: zatímco skladby pro chlapce sazí na technicky i fyzicky náročnější cvičení, v koncepcích skladeb pro dívky se hlavní důraz klade na ladnost pohybů – vedle základní gymnastiky důležitou součástí sestav jsou prvky rytmiky a tance.⁴⁸⁶ Gender podmiňuje pochopitelně i výběr náčiní a rekvizit. Součástí skladby pro mladší žáky je hra s míčem („*Míče, švihadla, kroužky byly náčiním, se kterým se spolu s malými cvičenci představil svět klukovské fantazie a her. Trojí náčiní ovládali s obrovskou zručností, nejbližší jim byl míč, se kterým se necvičilo, ale hrálo a soutěžilo – tak, jak to odpovídá klukovskému zájmu.*“⁴⁸⁷), skladba pro mladší žákyně naopak vizuálně čerpá z her, jež jsou běžně považovány za dívčí: skákání panáka a hry s panenkami (cvičenky svírají v náruči panenky – oblečené do stejných úborů, jako ty, do nichž jsou samy oděné). Tímto vzniká i jakýsi normativní rámec pro plnění genderových rolí, jenž je ve svém jádru výrazně konzervativní. Dobová žena má být jemnou a něžnou pečovatelkou, dobový muž musí být především fyzicky zdatný a průbojný. Dětem se ponechává možnost spontánního chování a bezstarostné hry – ovšem pouze za předpokladu, že se v tomto konání realizují podporované vlastnosti, jež mají být zúročeny v jejich dospělém životě.

Po hodnotové stránce čerpají spartakiádní vystoupení v zásadě z podobného rezervoáru pojmů jako starší skladby. Základním cílem spartakiády zůstává podání

⁴⁸⁵ Jak píše Roubal, „*Lidské tělo již není nositelem symbolů, ale samo se stává symbolem.*”

(ROUBAL, Petr. „Dnes na Strahově promluví masy.“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955-1990. In *Kuděj*. Roč. 8 (2006) č. 2, s. 85-86.).

⁴⁸⁶ Spartakiádní experti na odborné úrovni zdůvodňovali tento rozdíl vývojovými rozdíly mezi chlapci a dívkami. Jana Berdychová již v roce 1960 zastávala ve své habilitační práci názor, že právě kvůli těmto rozdílům by děti ve školním věku měly cvičit přísně odděleně podle pohlaví, přičemž cvičení pro chlapce by se měla zaměřovat na energické a dynamické cviky, zatímco v práci s děvčaty by se mělo přihlížet k jejich přirozené „touze po veřejném vystupování”

(BERDYCHOVÁ, Jana. *Funkce tělovýchovných skladeb pro hromadná vystoupení mládeže v systému tělesné výchovy*. Praha, 1960. Habilitační práce. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, s. 87; cituji dle: ROUBAL, Petr. *Tělo národa : Československé spartakiády z pohledu genderu*. In HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Vyvolaný hlas : Proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015, s. 335.)

⁴⁸⁷ Chválný a kol. 1981, cit. d. (poznámka č. 128), s. 165.

svědectví o blaženém životě v socialistickém Československu a opěvování radosti, zdraví a práce. Ve skladbách pro děti a mládež se do pozadí dostávají motivy pokroku a obranyschopnosti. Spolu s jiným rozložením akcentů v hledání společného jmenovatele pro jednotlivé skupiny cvičenců (posun od vnějších a složitých charakteristik k jednoduchým vlastnostem) se také posouvá morální apel, který slavnosti předkládají: správný a zdravý občan se pozná nejen podle jeho aktivit, nýbrž i podle toho, čím je a jak cítí, přičemž je příznačné, že žádoucí vlastnosti spadají velice často nikoliv do oblasti veřejného života, nýbrž do okruhu soukromí. Metaforou lidského kolektivu již není pouze pracovní kolektiv, nýbrž interpretačně volnější komunita (věkové a genderově jednotné skupiny cvičenců a zaměření dětských skladeb na zobrazování hry dokonce asociují jakési neřízené vznikání skupin přátel) – popřípadě rodina. Paradoxně tak je normalizační spartakiáda ve své normativitě důslednější než spartakiáda stalinistická.

Významnou kvalitativní změnu oproti prvním spartakiádám představuje pojetí vystoupení rodičů a dětí, které bylo jako nový programový prvek na celostátní úrovni zavedeno v roce 1975.⁴⁸⁸ Zřetelně to dokládají již úvodní řádky metodických pokynů pro skladbu: „*Ústřední myšlenkou skladby je vyjádření radostného života a pohody našich rodin v podmínkách mírové výstavby socialismu v Československu. Vystoupení rodičů s dětmi jednoznačně vyjadřuje samu podstatu úsilí o mír, je manifestačním výrazem péče o naši nejmladší generaci v rodině,*

⁴⁸⁸ Petr Roubal popisuje významné potíže, na které narážela autorka konceptu Jana Berdychová, když chtěla onu skladbu prosadit: „*Jak z rozhovoru s 97letou autorkou těchto skladeb Janou Berdychovou, tak i ze zachovaných stenozáznamů hodnotících komisí víme, že prosazení této skladby vůbec nebylo snadné. Když Jana Berdychová předložila v roce 1963 svůj návrh na vystoupení rodičů s dětmi, byla reakce spartakiádního štábu odmítavá. Ve stenozáznamu hodnotící komise čteme:*

Soudruh Žižka (mj. dlouholetý náčelník polistopadového Sokola): Je zajímavý názor po stránce ideové. Děti a rodiče. Soudruzi se domnívají, že to není správné vyjádření a že to není logické. Chceme, aby byly děti ve škole, v kolektivu, ale zde jsou u rodičů, hrají si s nimi. Funkce rodičů je tam divadelní. Cirkusové přilepení.

Soudružka Nováková: Nelíbí se [mi] to, že se dětem věnuje příliš individuální péče. Když by se mělo dítě vrátit do kolektivu, zdá se mi to komplikovanější.

Soudruh Volek: Musíme se vyvarovat toho, aby to nebylo mazlení. Nesmí nerovnost být taková, aby vzbuzovala nežádoucí asociace na rodinné aspekty. ” (Roubal 2006, cit. d. (poznámka č. 485), s. 84)

v tělovýchovném svazu a v celém systému naší socialistické výchovy.⁴⁸⁹ Oproti stalinistickému obrazu výchovy jako striktně kolektivní záležitosti – se socialistickým lidem jakožto hlavní výchovnou instancí – se zde předkládá afirmace rodiny. Ta má být nejen základní jednotkou společnosti a poskytovatelem prvotního rámce výchovy (příznačná gradace „rodina – tělovýchovný svaz – společnost/ stát“), nýbrž i metaforou klidného a radostného života i mírového soužití. Jako zajímavá se jeví skutečnost, že je cvičení postaveno na aktivitě párů („S každým dítětem cvičí jeden dospělý [...]; není podmínkou, aby jim byl vždy jeden z rodičů, stejně dobře mohou skladbu cvičit prarodiče [...] nebo jiná dítěti citově blízká osoba“⁴⁹⁰), které se teprve v další řadě sdružují do celků. Součástí sdělení se tak stává nejen prezentace rodiny jako čistě funkční součástí společenského systému, nýbrž specifické povahy rodinného svazku, pro nějž je základním předivem intimní vztah mezi jednotlivci. Cit je zde nejen východiskem pro identifikaci rodiny (za opětovné zdůraznění stojí, že úloha „rodiče“ je ve společném cvičení otevřena jakékoliv dospělé osobě, s níž pojí dítě citová vazba), nýbrž i cílem: v pokynech čteme, že „všechny činnosti ve skladbě směřují k rozvíjení a utužování citových vztahů mezi rodiči (prarodiči) a dětmi.“⁴⁹¹ Pozoruhodným se zdá, že skladba počítá s ponecháním prostoru neřízené hře dětí. Nemá být ukázněnou realizací předloženého scénáře vystoupení, nýbrž – dle slov samotných autorek – „veselou hrou“.⁴⁹² Pamatuje se i na rozličné tělesné dispozice účinkujících dospělých: ve třetí části cvičení existuje možnost místo náročnějších kondičních cviků zvolit „náhradní program“, tedy „cviky s menšími nároky na fyzické zatížení“.⁴⁹³ Předkládá se tak zcela odlišný model fungování lidského kolektivů než v 50. letech propagována metafora výkonné továrny či stroje. Je jim chápavá rodina, jež – v mezích vyznačovaných společným snažením a sdílenými hodnotami – respektuje osobitost svých členů.

Zásadní rozdíl mezi stalinistickou a normalizační spartakiádou signalizuje jazyk a forma propagačních materiálů ke slavnostem. Zatímco publikace z let 1955 a 1960 nabízely především afektovanou literární zprávu, normalizační upomínkové knihy

⁴⁸⁹ Berdychová – Dvořáková 1979, cit. d. (poznámka č. 483), s. 3.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

⁴⁹¹ Tamtéž.

⁴⁹² Tamtéž.

⁴⁹³ Tamtéž.

se svou formou blíží katalogům výstav či divadelním programům. Vystoupení jsou prezentována dle jednotnéhoustru (kromě základních údajů obsahujícího mimo jiné délku skladby, počet cvičících a informaci o podobě cvičebního úboru). Jejich přehled doplňuje – vedle množství barevných fotografií – podrobný program slavností, personální složení přípravného štábu, statistiky a resumé v cizích jazycích. Jazyk publikace je sice poznamenán snahou o patos, zároveň ovšem působí o poznání méně inkluzivně než materiály z padesátých a šedesátých let – obsahuje odbornější gymnastické termíny a odměřená vysvětlení pozic pořadatelských orgánů (viz citované v kapitole 2.3 formulace týkající se „stavby cvičebních hodin“ či „diferenciace k věkovým kategoriím“). V popisu samotných skladeb ústřední místo zaobírají pasáže psané úzce expertním jazykem a stylem. Podobný – byť méně vyhraněný – stylistický posun lze pozorovat i v novinových ohlasech. Zprávy a reportáže ze spartakiádních příprav se v roce 1980 svou formou poměrně často blíží běžnému sportovnímu zpravodajství. Pozornost je věnována neutrálně laděnému popisu podmínek nacvičování, charakteristice cviků či kondici a ambicím cvičenců: „*S děvčaty jsem si výborně rozuměl. Do cvičení měla chuť. Lepší skladbu si snad ani nemohla přát.*“;⁴⁹⁴ „*Máme sice za sebou tři zkoušky na Strahově, v nichž jsme prováděly především choreografické změny, nástupy a odchody, ale přesto tréma určitě bude. Je nás tady z hlučínského gymnázia třicet šest a mohu říct za všechny, že se nám splnilo největší přání.*“;⁴⁹⁵ „*Konečně nám trochu přálo počasí, zatím jsme při zkouškách vždy zmokly. Myslím, že generálka dopadla dobře, je to nádherný pocit cvičit na takové ploše.*“⁴⁹⁶ Využití přímé řeči je typické pro tuto část zpravodajství.

Příklon k chápání spartakiádního nácviku jako svého druhu sportovní aktivity (v reportu z vystoupení nejmladšího žactva se o cvičencích dokonce píše jako o možných budoucích sportovcích⁴⁹⁷), záležitosti životního stylu či posléze předmětu odborného zájmu zjemňoval prvoplánové ideologické vyznění slavností. Účasti ve spartakiádě se rozumělo jako atraktivní zájmové aktivitě, jejíž masový ráz byl logickým důsledkem všeobecné dobré tělesné a duševní kondice i spokojenosti obyvatel Československa. Návrat k sokolským tradicím naznačují formulace, které

⁴⁹⁴ JERIE, Miloš. Tančily podle učitele. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 149 (26. června 1980), s. 8.

⁴⁹⁵ Dnes první programové odpoledne. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 149 (26. června 1980), s. 8.

⁴⁹⁶ Tamtéž.

⁴⁹⁷ Pozdrav olympijské Moskvě. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 3.

přisuzují spartakiádě úlohu nástroje propagace tělesné výchovy („*Spartakiáda prokáže přitažlivou sílu tělesné výchovy.*“⁴⁹⁸). Tělesná výchova ovšem zůstává v pojetí ideologického tisku především prostředkem občanské a politické výchovy – má „*formovat socialistického člověka*“.⁴⁹⁹ Spartakiádní slavnosti jsou tak sice ve světle oficiálního diskurzu dokumentací „*rozmachu tělovýchovy*“⁵⁰⁰, skrze důležitost společenské úlohy tělovýchovy ovšem získávají i obecnější státotvorný význam – mají fungovat jako viditelný znak vyspělosti a zralosti společnosti, svědectví „*morálně politické jednoty našeho lidu i pevného spojení strany s lidem*“.⁵⁰¹

Základním sdělením spartakiády je, podobně jako tomu bylo i dřív, vyjádření štěstí a radosti lidu. Pro jeho definici již není třeba srovnání s dřívějšími dobami – blažený pocit je prezentován jako objektivní záležitost, vyplývající ze stávajícího stavu země a společnosti. Jeho hlavním zdrojem jsou bezpečí a jistota – rozuměná nejen ve smyslu dostatečného sociálního zabezpečení, nýbrž i jistoty hodnot a budoucí podoby života. U popisu vystoupení učňovské mládeže čteme: „*Branné hry chlapců jako by střezily mírovou práci děvčat na poli. Ale v tuto chvíli nic nehrozí, je čas na radost, děvčata s chlapci se prolínají, v párech tančí, myslí na štěstí, jež jim přináší život a jeho jistoty v socialismu.*“⁵⁰² Štěstí a radost v obecné reflexi splývají s pojmy, jako jsou mládí, zdraví a síla – a co je šťastné, mladé, zdravé a silné, je automaticky i krásné. Novinové nadpisy při vyjadřování těchto hodnot nemusí usilovat o originalitu, stačí prostý juxtapoziční výčet: „*Mládí, radost, krása, síla*“, „*Zdraví, krása, síla*“, „*Mládí a radost v ulicích Prahy*“. Symbolem štěstí se stává samotné dětství, vyjadřované radostí, bezstarostností a hrou (jakožto nejpřirozenější a zároveň – což tvoří podstatný rozdíl mezi normalizačními spartakiádami a mytologií prvních spartakiád – také nejdůležitější aktivitou dítěte): „*Není na světě nic krásnějšího než spokojené dětství*“⁵⁰³ – „*co by to však bylo za*

⁴⁹⁸ Dnes první programové odpoledne, cit. d. (poznámka č. 495).

⁴⁹⁹ Tamtéž.

⁵⁰⁰ HOUFOVÁ, Jarmila. Jedinečný svátek socialistické vlasti. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 152 (30. června 1980), s. 1-2.

⁵⁰¹ Tamtéž.

⁵⁰² Vytrvalost, obratnost, cit. d. (poznámka č. 481).

⁵⁰³ Okno do světa. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 3.

dětství, kdyby nebylo hrou.“⁵⁰⁴ V jedné úvodních zpráv pojednávajících o zahájení prvního programového odpoledne se hra dokonce stává metaforou celé spartakiády.⁵⁰⁵ Předchází ji patetická apostrofa k vlasti: „*Zemi rodná, sladká, nad tebou svítí slunce radosti, štěstí a míru. My jsme tu, abychom vše uchránili a přivedli tě, vlasti, k nové slávě.*“⁵⁰⁶ Předmětem vyznání tak je nejen sdělení emoce, nýbrž i přijetí jistého praktického a morálního závazku.

Kořeny pocitu slasti a spokojenosti vidí autoři článků v harmonickém kolektivním soužití. Lpění na kolektivu patří mezi základy společenského zřízení a hlavní ponaučení vyplývající z výchovy („*Sám jeden človíček by bez druhých dokázal málo. Proto nás dospělí učí od mála hledat sílu a oporu v houfu.*“⁵⁰⁷), zároveň je ale citovou záležitostí. I divácké nadšení na Strahově určuje ve značné míře kolektivní povaha zážitku – skutečnost „*býti jedním duchem a srdcem*“.⁵⁰⁸ Nejedná se již přitom o dav, v němž by se zcela rozměňovala individualita, nýbrž o společenství rozmanitých osobností, u jehož zrodu stojí společné snažení a sdílené hodnoty. Úspěch spartakiády spočívá v odbourání bariér mezi jednotlivci – tak, aby zůstala „*jen společná úcta a láska k zemi a společnosti*“.⁵⁰⁹ Její mimořádná hodnota nevzniká homogenitou davu, nýbrž naopak překonáním rozporů v hromadné spolupráci na dosažení jednotného cíle: „*Kroužky, skupinky, které se neznaly, které se nikdy v životě neviděly, které však věřily a věděly, že statisíce jiných pracují na společné věci, se slily v ozvěny krásy, které se přelévaly plání a měnily své barvy a temperament každou skladbou, každým novým nástupem.*“⁵¹⁰ Zpráva o pestrosti

⁵⁰⁴ STANO, Jiří – JERIE, Miloš, STANĚK, Jaroslav. Strhující premiéra na Strahově. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 1.

⁵⁰⁵ „*Chorál zní a stadion se mění ve velké hřiště, roztancované vířivým rejem barev, mládí a radosti, šťastného života v socialismu.*“ (Tamtéž.)

⁵⁰⁶ Strhující premiéra na Strahově, cit. d. (poznámka č. 504). Sakrální ráz textu ovšem překvapivě koresponduje s dikcí oslavných statí v 50. letech – viz například *Chválu spartakiády* Marie Majerové, která ve svém závěru věnovanému armádě z hlediska použitých rétorických prostředků a slovních obrátů výrazně konotuje modlitbu či náboženský chvalozpěv: „*Armádo míru, armádo obrany, záštitu mírumilovných, pevná hrází před nepřítelem!*“ (Majerová 1956, cit. d. (poznámka č. 143), s. 8.)

⁵⁰⁷ Pozdrav olympijské Moskvě, cit. d. (poznámka č. 497).

⁵⁰⁸ STANO, Jiří. Československá spartakiáda 1980. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 153 (1. července 1980), s. 3.

⁵⁰⁹ Tamtéž.

⁵¹⁰ Tamtéž.

společnosti – chápané ovšem především jako přirozeně daná pestrost různých věkových skupin – se stává důležitou součástí svědectví, jež spartakiáda podává: „*Prostě tak, jak pestrý a rozmanitý je náš život, šíře zájmů i náklonnost té či oné generační vrstvy, jejíž představitelé se na Strahově v neméně pestrém kaleidoskopu střídali.*“⁵¹¹

I přes abstraktnější zaměření spartakiádních skladeb nemizí z novinových ohlasů příklady z okruhu práce a pracovního procesu. Značná pozornost je věnována vystoupení učňovské mládeže, a to nejen jako jakémusi zlatému hřebu prvního programového odpoledne z hlediska fyzické a choreografické náročnosti skladby, nýbrž i jako vizitce budoucí dělnické generace. Autor zprávy *Vytrvalost, obratnost* se přitom odvolává i k tradici spartakiád, v níž vystoupení učňovského dorostu patřila vždy mezi nejtěžší. Nejobsáhlejší a nejvšestrannější je i katalog vlastností, které učňové tradičně předvádí: „*Ted' jdou nástupci slavných skladeb, jejichž obsah vždy charakterizoval sílu, přesnost, obratnost i rychlost učňovské mládeže, stejně jako uvědomělou kázeň, citlivý smysl pro ladný pohyb spojený s hudbou.*“⁵¹² Přestože metafora továrny se v člancích vyskytuje o poznání vzácněji, než tomu bylo v padesátých letech, i v kontextu vystoupení nejmenších dětí s rodiči najdeme v *Rudém právu* formulaci „*nejmladší směna*“.⁵¹³ S profesním uplatněním jednoznačně souvisí i vize budoucnosti cvičící mládeže. Spartakiáda má být přípravou na budoucí zodpovědný, statečný a ukázněný pracovní a rodinný život: „*Tihle kluci se dnes nebojí výšek, rozbitých kolen, šrámů. Zítra se nebudou bát práce ani životních úskalí.*“⁵¹⁴ Použití budoucího času zde není náhodné – jako základní východisko uvažování o výchově dětí a mládeže a jejího kladného hodnocení funguje předpoklad, že jejich budoucnost je již teď svým způsobem dána a jasná. Nevylučuje to rozmanitost případných životních cest: „*Vědí, že mají přístup ke každému vzdělání, že naše společnost jim umožní přístup ke každému uplatnění v každém povolání, které si zvolí. Vědí, že budou žít bez nejistoty, že budou pracovat pro štěstí svých rodin, svých dětí, pro společnost.*“⁵¹⁵

⁵¹¹ PEŠEK, Jaromír. Strahovský koncert, cit. d. (poznámka č. 363).

⁵¹² *Vytrvalost, obratnost*, cit. d. (poznámka č. 481).

⁵¹³ Cvičenci opět nadchli Strahov, cit. d. (poznámka č. 242).

⁵¹⁴ Kluci jako štiky. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 3.

⁵¹⁵ JANÁČKOVÁ, Jaroslava – JELÍNEK, Jan – STANO, Jiří. Dech něžného mládí. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 3.

Poslední citovaná pasáž se zdá být příznačnou i kvůli rozložení akcentů mezi společností a rodinou. Československá spartakiáda 1980 se stále odvolává ke společnosti jako nejvyšší a přirozeně spravedlivé instanci. Zároveň základním referenčním rámcem pro popis úlohy jedince i fungování kolektivu se stává rodina. Vidíme to již v některých novinových titulcích (*Domov náš, vlídné zázemí...*, *Ať jsem já vedle mámy*) i v množství příměrů z této oblasti („jsou seřazeni do skupinek, do jakýchsi větších rodin, jejichž matkami jsou jejich učitelky a cvičitelky“⁵¹⁶). Rodinný život je jednou z předpokládaných cest realizace v normalizační společnosti a v případě žen dokonce hlavním předpokládaným uplatněním (nejzřetelněji na to poukazuje zpráva o vystoupení dospělých žen, v níž se o ženě uvažuje především jako o „dárkyni života“, „pečující po každodenním shonu o pohodu domova“⁵¹⁷). Zároveň – na rozdíl od padesátých let, v nichž matky a otcové hráli vedlejší roli ve výchově a formaci dítěte – fungují postavy rodičů (zejména otců) jako praktické vzory i zdroj životní moudrosti. Malí chlapci v budoucnu „půjdou ve šlépějích svých tátů, kterým vděčí za to, že žádnému nechybí chleba ani šťastné hry“⁵¹⁸, dívky si v úvaze o budoucím životě vzpomenou: „Musí být báječný ten náš budoucí svět; táta vždycky říká, že si ho nedáme zkazit.“⁵¹⁹ Zajistit štěstí rodinám je nadčasovým úkolem a zjevně se v této otázce nepočítá se zásadními změnami paradigmatu – v novinářově vizi malá cvičenka přemítá: „Stanu se snad přece jen učitelkou, nebo budu stavět domy pro mámy s dětmi jako jsem teď já?“⁵²⁰ Jak jsme již podotkli u rozboru jednotlivých skladeb, nejvýraznější změnu ve vnímání rodiny oproti prvním spartakiádám představuje samostatné vystoupení

⁵¹⁶ Strhující premiéra na Strahově, cit. d. (poznámka č. 504).

⁵¹⁷ Domov náš, vlídné zázemí... In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 3. I přes zřetelné rozdělení rolí v rodině je v textu zdůrazněno, že hlas ženy jako „partnerky muže“ má rovnocennou hodnotu. Z hlediska celkové úvahy o motivech spartakiády je pozoruhodné, že je tato skladba jedinou, v níž se – dle autora článku – vyskytují motivy neklidu, obavy a „každodenních starostí“. Řešení přináší hluboké prožívání všedního rodinného štěstí: „Lyrickou pasáž skladby provází ženský vokál a důvěrně známý hlas saxofonu Felixe Slováčka. Dítě si opět pokojně hraje nebo usíná do sladkého spánku. S úsměvem se probouzí do oroseného jitra a matka ze snění do radostné skutečnosti dneška, vyjádřené veselím a tancem vybízejícím ji plnými doušky milovat, pracovat a žít.“ Obava se tak jeví jako poněkud iracionální záležitost spojená s ženskou povahou, produkt „snění“ a nadinterpretace šťastné skutečnosti.

⁵¹⁸ Kluci jako štiky, cit. d. (poznámka č. 514).

⁵¹⁹ Okno do světa, cit. d. (poznámka č. 503).

⁵²⁰ Tamtéž.

rodičů s dětmi. Zásadní rozdíly v této otázce lze sledovat i na příkladu novinových ohlasů referujících o oné skladbě. Vystoupení je věnována zvláštní pozornost a explicitně se o něm píše jako o „nejpůvabnějším“⁵²¹ ve spartakiádním programu. Při popisu cvičení a nálady mezi cvičenci se autoři textů soustředí na motivy rodičovské něhy a vzájemného citového vztahu dospělého i dítěte. Snad nejčastějším opakovaným v této souvislosti slovem je „náruč“. Je na ni pohlíženo jako na bezpečné útočiště, do něhož se dítě může vrátit v okamžicích únavy, ale i jako na svého druhu přirozené prostředí pro malé dítě – emblém určité etapy rodinné lásky. Ztělesňovaná strahovským vystoupením láskyplná péče je ovšem jevem, který ovládá i každodenní život: „*Někde mezi stovkami tělíček [...] cvičí svůj oblíbený cvik Olinka Lišková ze Kbel s maminkou. A doma u televizoru hlídá táta dvouletého brášku.*“⁵²² Příklon k docenění ryze osobních a jedinečných vazeb mezi jednotlivci dokládají slova autora článku *Cvičenci opět nadchli Strahov*, které jsou jakousi antitezí k obrazům z roku 1955: „*A že je Strahov trošku větší než hřiště, na kterém cvičili, to nevadí, oni svou maminku, tatínka, dědu či babičku najdou.*“⁵²³ Lásky k dítěti se jeví jako nejpodstatnější část rodičova života. Žádoucí model rodinných vztahů jako by vyjadřovalo něžné vyznání, jež v sobě kloubí intimnost s občanskou uvědomělostí a vlastenectvím: „*Pojď, moje malička, jsi můj celý svět. Znovu si zahrajeme. Dám ti všechnu podporu a lásku. Ve vás je naše pokračování, budoucnost naší krásné země.*“⁵²⁴ I přestože pouto rodiče a dítěte vzniká na půdorysu soukromí, prvkem posilujícím rodičovskou něhu je vědomí důležité úlohy, již má každé dítě sehrát pro vlast. Dítě představuje „celý svět“ nejen jako objekt citu, nýbrž potud, pokud jsou v jeho rukou příští osudy státu i budoucí kondice společně vyzývaných hodnot.

⁵²¹ *Rudé právo*. Roč. 60, č. 152 (30. června 1980), s. 8.

⁵²² Ať jsem já vedle mámy. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 3.

⁵²³ *Cvičenci opět nadchli Strahov*, cit. d. (poznámka 242).

⁵²⁴ Ať jsem já vedle mámy, cit. d. (poznámka č. 522).

6. Závěr

Československé spartakiády byly po celých třicet let své existence složitým sociokulturním fenoménem, který se v odborné reflexi nedá redukovat na pouhý příklad propagandistického využití tělovýchovy nebo zneužití sokolských tradic. Na úrovni estetické a ideové koncepce se v nich propojovala rozličná východiska, která z nich činila jedinečný performativní žánr. V rovině společenské praxe představovala spartakiáda specifický kolektivní rituál a zároveň prostor, ve kterém docházelo k dynamickému vyjednávání pozic mezi státní mocí a společností.

V jádru koncepce spartakiád se vždy nacházela snaha o „výchovu“ společnosti a utváření jejích identit a vlastností v intencích dobových ideálů týkajících se občanské uvědomělosti, praktických dovedností a sociálních rolí – a to i přestože samotné tyto ideály se v průběhu třiceti let trvání spartakiádní tradice významně proměňovaly. Dá se říci, že z hlediska ideologického působení plnily spartakiády dvě základní funkce. První z nich se dá definovat jako funkce explicitně propagandistická: spartakiádní slavnosti měly plnit úlohu prezentace ideálního stavu země a společnosti směrem k široké veřejnosti. Ona funkce se realizovala v pojetí a kompozici programu, jenž byl založen na jakési přehlídce společnosti v jejích klíčových kategoriích (zosobněných cvičením věkově, profesně či sociálně vymezených skupin), ovšem také v organizaci nácviku a množství doprovodných akcí, které zvláště ve spartakiádním roce zřetelně vstupovaly do každodenního života občanů. Vytvářelo se tak zdání jisté „organičnosti“ spartakiádních aktivit a jejich rozptýlení ve spontánním nadšení obyvatelstva, jež mohlo být dále reprodukováno a předkládáno jako důkaz legitimacy režimu. Druhou klíčovou funkcí spartakiády z hlediska možností jejího využití coby mocenského nástroje byly artikulace, ustalování a opakování konkrétního souboru norem týkajících se života ve společnosti. Ona normativní úloha se do značné míry opírala o narativy obsažené ve skladbách a jasnou kategorizaci cvičenců. Účelem jednotlivých skladeb bylo předložit charakteristiku dané skupiny a jejího prostředí spolu s čitelným katalogem jejích žádoucích vlastností. Performativní povaha slavností a jejich zasazení do složité mytické struktury v tomto ohledu posilovala jejich formativní potenciál, ovšem i persvazivní sílu. Jestliže explicitním obsahem spartakiádních vystoupení i jejich oficiálních interpretací bylo vyjádření určitých hodnot a vlastností, v implicitní rovině se jednalo taktéž o imperativ. Skrze obecnou estetizaci normativního sdělení spartakiády (která se ve své strukturní rovině

významně opírala o figuru analogie) docházelo k jeho mytizaci, čímž se onen imperativ na úrovni promluvy stával v barthesovském smyslu „nevinným“.⁵²⁵ Jestliže se tedy dle Barthes mýtus a revoluční řeč nachází v opozičním vztahu, dá se říci, že je spartakiáda jako příklad režimní mytologie socialistické diktatury jedním z důkazů jejího odcizení od ideje revoluce jako cesty k emancipaci. Při sledování proměn vyznění spartakiád od padesátých let až po pozdní normalizaci se však nabízí interpretace této přeměny coby procesu nastolování kulturní hegemonie – rozuměné (v duchu filozofie Antonia Gramsciho) jako forma panství, která je pro udržení moci stejně důležitá jako přímé donucení vykonávané státem, a jejímž základem je vytvoření konsensuálního souboru symbolů a kulturních praktik, jež podsouvají společnosti interpretaci objektivních životních podmínek a tímto pomáhají udržet legitimitu moci.⁵²⁶ I. celostátní spartakiáda byla pokusem o vytvoření podobného symbolického aparátu, byla ovšem značně poznamenána myšlením typickým pro kulturu doby převratu, kdy hlavní cíl – prosazení režimem podporovaných vzorců společenského soužití a estetiky – je uskutečňován, aniž by se bral zvláštní ohled na zvyklosti, zažitý vkus a hodnotový systém většinové společnosti. Vyjadřovalo se to na jedné straně v přímém přebírání sovětských modelů konání masových slavností a aplikování ve skladbách estetických východisek socialistického realismu, na straně druhé pak v akcentování většinovou společností spíše nesdílených koncepcí vztahu jednotlivce ke kolektivu a sociálního uspořádání (upořádání role rodiny, potlačování individuality). Postupem času začal v koncepci spartakiád sílit konsensuální přístup, což bylo následkem obecné proměny režimu a jeho estetiky, a zároveň i zvětšující se role expertů v přípravě koncepce spartakiád. V estetické rovině čerpají pozdější ročníky slavností především ze zakořeněných a poměrně nekontroverzních postupů gymnastické tradice, a to včetně tradice sokolské. Je zdůrazňována univerzálnost spartakiádních aktivit jakožto svého druhu životního stylu. Tématizuje se jejich souvislost se sportem a rovněž významně sílí vazba spartakiád na populární kulturu, která se vyjadřuje jak v pojetí skladeb (využití oblíbených moderních hudebních a tanečních žánrů), tak v provázání předspartakiádního dění s děním sportovním a rozmanitými

⁵²⁵ Barthes 2004, cit. d. (poznámka č. 11), s. 142.

⁵²⁶ BARŠA, Pavel – CÍŠÁŘ, Ondřej. *Levice v postrevoluční době : Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, 25-26.

oblastmi zájmové činnosti občanů. Taktéž z hlediska předkládaného hodnotového systému je patrné upuštění od snahy o jeho komplexní proměnu ve prospěch propagace tradičnějších modelů, což se nejzřetelněji projevuje ve způsobech, jakými spartakiádní narativy pracovaly s genderem a pojetím rodiny. Přesto normalizační spartakiáda nerezignuje na svou normativnost. Dochází pouze k obsahovému posunu oněch norem a jistému rozšíření instance, která je vytváří: normativnost spartakiád v období pozdního socialismu má své kořeny nejen v požadavcích abstraktně chápané režimní ideologie, nýbrž ve velké míře artikuluje rovněž hodnoty sdílené většinovou společností. Je ostatně vhodné mít na paměti, že silně normativní přístup a didaktický ideál byl vlastní také sokolskému hnutí, a to již od jeho počátků.

Díváme-li se na spartakiádu jakožto svébytný estetický a kulturní fenomén, můžeme vyjmenovat několik jejích základních rysů. Prvním z nich je její jasně performativní charakter. Spartakiáda se zakládala na znepřehlednění předělu mezi divákem a účinkujícím, a i přestože byla jednotlivá vystoupení dopodrobna plánována a expertně režírována, slavnosti jako celek se zřetelně vymykají definici prostého představení. Základem spartakiádního dění v celé jeho šíři bylo vytváření a upevňování rituálního společenství všech účastníků, které zahrnovalo jak účastníky aktivní, tak i pasivní přihlížející. V této rovině můžeme spartakiádu definovat jako kulturní performanci v singerovském pojetí,⁵²⁷ jejíž cílem bylo sebezobrazování kultury a společnosti socialistického Československa, utvrzování konkrétního modelu sebepojetí a jeho rituální předvádění. Jako další klíčový rys se v tomto kontextu jeví prezentační povaha spartakiády, která spočívala nejen v její ritualitě, nýbrž i v samotném jádru žánru a estetické koncepci vystoupení. Spartakiádní vystoupení se zakládala na působení široké škály smyslových a zčásti i emocionálních vjemů. Byla ze své podstaty nereprodukovatelná a nepřenositelná, a ve významné míře se opírala o předpoklad specifického prožívání *Zde a Nyní*. Auratický charakter spartakiády posiloval její rituální a parasakrální ráz, masová podstata procesu jejího vzniku ovšem významným způsobem odlišovala sociální rovinu její recepce od způsobů recepce artefaktů tradičního umění nebo performancí jiného druhu. Jestliže Walter Benjamin situuje společenskou funkci nereprodukovatelného umění do oblasti rituálu, zatímco v případě děl, u nichž není

⁵²⁷ Viz kapitolu 1.2 této práce.

podstatné měřítko „pravosti“, hovoří o jejich politické funkci,⁵²⁸ spartakiádu bychom v její kulturně estetické rovině mohli vymezit jako fenomén, jehož vznik i následná recepcie v sobě kombinují obě dvě tyto dimenze.

Jako společenský rituál generovala spartakiáda velké množství mytických vyprávění, přičemž struktura těchto vyprávění měla nezřídka blízko k narativitě tradičních mytologií. Pracovala s jasně definovanou časovostí a prostorovostí a specifickým vztahem k okolnímu světu, který zabydlovala svými narativy, a jehož jednotlivé fenomény zapojovala do svého vyprávění. Přestože je pro novodobé mýty typická spíše narativní fragmentárnost,⁵²⁹ díky své bohaté a členité struktuře mohla tak spartakiádní mytologie pojmout poměrně celistvou a detailní vizi Československa i jeho společnosti. Zároveň dokázala plasticky reagovat jak na měnící se základní ideová východiska režimu, tak na kulturní a civilizační vývoj. Stávala se tak nástrojem popularizace režimem posvěcených výkladů dějin a politické i společenské situace (v případě prvních spartakiád – narativu spojeného s historií třídního boje a ostrým vymezením se vůči první republice, v době normalizace – příběhu československo-sovětského přátelství a diskurzu vázaného na ideály pokojného života a konsolidace společnosti⁵³⁰). Současně vytvářela prostor pro specifickou mytickou artikulaci pro danou dobu stěžejních témat (civilizační skok, sociální vzestup venkovského obyvatelstva, federalizace Československa). Přestože se jako každá státní mytologie zaměřovala na vytváření a upevňování určitého kanonu emblémů, dovedla také inkorporovat vyprávění spojená sžitými zkušenostmi řadových občanů. Projevovalo se to jak v padesátých a šedesátých letech, kdy byly důležitým motivem ve spartakiádní mytologii narativy spojené se subjektivním zakoušením společenského vzestupu a zlepšováním životních podmínek příslušníků dělnických vrstev a obyvatel venkova,⁵³¹ tak i v období normalizace, kdy se spartakiáda snažila ve výrazné míře souznět se zájmy a volnočasovými aktivitami většinové společnosti.

⁵²⁸ Benjamin 2009, cit. d. (poznámka č. 258), s. 304-305.

⁵²⁹ Napiórkowski 2013, cit. d. (poznámka č. 24), s. 21-22.

⁵³⁰ Viz PULLMANN, Michal. Konsolidace, pokojný život a neviditelné násilí : Vznik a vývoj normalizační ideologie v Československu. In KOLÁŘ, Pavel – PULLMANN, Michal. *Co byla normalizace? : Studie o pozdním socialismu*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny – Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 72-84.

⁵³¹ Vzpomeňme například na článek *Den dorostenky Márie Lacové* nebo na dopis dělnice Amalie Kratochvílové, citovaný v kapitole 3.1.1.

Ambicí spartakiád bylo poskytovat širokým masám účastníků katarzní zkušenost. Jejím zdrojem měl být estetický prožitek vyplývající ze sledování působivých a do detailů propracovaných vystoupení a zakoušení liminality spojené s účastí ve slavnostech. V neposlední řadě mělo mít katarzní účinky samotné okázalé předvádění disciplíny občanů a logistických dovedností státu: před zraky celé společnosti se v rámci spartakiád materializoval řád a (byť jen dočasně a v omezené míře) schopnost režimu uspokojovat potřeby obyvatelstva.

Françoise Mayer ve své knize *Češi a jejich komunismus* píše, že „[n]ení pochyb o tom, že komunistická moc usilovala o ovládnutí celé společnosti včetně myšlení lidí; zato s mírou účinnosti takovéto politiky to je složitější“.⁵³² Vzhledem k autoritativní povaze spartakiády a normativní ambici, která ji po celou dobu trvání tradice doprovázela, jednou z nabízejících se interpretací její společenské funkce je čtení tohoto fenoménu jako nástroje indoktrinace a důsledného (protože dovedeného až k holé tělesnosti každého jednotlivce) despotického ovládnutí obyvatel. Studium pramenů a jejich analýza v kontextu fungování československé společnosti v době socialismu vede ovšem k závěrům, že úloha, kterou spartakiáda v reálné sociální praxi sehrávala, byla výrazně ambivalentní. Spartakiádní tradice byla polem vyjednávání pozic mezi mocí i sebereprezentativními ambicemi režimů a míněním i zájmy československých občanů. V rámci onoho vyjednávání průběžně modifikovala svou podobu a estetiku a přizpůsobovala je většinovým požadavkům. Výsledkem byl svého druhu konsensus, kdy na jedné straně dostával režim k dispozici megalomanský projekt, jehož mohl využívat pro svou veřejnou legitimizaci, a na druhé straně získávala široká veřejnost atraktivní sportovní kulturní akci, která odpovídala jejím konzumním nárokům a zájmům. Jak čteme ve stati Pavla Koláře a Michala Pullmanna, ideologický konsensus je znakem všech stabilních zřízení bez ohledu na míru jejich demokratičnosti, přičemž „[s]polečenská funkce ideologie spočívá právě v kolektivním opakování obecných postulátů ve veřejné sféře a jejich překódování v každodenním životě“.⁵³³ Stejně tak i v případě spartakiády existovala mezi účastníky zřetelná tendence mlčky přehlížet její explicitně ideologické prvky a soustřeďovat se na politicky bezpříznakové aspekty. Proměny formule slavností se zdají dokazovat, že na tuto hru z velké míry

⁵³² MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : paměť a politická identita*. Praha: Argo, 2009, s. 42.

⁵³³ Kolář – Pullmann 2016, cit. d. (poznámka č. 194), s. 54.

přistoupily i složky, které vypracovávaly a realizovaly jejich koncepci. O tom, že bylo vnímání spartakiády v obecném mínění zčásti odtrženo od jejího propagandistického rámce svědčí podpora, které se ze začátku dostávalo myšlence pokračovat ve spartakiádní tradici i po sametové revoluci a atmosféra debat kolem otázky organizace Československé spartakiády 1990.⁵³⁴

Paradoxně mohla funkčnost spartakiády coby mocenského nástroje omezovat také její rituální a festivní povaha. Jak čteme u Durkheima, základem působení rituálu je existence jasné hranice mezi posvátným a profánním: „*člověk může navázat vztah s posvátnými věcmi jedině pod podmínkou, že odvrhne vše, co je v něm profánního*“.⁵³⁵ Nevšednost spartakiády jako slavnosti tak do jisté míry vyčleňovala z řádu každodennosti normy a hodnoty, které spartakiáda ztělesňovala. Přestože v jádru spartakiádní myšlenky byla snaha o performativní utváření identit(y) občanů, její sakralizovaná povaha coby mimořádné události ze své podstaty oslabovala účinnost onoho performativu. Navzdory veškerému katarznímu a liminálnímu potenciálu mělo zakoušení dokonalé disciplinovanosti masy spíše podobu ideálu, který v běžném vnímání zúčastněných nemohl, než zaujímat pozici slavnostního a od šedi každodenního života odtrženého zážitku. Taktéž ritualizovaný vztah ke kanonům kulturních odkazů a emblémů, ke kterým spartakiádní tradice odkazovala, způsoboval reálně v mnoha případech spíše jejich zřetelné vyřazení ze sféry spontánního (jak by řekl Bachtin, *vnitřně přesvědčivého*) jednání občanů a oslaboval tak svůj formativní potenciál. Ve své festivní dimenzi

⁵³⁴ Roubal se ve své knize na základě studia pramenů zmiňuje mj. o zástupci veřejnosti vážně vyslovovaných nápadech, aby se ve své tematické vrstvě skladby Československé spartakiády 1990 věnovaly „*obrození v roce 1989*“ (Roubal 2016, cit. d. (poznámka č. 70), s. 341). Jako nejfrekventovanější argument pro zachování spartakiády se dle jeho zjištění objevoval odkaz na její neodmyslitelnou příslušnost k československé tradici hromadných tělovýchovných cvičení, což poukazuje na to, že řada zúčastněných nevnímala vztah mezi spartakiádami a sokolskými slety jako diskontinuitu (tamtéž, s. 340). Dále cituje například následující pasáže z dopisů cvičenců a cvičitelů adresovaných vedení ČSTV: „*Myslím, že většinu cvičenců ČSS vřbec nezajímá heslo, pod kterým se ČSS koná, pro nás je důležitá podstata a myšlenka ČSS. [...] Spartakiáda nám dává krásný pocit ze sounáležitosti k lidskému houfu, je to vlastně jediná příležitost, kterou máme, abychom si mohli tu příslušnost k lidské společnosti uvědomit a prožít.*“ (tamtéž, s. 341-342); „*Nikdy mne nenapadlo, že by tato masová cvičení velebila někoho jiného nežli zdravé tělo cvičenců a celého národa.*“ (tamtéž, s. 342); „*Vždyť není nic krásnějšího než cvičit ve svobodném státě, a nadšení, které prožíváme, přenést právě do tohoto cvičení.*“ (tamtéž).

⁵³⁵ Durkheim 2002, cit. d. (poznámka č. 212), s. 338.

byla zároveň pro řadu zúčastněných spartakiáda příliš atraktivní, aby v rámci jejího vnímání přikládali zvláštní váhu její striktně ideologické rovině.

Československá spartakiáda tvoří fascinující příklad komplexního mytického fenoménu, na jehož půdorysu docházelo zároveň ke konfrontaci i ke komunikaci autoritářské moci se společností. Studium jejích proměňujících se estetických podob a narativů nabízí zajímavý klíč pro reflexi proměn socialistické diktatury, její rituality a sebelegitimačních mechanismů. V obecném měřítku nám toho může hodně říci rovněž o modalitách vztahu politické moci a ideologie k široce chápané kultuře i mimo svůj partikulární dějinný kontext.

Bibliografie

Sekundární literatura

ADAMOWSKI, Jan. *Kategoria przestrzeni w folklorze : Studium etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999.

BACHTIN. Michail Michajlovič. *Román jako dialog*. Praha: Odeon, 1980.

BARŠA, Pavel – CÍŠÁŘ, Ondřej. *Levice v postrevoluční době : Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.

BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004.

BENJAMIN, Walter. Umělecké dílo ve věku své technické reprodukovatelnosti. In BENJAMIN, Walter. *Výbor z díla I. : Literárněvědné studie*. Praha: Oikumené, 2009, s. 299-326.

BUTLER, Judith. *Bodies That Matter*. London – New York: Routledge, 1993.

BUTLER, Judith. *Excitable Speech*. London – New York: Routledge, 1997.

BUTLER, Judith. *Gender Trouble : Feminism and the Subversion of Identity*. London – New York: Routledge, 1990.

BUTLER, Judith. Performative Acts and Gender Constitution : An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. In CASE, Sue-Ellen (ed.). *Performing Feminism : Feminist Critical Theory and Theatre*. Baltimore – London: Johns Hopkins University Press, 1990, s. 270-282.

BUTLER, Judith. *Uwikłani w pleć*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2008.

BUTLER, Judith. *Walczące słowa : Mowa nienawiści i polityka performatywna*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2010.

BUTLER, Judith. *Závažná těla : o materialitě a diskurzivních mezích pohlaví*. Praha: Karolinum, 2016.

CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Praha: Academia, 2007.

CLARK, Katerina. *Sovětský román : Dějiny jako rituál*. Praha: Academia 2015.

ČINÁTLOVÁ, Blanka. Dederon a stadion aneb Tělo poučené z krizového vývoje. In BÍLEK, Petr – ČINÁTLOVÁ, Blanka (eds.). *Tesilová kavalérie : popkulturní obrazy normalizace*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2010, s. 124-134.

DERRIDA, Jacques. Signatura událost kontext. In *Texty k dekonstrukci*. Bratislava: Archa, 1993, s. 277-306.

DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života : Systém totemismu v Austrálii*. Praha: Oikumené, 2002.

EDELMAN, Robert. *Serious Fun : A History of Spectator Sports in the U.S.S.R.* New York – Oxford: Oxford University Press, 1993.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu : (Archetypy a opakování)*. Praha: Oikumené, 1993.

ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Oikumené, 2006.

FILIPOVÁ, Marta. Hledání lidovosti: lidové umění a umění lidu v meziválečném Československu. In BARTLOVÁ, Milena a kol. *Co bylo Československo? : Kulturní konstrukce státní identity*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2017, s. 20-27.

FISCHER-LICHTE, Erika. *Estetika performativity*. Mníšek pod Brdy: Na konáři, 2011.

FISCHEROVÁ, Sylva – STARÝ, Jiří. Slovo úvodem. In STARÝ, Jiří – FISCHEROVÁ, Sylva (edd.). *Mýtus a geografie : Svět, prostor a jejich chápání ve starších i novějších kulturách*. Praha: Herrmann & synové, 2008, s. 7-18.

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000.

FRANC, Martin. *Řasy, nebo knedlíky : Postoje odborníků na výživu k inovacím a tradicím v české stravě v 50. a 60. letech 20. století*. Praha: Scriptorium, 2003.

GREXA, Ján – Strachová, Milena. *Dějiny sportu : Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita : Fakulta sportovních studií, 2011.

HABERMAS, Jürgen. *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1981.

HEJMOVÁ, Anna. Festival Slavnosti lidového zpěvu a tance ve Strážnici. In BARTLOVÁ, Milena – VYBÍRAL, Jindřich a kol. *Budování státu : Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2015, s. 236.

HODROVÁ, Daniela. *Citlivé město : (eseje z mytopoetiky)*. Praha: Filip Tomáš – Akropolis, 2006.

HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada. Užití, využití u zneužití folkloru a lidového umění. In BARTLOVÁ, Milena – VYBÍRAL, Jindřich a kol. *Budování státu : Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2015, s. 179-189.

JANČÁŘ, Josef. *Etnografie na Moravě a ve Slezsku v limitech 20. století*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014.

JANOUSEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1945-1989 : III. 1958-1969.*

Praha: Academia, 2008.

KOLÁŘ, Pavel – PULLMANN, Michal. Nenápadný půvab ideologie. In KOLÁŘ, Pavel – PULLMANN, Michal. *Co byla normalizace? : Studie o pozdním socialismu.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 49-59.

KORDJAK, Joanna. Polska – kraj folkloru? In KORDJAK, Joanna (ed.). *Polska – kraj folkloru?* Warszawa: Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, 2016, s. 11-23.

KÖSSL, Jiří; KRÁTKÝ, František; MAREK, Jaroslav. *Dějiny tělesné výchovy II.* Praha : Olympia, 1986.

KRACAUER, Siegrfried. Ornament masy. In KRACAUER, Siegrfried. *Ornament masy : Eseje.* Praha: Academia, 2008, s. 66-75.

MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (Symboly, emblémy, mýty 1948-1989).* Praha: Pražská imaginace, 1992.

MALINOWSKI, Bronisław. *Mit, magia, religia.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990.

MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : paměť a politická identita.* Praha: Argo, 2009.

MICHELA, Miroslav. Paměťová studia. In ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol. *Základní problémy studia moderní a soudobých dějin.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014, s. 610-628.

MIZIELIŃSKA, Joanna. *Pleć, ciało, seksualność : od feminizmu do teorii queer*. Kraków: Towarzystwo Autorów a Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2006.

NAPIÓRKOWSKI, Marcin. *Mitologie współczesne : Relacja o poczynaniach i przygodach krajowców zamieszkałych w globalnej wiosce*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2013.

NAPIÓRKOWSKI, Marcin. *Powstanie umarłych : Historia pamięci 1944-2014*. Warszawa: Krytyka Polityczna, 2016.

NEUBAUER, Zdeněk. Mythus. In *Člověk a náboženství*. Praha: Křesťanská akademie, 1991, s. 41-67.

NORA, Pierre. Mezi pamětí a historií : problematika míst. In MAYER, Françoise – BENSÁ, Alban – HUBINGER, Václav. *Cahiers du CEFRES : N° 10 : Antologie francouzských společenských věd : Město*. [online]. Červen 2010. [cit.25.7.2017.]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf.

OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. Genderově bezpříznakový diskurs? : Tělo v teorii tělesné kultury. In *Filosofický časopis*. Roč. 50 (2002) č. 6, s. 971-989.

OSEKA, Piotr. *Rytuały stalinizmu : Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944-1956*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2006.

PATOČKA, Jan. Vznik filozofie. In REZEK, Petr (ed.). *Mýtus, epos a logos*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku – Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 1991, s. 108-118.

PAŽOUT, Jaroslav. „Chceme světlo! Chceme studovat!“ : demonstrace studentů z vysokoškolských kolejí v Praze na Strahově 31. října 1967. In *Paměť a dějiny*. Roč. 2., č. 1 (2008), s. 4-13.

PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu 1948 – 1968 – 1989*. Praha: Academia, 2015.

PETRONE, Karen. *Life Has Become More Joyous, Comrades : Celebrations in Time of Stalin*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press.

PROPP, Vladimir Jakovlevič. *Morfologie pohádky*. Praha: Ústav pro českou literaturu ČSAV, 1970.

PUK, Miroslav. Sokolské hnutí a sokolský stadión v Praze na Strahově. In *Res Musei Pragensis : Měsíčník Muzea hlavního města Prahy*. Roč. 12, č. 11 (listopad 2002), s. 1-7.

PULLMANN, Michal. Konsolidace, pokojný život a neviditelné násilí : Vznik a vývoj normalizační ideologie v Československu. In KOLÁŘ, Pavel – PULLMANN, Michal. *Co byla normalizace? : Studie o pozdním socialismu*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny – Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 72-84.

RANDÁK, Jan. *V záři rudého kalicha : Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

RAO, Ursula – KÖPPING, Klaus-Peter. Die „performative Wende“: Leben – Ritual – Theater. In RAO, Ursula – KÖPPING, Klaus-Peter (edd.). *Im Rausch des Rituals: Gestaltung und Transformation der Wirklichkeit in körperlicher Performanz*. Münster – Hamburg – London: Lit, 2000, s. 1-31.

REBOUL, Olivier. Kiedy słowo jest bronią. In GŁOWIŃSKI, Michał (ed.). *Język i społeczeństwo*. Warszawa: Czytelnik, 1980, s. 299-334.

ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. Praha: Academia, 2016.

ROUBAL, Petr. A didactic project transformed into the celebration of a ritual: Czechoslovak Spartakiads 1955-1990. In *Journal of Modern European History*. Roč. 4 (2006), č. 1, s. 90-113.

ROUBAL, Petr. „Dnes na Strahově promluví masy.“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955-1990. In *Kuděj*. Roč. 8 (2006) č. 2, s. 79-89.

ROUBAL, Petr. *Foucault na Strahovském stadionu*. [online]. c2007. [cit. 2013-08-08]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/seminare/cuhra/Foucault_na_Strahovskem_stadionu.pdf.

ROUBAL, Petr. Incarnar le communisme : L'esthétisation de la gymnastique de masse et la mise en scène de la discipline. In *La Nouvelle Alternative*. Roč. 20 (2005), s. 159-178.

ROUBAL, Petr. Jak ochutnat komunistický ráj. Dvojitá tvář československých Spartakiád. In *Dějiny a současnost*. Roč. 28 (2006) č. 6, s. 28-31.

ROUBAL, Petr. Mass Gymnastic Performances under Communism: The Case of Czechoslovak Spartakiads. In APOR, Balázs – APOR, Péter – RESS, E. A. (eds.). *The Sovietization of Eastern Europe: New Perspectives on the Postwar Period*. Washington: New Academia Publishing, 2008, s. 171-180.

ROUBAL, Petr. Politics of Gymnastics. Mass gymnastic displays under communism in Central and Eastern Europe. In *Body and Society*. Roč. 9 (2003), č. 2, s. 1-25.

ROUBAL, Petr. Tělo národa: Československá spartakiáda z pohledu genderu. In HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.). *Vyvláštěný hlas : Proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*. Praha: Slon, 2015, s. 321-349.

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století : spolupráce a konflikty*. Praha: Vyšehrad, 2015.

SEEL, Martin. Inszenieren als Erscheinenlassen : Thesen über die Reichweite eines Begriffs. In FRÜCHTL, Josef – ZIMMERMANN, Jörg (eds.) *Ästhetik der Inszenierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001, s. 48-62.

SINGER, Milton. *Traditional India : Structure and Change*. Philadelphia: American Folklore Society, 1959.

SLÁDEK, Pavel. Posvátné místo v literatuře rabínského judaismu. In STARÝ, Jiří – FISCHEROVÁ, Sylva (edd.). *Mýtus a geografie : Svět, prostor a jejich chápání ve starších i novějších kulturách*. Praha: Herrmann & synové, 2008, s. 113-142.

SMITH, William Robertson. *Lectures on the Religion of Semites*. London: Adam and Charles Black, 1894.

SOMMER, Vítězslav. Marxismus a historiografie. In ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol. *Základní problémy studia moderní a soudobých dějin*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014, s. 143-166.

SVATOŇ, Vladimír. Puškinova cesta do hloubek Ruska. In SVATOŇ, Vladimír. *Z druhého břehu. Studie a eseje o ruské literatuře*. Praha: Torst, 2002, s. 195-216.

THORNE, Vanda. *Ideologies and Realities of the Masses in Communist Czechoslovakia*. Pittsburgh, 2005. Disertační práce. University of Pittsburgh, Faculty of Arts and Sciences.

THORNE, Vanda. Těla v pohybu : Masová gymnastika jako kolektivní sociální představení. In *Sociální studia*. Roč. 8 (2011), č. 1, s. 99-117.

TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004.

UHLÍŘ, Jan Boris. *Nástin vývoje domácí sokolské protinacistické rezistence v letech 1938- 1941*. Praha, 1997. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.

UHLÍŘ, Jan Boris. *Sokol za protektorátu : Organizovaná rezistence ČOS*. Praha, 2005. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.

UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek. *Sokol proti totalitě 1938-1952*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001.

WALDAUF, Jan. *Sokol : malé dějiny velké myšlenky : Díl první*. Luhačovice: Nakladatelství Atelier IM Luhačovice, 2007.

YURCHAK, Alexei. *Everything Was Forever, Until It Was No More : The Last Soviet Generation*. Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2005.

Prameny

Tištěné publikace:

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1994-1995.

Podíl školství na Československých spartakiádách. Praha: Ústav školských informací při Ministerstvu školství ČSR : Odbor vědeckých, technických a ekonomických informací, 1985.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. Sjezdu KSČ : Rezoluce k aktuálním otázkám jednoty strany. Praha: Svoboda, 1971.

BERDYCHOVÁ, Jana – DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Skladba pro rodiče a děti : Hromadná tělovýchovná vystoupení Československé spartakiády 1980. Popis cvičení I.* Praha: Olympia, 1979.

DEMETROVIČ, Ernest – PROCHÁZKA, Karel – RICHTER, Anton – TEMPÍR, Miloslav. *Československá spartakiáda 1985.* Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1986.

DOBROVODSKÝ, Vladimír (ed.). *III. celostátní spartakiáda.* Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1966.

DOSTÁLOVÁ, Milena – BLAŽEJOVÁ, Jarmila – ČÍŽKOVÁ, Jana – ŠOTOLA, Jiří – ŠIKTANC, Karel. *II. celostátní spartakiáda.* Praha: Sportovní a turistické nakladatelství – Vydavatelství ÚV ČSTV, 1961.

FIERZOVÁ, Olga. *Dětské osudy z doby poválečné : Záznamy ze záchranné akce přátel Milíčova domu v Praze.* Praha: Spolek přátel mládeže a družstva Milíčův dům, 1992.

HAVLÍČKOVÁ, Sylva – PŘIBÁŇ, Vilém. *Dny radosti.* Praha: Československý ústav zahraniční, 1955.

CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1975*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1976.

CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981.

LE CORBUSIER-SAUGNIER. *Za novou architekturu*. Praha: Petr Rezek, 2005.

MARX, Karel – ENGELS, Bedřich. *Manifest Komunistické strany*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976.

MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956.

SERBUS, Ladislav – KOS, Bohumil – MIHULE, Jaroslav: *Historický vývoj a základy tělovýchovných vystoupení v ČSSR*. Praha: SPN, 1962.

ŠTERC, Jaroslav. *Československé spartakiády : nejmasovější projev naší tělesné výchovy*. Praha: Olympia, 1975.

TYRŠ, Miroslav. Náš úkol, směr a cíl. In *Rádce sokolský*. Praha: Česká obec sokolská, 1897, s. 23-35.

TYRŠ, Miroslav. *Tělocvik v ohledu estetickém*. Praha: Knihovna Tyršův odkaz, 1926.

ŽIŽKA, Jiří – ŽLÁBEK, Jan. *Od podia ke Strahovu*. Praha: Olympia, 1989.

Nepublikované práce:

BERDYCHOVÁ, Jana. *Funkce tělovýchovných skladeb pro hromadná vystoupení mládeže v systému tělesné výchovy*. Praha, 1960. Habilitační práce. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu.

Statě:

LUSTIG, Arnošt – PAVEL, Ota. Úvod, k němuž jsme nechtěli dát název. In DOBROVODSKÝ, Vladimír (ed.). *III. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1966, nestr.

MAJEROVÁ, Marie. Chvála spartakiády. In MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 7-8.

MAREK, Jaroslav. Předmluva. In ŠTERC, Jaroslav. *Československé spartakiády : nejmasovější projev naší tělesné výchovy*. Praha: Olympia, 1975, s. 3-4.

NEJEDLÝ, Zdeněk. O lidové tvořivosti. In NEJEDLÝ, Zdeněk. *Za kulturu lidovou i národní*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 96-104.

NEJEDLÝ, Zdeněk. O novém regionalismu. In NEJEDLÝ, Zdeněk. *Za kulturu lidovou i národní*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 105-118.

TEIGE, Karel. Nové umění a lidová tvorba. In VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Avantgarda známá a neznámá : Sv. I. : Od proletářského umění k poetismu*. Praha: Svoboda, 1971, s. 150-154.

THIELE, Václav. Sletové město. In *Památník XI. sletu všesokolského v Praze 1948*. New York: Sokolský pomocný výbor, 1967, s. 19-20.

Periodický tisk:

Květy

Lidová demokracie

Literární noviny

Obrana lidu

Práce

Rudé právo

Stadión

Svoboda

Svobodné slovo

Večerní Praha

Zemědělské noviny

Novinové články:

At' jsem já vedle mámy. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 3.

40.000 chlapců a děvčat nastupuje... In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 1.

Děti znovu okouzlili Zlatou branou. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 1.

Dnes první programové odpoledne. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 149 (26. června 1980), s. 8.

Domov náš, vlídné zázemí... In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 3.

Ej, ztepilí šuhaji v čižmách vy, ej, děvčata v suknici rudé. In *Práce*. Roč. 11, č. 160 (3. července 1955), s. 2.

Kluci jako štiky. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 3.

Korunovační klenoty vystaveny. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 181 (2. července 1955), s. 2.

Krásný nástup mládí. In *Zemědělské noviny*. Roč. 11, č. 152 (24. června 1955), s. 2.

Mezi nejmenšími cvičenci. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 173 (24. června 1955), s. 3.

Mír nám a naším dětem. In *Práce*. Roč. 11, č. 153 (25. června 1955), s. 4.

Mládí, radost, mír zní Strahovem. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 173 (24. června 1955), s. 2-3.

Mládí znovu rozjásalo Strahov. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 1-2.

Na počest spartakiády. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 3.

Na stráži šťastných dnů. In *Práce*. Roč. 11, č. 162 (6. července 1955), s. 3.

Nasbíráno mezi značkami. In *Rudé právo*. Roč. 65, č. 149 (27. června 1985), s. 8.

Okno do světa. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 3.

Označení věku. In *Večerní Praha*. Roč. 1, č. 74 (26. června 1955), s. 3.

Píseň o šťastných dětských dnech. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 1.

Poděkování nejmladším. In *Zemědělské noviny*. Roč. 11, č. 154 (26. června 1955), s. 1.

Pozdrav olympijské Moskvě. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 3.

Pracovní zálohy. Bravo! Váš úsměv je na místě. Je jako vaše vystoupení – vítězný. In *Večerní Praha*. Roč. 1, č. 73 (25. června 1955), s. 4.

Pražský hrad kulturním dostaveníčkem. In *Rudé právo*. Roč. 40, č. 62 (3. března 1960), s. 1.

Pro štěstí – pro radost In *Svoboda*. Roč. 3, č. 25 (24. června 1955), s. 1.

Před deseti léty nesli náruč bezu. In *Obrana lidu*. Roč. 14, č. 153 (26. června 1955), s. 1.

Přehlídka síly, radosti a krásy. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 172 (23. června 1955), s. 1.

Slavná přehlídka mládí a krásy pokračuje. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 1-2.

Slavnostní představení „Dalibora“. In *Rudé právo*. Roč. 40, č. 173 (23. června 1960), s. 1.

Stadión pro milión. In *Stadión*. Roč. 28, č. 29 (22. července 1980), s. 16-17.

Symfonie s krychlemi. In *Večerní Praha*. Roč. 1, č. 73 (25. června 1955), s. 1.

Tam stojí naše děvčata. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 2.

Tělovýchovný svátek celé země. In *Rudé právo*. Roč. 65, č. 149 (27. června 1985), s. 1.

Třetí den slavné celostátní spartakiády. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 1.

Ve vaší zemi roste překrásná mládež. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 2.

Vítězné mládí naší krásné vlasti In *Svobodné slovo*. Roč. 11, č. 152 (26. června 1955), s. 3.

Vracejí nám milé vzpomínky. In *Obrana lidu*. Roč. 14, č. 153 (26. června 1955), s. 1.

Vystavíme si šťastný život. In *Práce*. Roč. 11, č. 152 (24. června 1955), s. 2.

Vytrvalost, obratnost. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 3

Vyznání zítřkům. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 152 (30. června 1980), s. 3.

Záříš v kráse, země má. In *Zemědělské noviny*. Roč. 11, č. 160 (3. července 1955), s. 1.

Závěrečný obraz strhuje odvahou cvičenců. In *Večerní Praha*. Roč. 1, č. 72 (24. června 1955), s. 4.

Zlatá brána těch nejmenších. In *Zemědělské noviny*. Roč. 11, č. 152 (24. června 1955), s. 2.

DAVÍDEK, Josef. Praha patří mládeži. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 172 (23. června 1955), s. 1.

FAIT, Jan. Generálka těch nejmenších. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 170 (21. června 1955), s. 1.

GOLDSCHIEDER, František – KABÍČEK, Jaroslav. KOŠTÁL, Josef – MACKŮ, Jiří – Nečasová, Jarmila – ONDRÁČEK, Jaroslav. Okolo spartakiády. In *Květy*. Roč. 5, č. 28 (14. července 1955), s. 2.

HOUFOVÁ, Jarmila. Jedinečný svátek socialistické vlasti. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 152 (30. června 1980), s. 1-2.

HOUFOVÁ, Jarmila. Skvělá přehlídka mládí a krásy socialistického Československa. In *Rudé právo*. Roč. 55, č. 151 (30. června 1975), s. 2.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava – JELÍNEK, Jan – STANO, Jiří. Dech něžného mládí. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 3.

JELÍNEK, Jan – SOSENKA, Ladislav. Mládí a radost v ulicích Prahy. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 152 (30. června 1985), s. 1.

JERIE, Miloš. Tančily podle učitele. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 149 (26. června 1980), s. 8.

JERIE, Miloš. Vítejte v Praze! In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 145 (21. června 1980), s. 8.

JERIE, Miloš – KŠAJT, František – MAREK, Rudolf – MATOUŠEK, Jaroslav – PEŠEK, Jaromír – SOSENKA, Ladislav – ŠUPICH, Zvonimír – URBAN, Ivo. Pod avantgardním rudým lidstvem znamením. In *Rudé právo*. Roč. 55, č. 151 (30. června 1975), s. 3.

KOPECKÝ, Jan. Pohled se Strahova. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 173 (24. června 1955), s. 3.

KOPECKÝ, Jan. Pohledy do hlediště. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 182 (3. července 1955), s. 3.

LACINA, Jiří. Jak budou bydlet : Vesnice pro atletický výkvět Evropy. In *Stadión*. Roč. 26, č. 10 (7. března 1978), s. 12.

MINÁČ Vladimír. *Tíha folkloru*. In *Literární noviny*. Roč. 7, č. 12 (březen 1958), s. 1.

PEŠEK, Jaromír. Strahovský koncert. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 5.

PLEVA, Josef Věromír. Přival mladosti. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 174 (25. června 1955), s. 3.

PLESKOT, Záboj. Mladé sny se uskutečňují. In *Obrana lidu*. Roč. 14, č. 153 (26. června 1955), s. 3.

SAJNEROVÁ, Helena. Den dorostenky Márie Lacové. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 175 (26. června 1955), s. 3.

SKÁLA, Ivan. Zlatým štětcem malovaná. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 176 (27. června 1955), s. 2.

STANĚK, Jaroslav. Cvičenci opět nadchli Strahov. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 1.

STANO, Jiří. Československá spartakiáda 1980. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 153 (1. července 1980), s. 3.

STANO, Jiří. Praha zdraví naše nejmladší. In *Rudé právo*. Roč. 35, č. 173 (24. června 1955), s. 3.

STANO, Jiří – JERIE, Miloš, STANĚK, Jaroslav. Strhující premiéra na Strahově. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 150 (27. června 1980), s. 1.

URBAN, Ivo. „Byl to velkolepý zážitek“ : Se Z. Řehořem o prvním programovém odpoledni. In *Rudé právo*. Roč. 60, č. 151 (28. června 1980), s. 8.

VESELÝ, Ludvík. Hrdost lidu. In *Literární noviny*. Roč. 4, č. 27 (červenec 1955), s. 2.

Projevy:

Projev presidenta republiky Antonína Zápotockého. In MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 35-36.

Projev předsedy ÚV ČSTV Františka Vodsloně při zahájení II. celostátní spartakiády. In DOSTÁLOVÁ, Milena – BLAŽEJOVÁ, Jarmila – ČÍŽKOVÁ, Jana – ŠOTOLA, Jiří – ŠIKTANC, Karel. *II. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství – Vydavatelství ÚV ČSTV, 1961, nestr.

Z projevu podpredsedu ÚV ČSZTV a predsedu Ústredného štábu Československej spartakiády 1980 Júliusa Chvalného při slávnostnom otvorení spartakiádnej štafety Dukla – Bratislava – Praha. In CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981, s. 5.

Z projevu prvního tajemníka ÚV KSČ a presidenta republiky Antonína Novotného. In DOSTÁLOVÁ, Milena – BLAŽEJOVÁ, Jarmila – ČÍŽKOVÁ, Jana – ŠOTOLA, Jiří – ŠIKTANC, Karel. *II. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství – Vydavatelství ÚV ČSTV, 1961, nestr.

Z projevu předsedy ÚV ČSTV Antonína Himla při slavnostním zapálení spartakiádního ohně v Praze na Strahově. In CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981, s. 3.

Z projevu soudruha Gustáva Husáka na Pražském hradě při shromáždění k 30. výročí vyvrcholení národně osvobozenického boje a osvobození Československa Sovětskou armádou. In CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1975*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1976, nestr.

Básně:

BEDNÁŘ, Kamil. [Bez názvu]. In CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1975*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1976, nestr.

NEZVAL, Vítězslav. Sborový zpěv. In NEZVAL, Vítězslav. *Z domoviny : Chrpy a města*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 267-271.

OKTÁBEC, Josef. Strahovský zázrak. In *Československý sport*. Roč. 3, č. 76, s. 1.

PARÁČEK, Mirko. Spartakiádní oheň. In DEMETROVIČ, Ernest – PROCHÁZKA, Karel – RICHTER, Anton – TEMPÍR, Miloslav. *Československá spartakiáda 1985*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1986, s. 49.

ŠUPICH, Zvonimír. Spartakiáda. In *Stadión*. Roč. 28, č. 29 (22. července 1980), s. 3.

Filmy:

II. celostátní spartakiáda. Část I. – Děti. [film]. Režie Jiří Papoušek. Československo, 1960.

Československá spartakiáda 1975. [film]. Režie Rudolf Krejčík. Československo, 1975.

Zelená pro Strahov. [film]. Režie Rudolf Mihle. Československo, 1980.

Internetové zdroje:

Před 25 lety. [online]. 31.1.2013. [cit.23.7.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10132488909-pred-25-lety/213411000110131>.

Před 25 lety. [online]. 21.6.2010. [cit.23.7.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10132488909-pred-25-lety/210411000110621/video/>.

TABÁŠKOVÁ, Jiřina. V Praze spartakiádní – rok 1955. In *Čekanka : časopis pro hravé psavce a zvědavé čtenáře.* [online]. 12.4.2013. [cit.15.7.2017.]. Dostupné z: <http://www.cekanka.tkweb.cz/index.php?str=1&typ=c&id=0&det=179>.

Zákony:

Zákon č. 71/1952 Sb. O organizaci tělesné výchovy a sportu.

Zákon č. 101/1951 Sb. O státních pracovních zálohách

Zákon č. 187/1949 Sb. O státní péči o tělesnou výchovu a sport.

Seznam a zdroje příloh

Příloha 1.:

Srovnání Prohlášení předsednictva ÚV KSČ, vlády ČSSR a ÚV NF ČSSR k Československé spartakiádě 1980 (zdroj: CHVÁLNÝ, Julius a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981, s. 18) a Prohlášení předsednictva ÚV KSČ, Ústředního výboru Národní fronty a vlády ČSSR z roku 1985 (zdroj: DEMETROVIČ, Ernest – PROCHÁZKA, Karel – RICHTER, Anton – TEMPÍR, Miloslav. *Československá spartakiáda 1985*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1986, s. 41); zvýraznění MH.

Příloha 2.:

Fotografie ilustrující nácvik skladby pro nejmenší děti na Slovensku a propagaci I. celostátní spartakiády tamže (zdroj: MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 16.

Příloha 3.:

Nahoře: *Společný nástup mládeže* předvedený 24. června 1955 (zdroj: MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 8); dole: vystoupení mládeže z učilišť státních pracovních záloh *Nová směna nastupuje* na I. celostátní spartakiádě (zdroj: MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 110).

Příloha 4.:

Stránka z publikace *První celostátní spartakiáda* (MUCHA, Vilém (ed.). *První celostátní spartakiáda 1955*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1956, s. 21).

Příloha 5.:

Stránka z publikace *III. celostátní spartakiáda* (DOBROVODSKÝ, Vladimír (ed.). *III. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1966., nestr.).

Příloha 6.:

Stránka z publikace *III. celostátní spartakiáda* (DOBROVODSKÝ, Vladimír (ed.). *III. celostátní spartakiáda*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1966., nestr.).

Příloha 7.:

Stránka z publikace *Československá spartakiáda 1980* věnovaná vystoupení mladších zákyň (CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981, s. 61).

Příloha 8.:

Vystoupení rodičů s dětmi na Československé spartakiádě 1980 (zdroj: CHVÁLNÝ, Július a kol. (edd.). *Československá spartakiáda 1980*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1981, s. 112).

Příloha 9.:

Stránky z publikace *Československá spartakiáda 1985* (zdroj: DEMETROVIČ, Ernest – PROCHÁZKA, Karel – RICHTER, Anton – TEMPÍR, Miloslav. *Československá spartakiáda 1985*. Praha – Bratislava: Olympia – Šport, 1986, s. 14-17).

Příloha 1.

Prohlášení předsednictva ÚV KSČ, vlády ČSSR a ÚV NF ČSSR k Československé spartakiádě 1980

Československá spartakiáda 1980 byla důstojným završením oslav 35. výročí vyvrcholení národně osvobozenického boje našeho lidu a osvobození Československa Sovětskou armádou. Svým úspěšným průběhem od obcí, měst a okresů až po vyvrcholení na Strahově, svou celkovou atmosférou stala se spartakiáda velkolepou a spontánní manifestací našeho lidu za socialismus, za politiku Komunistické strany Československa, za přátelství k Sovětskému svazu, za mír a společenský pokrok ve světě, výrazem jeho hlubokého socialistického vlastenectví a internacionalismu. Podala přesvědčivý důkaz o vysoké úrovni našeho tělovýchovného hnutí, jíž může být dosaženo jen v podmínkách socialistické společnosti.

Československá spartakiáda 1980 byla vpravdě společným dílem miliónů občanů naší socialistické vlasti. Na její přípravě a uskutečnění se v těsné soudružské spolupráci podílely Československý svaz tělesné výchovy, Revoluční odborové hnutí, Socialistický svaz mládeže, Svazarm i ostatní organizace sdružené v Národní frontě, Československá lidová armáda, národní výbory, školy učňovská zařízení a další organizace a instituce. **Předsednictvo ÚV KSČ, vláda ČSSR a ústřední výbor NF ČSSR vysoce oceňují práci všech organizátorů, všech tvůrců skladeb, cvičitelů, pořadatelů, všech těch, kdo se svým nadšením a obětavou prací zasloužili o zdar spartakiády. Zvláště upřímné uznání a poděkování patří všem cvičencům za jejich vytrvalost, vysokou morálku, uvědomění a kázeň, za vynikající splnění náročných úkolů.** Ocenění patří i turistům a dalším sportovcům, kteří se rovněž podíleli na zdárném vyvrcholení spartakiády.

Spartakiáda úspěšně naplnila i svůj nejvlastnější smysl – získat pro tělesnou výchovu další statisíce našich občanů, zejména mladých lidí. Předsednictvo ÚV KSČ, vláda a ÚV Národní fronty ČSSR vyjadřují přesvědčení, že pro všechny účastníky spartakiády i pro další občany se tělesná výchova, sport a turistika stanou pravidelnou a oblíbenou součástí jejich života, že jim budou přinášet radostné chvíle ve volném čase, že napomohou k upevnění jejich zdraví a fyzické zdatnosti, že přispějí k utváření harmonicky rozvinuté osobnosti socialistického člověka, uvědomělého budovatele socialistické společnosti v naší vlasti.

Prohlášení předsednictva ÚV KSČ, Ústředního výboru Národní fronty a vlády ČSSR (1985)

Československá spartakiáda 1985 byla důstojným završením oslav 40. výročí vyvrcholení národně osvobozenického boje československého lidu a osvobození naší vlasti Sovětskou armádou. Její strhující průběh vyjádřil hrdost a lásku pracujících a mládeže ke své socialistické vlasti, důvěru a podporu politice Komunistické strany Československa a Národní fronty, hluboké city přátelství k Sovětskému svazu. Stala se výrazem jednoty našich národů a národností, jejich velkolepou manifestací za socialismus, za mír a společenský pokrok ve světě.

Předsednictvo ÚV KSČ, ústřední výbor Národní fronty a vláda ČSSR oceňují záslužnou práci tvůrců skladeb, cvičitelů, organizátorů, pořadatelů, všech, kteří svým nadšením a obětavou prací se zasloužili o zdar ČSS 1985. Zvláště upřímné poděkování patří všem cvičencům v místech okrcích, okresech, městech a při závěrečných dnech v Praze za jejich vytrvalost, vysokou morálku, uvědomění a kázeň, za vynikající splnění úkolů. K úspěšnému průběhu spartakiády přispěli rovněž nemalým dílem sportovci a turisté.

Také letošní spartakiáda se stala vpravdě celospolečenskou záležitostí, byla dílem miliónů našich občanů. Na její přípravě a uskutečnění se odpovědně a iniciativně podíleli členové a funkcionáři Československého svazu tělesné výchovy, Revolučního odborového hnutí, Socialistického svazu mládeže, Svazu pro spolupráci s armádou i ostatních organizací sdružených v Národní frontě, Československá lidová armáda, žáci, studenti a učitelé škol a učilišť, národní výbory, celá oblast kultury, další resorty a instituce. Jim všem patří dík za společnou práci a vynaložené úsilí.

Spartakiáda – tento velký svátek mladí a krásy – naplnila i svůj nejvlastnější smysl: získat pro aktivní tělesnou výchovu, sport a turistiku další statisíce našich občanů, zejména mladých lidí. Předsednictvo ÚV KSČ, ústřední výbor Národní fronty a vláda ČSSR jsou přesvědčeny, že pro účastníky spartakiády i pro další občany se tělovýchova stane přirozenou součástí jejich života, upevňování zdraví a fyzické zdatnosti, přispěje k utváření harmonicky rozvinuté osobnosti, uvědomělého tvůrce a obránce socialismu a míru.

Příloha 2.

Vlevo je obrázek hlavního propagačního plakátu. — Vpravo oba obrázky jsou ze Slovenska. Nahoře ukázka z nácviku „Zlaté brány“, dole ukázka jak i vojáci pomáhali propagovat I. celostátní spartakiadu.

Příloha 3.

SPARTAKIADNÍ PRAHA — ZBRAŇ MÍRU!

Spartakiadní Praha se musí prožít. Musí se prožít spartakiadní Československo. Nelze jinak! Jako sluneční zář, jako jasný pocit zdraví tě prostupuje to čínorodé nadšení, které se stalo atmosférou naší vlasti, jejím podnebím, její dnes už — a navzdýcky — neodmyslitelnou vlastností...

Kolik dnů jsme v pražských ulicích potkávali skupiny mladých lidí, mnohdy vlastně ještě dětí. Plné tramvaje jich byly, postávali na nábřeží a okouzleně hleděli na Hradčany, kdysi sídlo českých králů, nad jehož střechami dnes vlaje praporec presidenta lidové demokratické republiky. A to je země, která dává právě také jim, dětem, mladičkým, všechno to, o čem se jejich tátům ani nesnilo. Zdraví, péči,

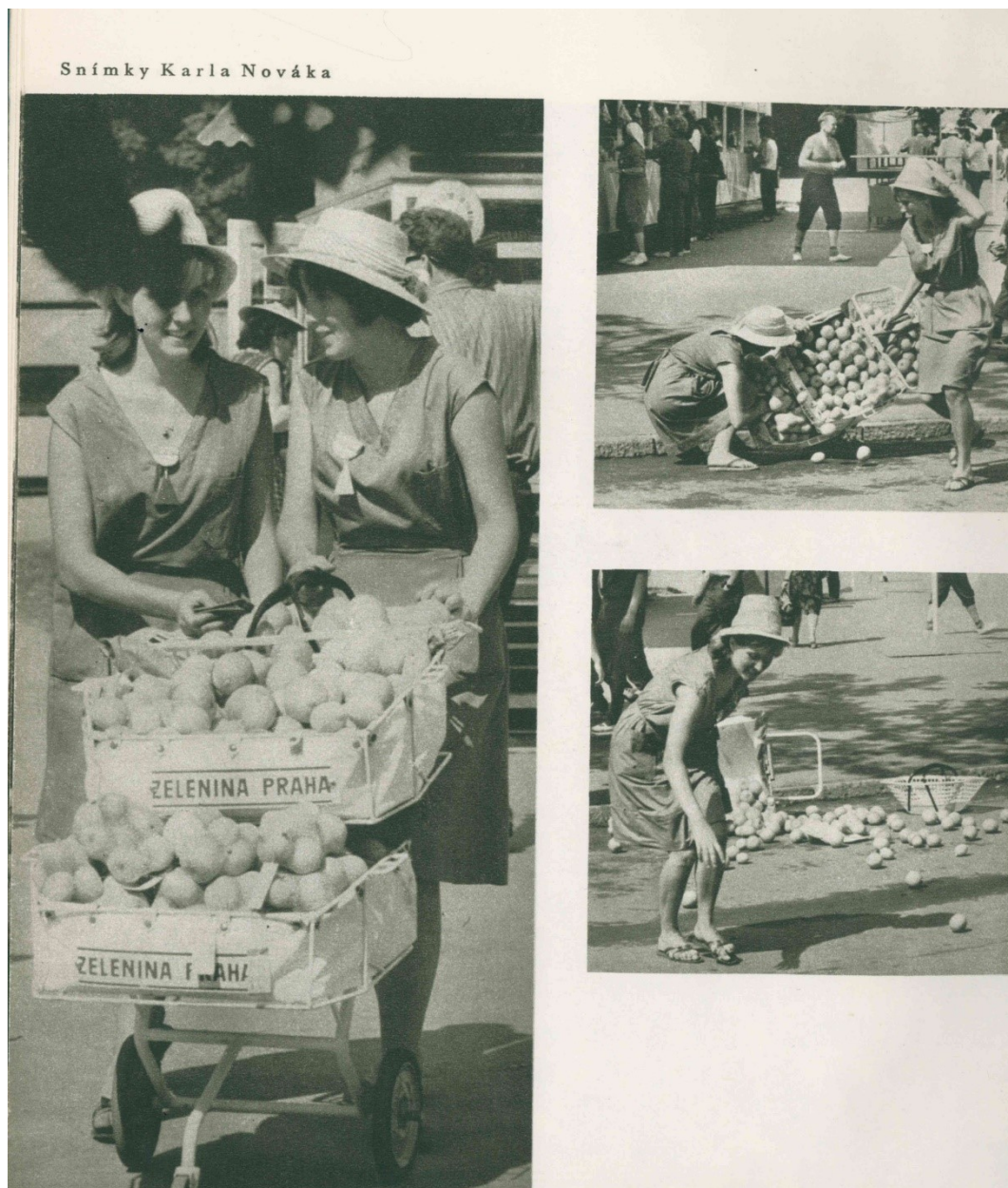
novou školu, práci jejich rodičům, práci, která přestala být pokryteckým dobrodíním kořistníků a o kterou bývalo třeba doslovně žebrať...

A právě I. celostátní spartakiada dokázala před celým světem, jak u nás žijeme. Vždyť naše I. celostátní spartakiada je i prvořadá mezinárodně-politická událost. Oba naše národy manifestují jak její organizační připraveností, tak jejím průběhem na stadionu, že naše země je silná, že její lid stojí neochvějně za Komunistickou stranou Československa, za svou vládou Národní fronty, že rád uskutečňuje jejich smělé a promyšlené plány i že se dovede radovat z úspěchů jejich realizace, že stojí za každým slovem o míru.

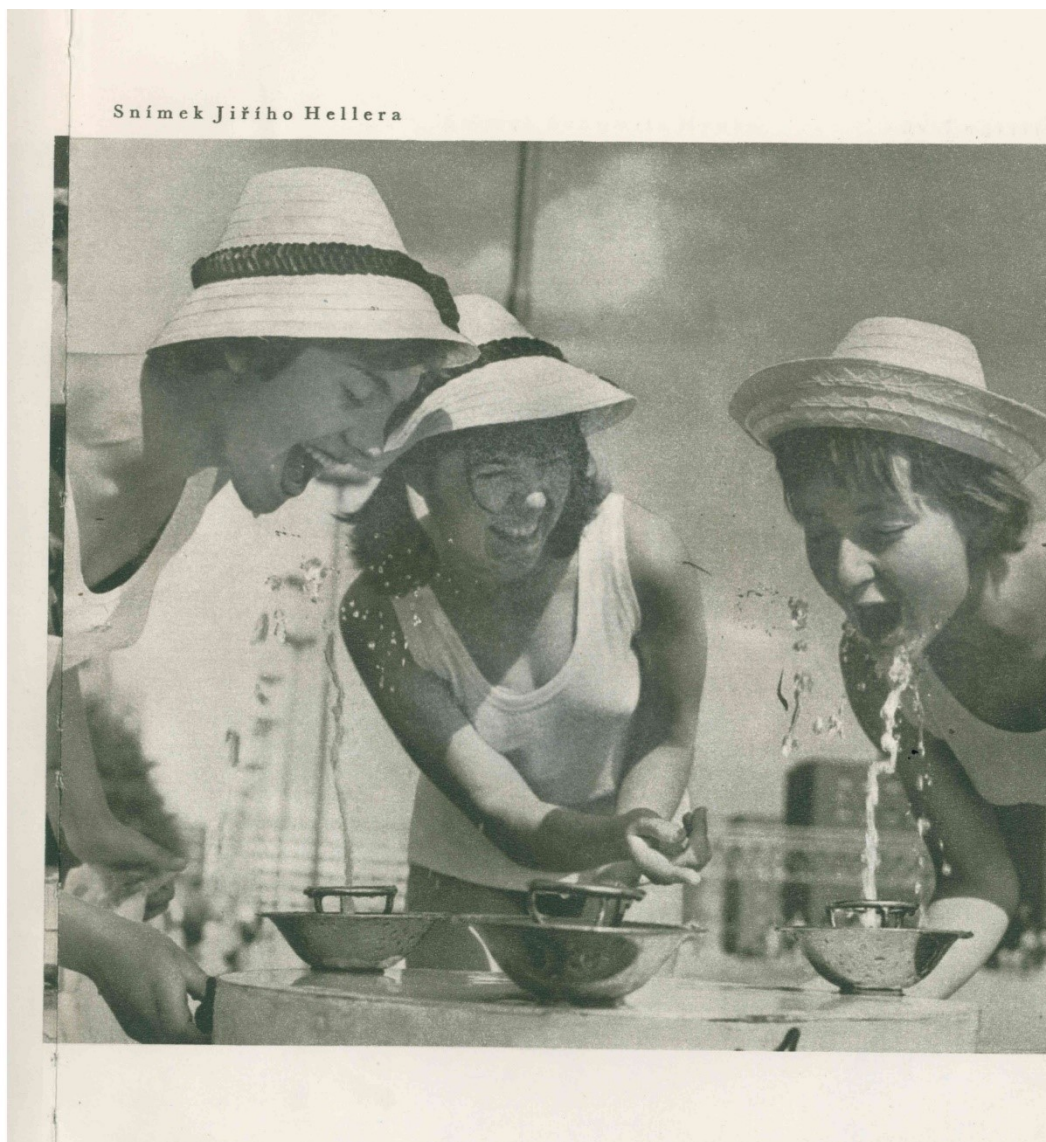
Obrana lidu, 2. července 1955

Příloha 5.

Příloha 6.

(61) MLADŠÍ ŽÁKYNĚ

MLADŠÍ ŽÁKYNĚ (16.13)

Autorky/ Zdena Honová a Eva Kočová
Hudba/ Otmar Mácha

Vystoupilo/ 13 824 cvičenek
Cvičební úbory/ zelené sukénky
s bílými puntíky,
stuhy do vlasů z téhož materiálu,
šle se spojovací páskou
a bílá skampola
Náčiní/ červené čtvercové rámy

Délka skladby/ 9:45 min.
Společná skladba ČSTV
a ministerstva školství

Příloha 8.

Příloha 9.

